

RÁKOSI MÁTYÁSNAK, AZ MDP FŐTITKÁRÁNAK LEVELE
GHEORGHE GHEORGHIU-DEJHEZ, AZ RMP FŐTITKÁRÁHOZ

Budapest, 1949. január 6.

Kedves Elvtárs!

A közvetlen karácsony előtt kipattant Mindszenty-ügy⁶⁰ miatt lehetetlen volt számunkra az újév előtt Romániába utazni. Minthogy ilyen utazásra a legközelebbi hetekben már egyéb irányú elfoglaltságunk miatt nem kerülhet sor, írásban közlöm Veled Politikai Bizottságunk megbízásából azokat a kérdéseket, amelyeket személyesen szerettünk volna felvetni.

Már november 21-én a Veled, Luca és Mogyorósi [*sic!*] elvtársakkal együtt Mezőhegyesen történt megbeszélésen⁶¹ aláhúztam, hogy bár a népi demokráciák közül Románia kezeli a magyar kisebbséget az iskolák, az állami adminisztráció és a politikai testületekben való számszerű képviselő szempontjából a legjobban, mégis egy sor olyan jelenség mutatkozik, amely csorbítja ezeknek a pozitív tényeknek az értékét.

A Mezőhegyesen felsorolt tények mellett szóvá kell tennünk Luca elvtársnak a Magyar Népi Szövetség IV. kongresszusán, Clujban [*sic!*] tartott beszédét. Ez a beszéd, azzal szemben, hogy a magyarországi népi demokrácia kultúráját Erdélyben ismertetni kell, azt a látszatot akarta kelteni, hogy ennek leple alatt magyar reakciós irodalmat csempészték Erdélybe. Hozzátette még, hogy a marosvásárhelyi magyar egyetemre angol-amerikai tankönyveket és az UNESCO kiadványait küldték Magyarországról. Mi természetesen azonnal lekontrolláltuk a dolgot. Kiderült, hogy a cluji egyetem⁶² magyar könyvtárát a háború alatt Magyarországra hozták, ezt nekünk a békeszerződés értelmében vissza kellett küldeni. A visszaküldés folyamán 41 angol és amerikai orvosi könyvet, orvosi folyóiratot is vele küldtek (e szakkönyvek és szakfolyóiratok listáját szükség esetén elküldhetjük). Hozzátehetjük, hogy Magyarország, akárcsak Lengyelország vagy Csehszlovákia, tagja az UNESCO-nak. Mi a Szovjetunió előzetes jóváhagyásával léptünk be.

Kézenfekvő, hogy ilyen kijelentések az erdélyi Magyar Népi Szövetség kongresszusán azt a benyomást keltették, hogy ilyen tények miatt nem lehet a magyarországi kommunista sajtót és Pártunk kiadványait Erdélybe beengedni. Az a körülmény, hogy a beszédnek a cluji *Igazság* december 13-i számában megjelent szövegét a bukaresti *Magyar Szó* ugyancsak 13-i száma és a *Scânteia* már megváltoztatva és az általunk inkriminált helyek kihagyásával hozta, mutatja, hogy az elvtársak Bukarestben ezt maguk is felismerték.

Rá kell mutatnom arra is, hogy a Népi Szövetség határozati javaslata egyetlen szóval nem emlékszik meg a magyarországi népi demokrácia eredményeiről, annak ellenére, hogy a kongresszus folyamán erről szó volt. Ugyancsak fel kell hívunk a figyelmet arra, hogy bár a kongresszus díszelnökségébe Mao-Ce-Dun-tól⁶³ Thorezig – nagyon helyesen – beválasztották a

⁶⁰ 1948. december 23-án hűtlenség, a köztársaság megdöntésére irányuló bűncselekmény, kémkedés és valutaüzerkedés vádjával letartóztatták Mindszenty József esztergomi érseket, majd egy koncepció perben 1949. február 8-án életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték.

⁶¹ Erről a titkos megbeszélésekről – egyelőre – semmiféle levéltári forrást nem találtunk.

⁶² A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemről van szó.

⁶³ Mao Ce-tung.

kommunista vezetőket, de a magyarországi kommunista vezetők közül egyetlenegy sem. Ezek kisebb-nagyobb megnyilvánulásai annak az általunk tapasztalt tendenciának, mely el akarja szigetelni Romániát Magyarországtól. Erre a lapra tartozik az is, hogy még mindig nem tudtunk megegyezésre jutni a magyarországi kommunista lapok és irodalom erdélyi terjesztését illetően. Amíg a mi álláspontunk és gyakorlatunk az, hogy Magyarországra korlátlanul beengedjük a Román Kommunista Párt román és magyar nyelvű napilapjait és kiadványait (vagy azokat, amelyek a Román Kommunista Párt ellenőrzése alatt jelennek meg), addig a román elvtársak nem engedélyezik ugyanezt. Például Romániából magyar kommunista napilapra nem lehet egyenileg előfizetni. Ami az irodalmat illeti, a román elvtársak nem engedik be azt a magyar klasszikus irodalmat sem, amelyet a mi kommunista könyvkiadónk adott ki a felszabadulás után. Természetesen, az ilyen, általunk kiadott irodalomban akadnak kommunista szempontból kifogásolható részek, csak úgy, mint mondjuk Tolsztoj *Lev Háború és békéjének* egyes oldalai. Ez azonban – nagyon helyesen – nem akadályozza meg az SZK(b)P-t abban, hogy a *Háború és békét* és más hasonló klasszikusokat százezer példányszámmal ki ne adjanak, vagy ne publikáljanak. Ha azonban az történik, hogy Ti ezeket a könyveket Romániában nem engeditek kinyomni, Magyarországból nem engeditek behozni, úgy ezzel és hasonló intézkedésekkel, magatok csökkentitek a lenini–sztálini nemzetiségi politika szellemében másutt hozott intézkedések értékét.

Ezen a téren a helyzet annál inkább romlik, minél biztosabban ülünk mi a nyeregben. Például 1948. október 26-án megjelent a román felsőoktatási reform rendelete, amely egyszerűen megszünteti a magyar nyelvű gyógyszerészképzést és rendkívül megnehezíti a marosvásárhelyi orvosi egyetemen a magyar nyelvű orvostudományi képzést is, mert ezt az egyetemet kizárja azon tudományos intézetek közül, amelyekben doktorálni lehet. Minthogy pedig Romániában doktorátus nélkül orvosi gyakorlatot senki nem folytathat, a marosvásárhelyi egyetemen magyarul tanuló diákoknak tanulmányuk befejezésére román nyelvű intézetekbe kell átmenniük.

Az ilyen intézkedések, ismétlem, a magyar nacionalisták malmára hajtják a vizet és ezért kérjük a romániai elvtársakat, hogy lépjenek közbe ezen a téren és küszöböljék ki ezeket a káros jelenségeket.

A gazdasági kérdésekben is túl lassan javul a helyzet. A mezőhegyesi megbeszélésünk után leküldtük Háy államtitkár elvtársat,⁶⁴ akinek munkája a majdnem teljesen megszűnt kereskedelmi forgalom megindítására, kétségkívül bizonyos eredményeket adott. Ugyanakkor azonban Luca elvtárs vele is közölte azt a számunkra elfogadhatatlan teóriát, hogy a Romániában lévő magyar vagyonok – közte a magyarországi államosított vállalatok vagyona is – lényegében a román proletáriátus verejtékéből összeharácsolt vagyon és mint ilyenért a magyar népi demokrácia ugyanúgy nem kaphat térítést, mint Anglia vagy az Egyesült Államok. Azóta, úgy halljuk, a román elvtársak elállottak Luca elvtárs tervétől és olyan rendelkezések vannak útban, melyek a népi demokráciák Romániában lévő vagyonát az imperialistákénál jobb elbánásban szándékoznak részesíteni. Ennek ellenére, mi kitartunk azon álláspontunk mellett, hogy az ilyen, mindkét népi demokráciát érdeklő gazdasági kérdéseket kölcsönös megegyezéssel és ne egyoldalú intézkedések formájában rendezzük.

Meg kell említenem, hogy a mezőhegyesi megbeszélésünk után bukaresti követünk⁶⁵ azt a hivatalos értesítést kapta, hogy a román kormány nem fogadja el az 1948. szeptember 21-én a CASBI alá vont magyar tulajdonosok ügyében létrejött román–magyar megegyezést. Az indok

⁶⁴ Háy László közgazdász, kommunista politikus, 1946 és 48 között a Magyar Nemzeti Bank elnöke.

⁶⁵ Széll Jenő.

az, hogy a szerződésbe „hiba csúszott be” és ezért új tárgyalásokra van szükség. Ezt a szerződést a magyar és a román kormány teljes felhatalmazással ellátott képviselői írták alá. A szövegben benne van, hogy az egyezmény azon a napon lép hatályba, amikor a meghatalmazottak aláírják. Az ilyen egyezményt nem lehet egyoldalúan azzal az indoklással, hogy valami „véletlenül becsúszott” hatályon kívül helyezni. A mi véleményünk szerint ennek az eljárásnak az az oka, hogy az egyezmény betartása talán némileg kevesebb haszonnal jár, mint a be nem tartása. És ez a körülmény elegendő arra, hogy az egyezményt, melyhez a mi Politikai Bizottságunk előzőleg hozzájárult, és amelyhez az egyezményt aláíró Antos államtitkár elvtárs közlése szerint a román kormány is előzetesen hozzájárult, most egyoldalúan nem hajtják végre.⁶⁶

Szóvá kell tennem a román–magyar határ és az útlevelek problémáját is. A mi mezőhegyesi megbeszélésünk után, amikor felhívtuk az elvtársak figyelmét arra, hogy milyen jelenségeket tapasztalunk az erdélyi magyarokkal kapcsolatban, a tél folyamára a román hatóságok lezárták az úgynevezett kishatárforgalmat, a kettős birtokosok stb. határátlépését. Ez az intézkedés elsősorban a magyarokat sújtja, mert azok laknak a határ mindkét oldalán.

Felhívom a figyelmeteket arra is, hogy a magyar–román személyforgalom megkönnyítésére 1948. október 16-án egy vízumegyezményt kötöttünk meg. Ezt a vízumegyezményt mi román állampolgárok számára azonnal életbe léptettük. Román részről azonban az egyezménynek közönséges – azaz nem diplomáciai vagy szolgálati – útlevelekre vonatkozó részét nem hajtják végre, ami miatt szinte lehetetlenség Erdélyből Magyarországra, vagy megfordítva, közönséges útlevéllel utazni. Ennek következtében ma a szocializmust építő magyar népi demokrácia hasonlíthatatlanul jobban el van szigetelve a szocializmust építő román népi demokráciától, mint ez a Horthy és Antonescu országai között volt. Ezek az intézkedések tíz- és tízezer magyart érintenek a határon innen és túl, akiknek hiába magyarazzuk mi, hogy Románia a lenini–sztálini nemzetiségi politikát alkalmazza, amikor saját tapasztalatai azt mutatják, hogy most sokkal jobban el vannak zárva egymástól, mint Antonescu alatt.

Mi ismételten felhívjuk ezekre a tényekre a romániai elvtársak figyelmét, mert ha nem történik ezen a téren változás, kétségkívül csak a magyarországi és erdélyi nacionalizmus és sovinizmus malmára hajtják a vizet és végső eredményükben rendkívül súlyos károkat fognak okozni úgy a román, mint a magyar népi demokráciának. Ezért újra nyomatékosan kérünk Benneteket, hogy vizsgáljátok meg az általunk felhozott tényeket és gondoskodjatok róla, hogy megszűnjenek.

Meleg üdvözetünket küldjük a román elvtársaknak, külön Neked, Pauker, Luca és Teohari elvtársaknak és sok sikert kívánunk további munkátokhoz.

*Meleg kommunista üdvözzettel:
Rákosi Mátyás
a Magyar Dolgozók Pártja főtitkára*

Magyar Országos Levéltár, MDP KV, a Rákosi-titkárság iratai, M-KS 276. fond, 65/112. ö. e. hitelesített fogalmazvány. Oroszból románra fordított változatát közli: Minoritățile etnoculturale mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955). (Ed.: Andreescu, Andreea – Nastasă, Lucian – Varga Andrea) Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2002, 598–601.

⁶⁶ A CASBI-ügy fejleményeiről bővebben lásd Vincze, 2000.

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE RAJK LÁSZLÓ
KÜLÜGYMINISZTERNEK A ROMÁNIAI MAGYAR BANKOK ÉS
IPARVÁLLALATOK ÁLLAMOSÍTÁSÁVAL KAPCSOLATBAN FELMERÜLT
PROBLÉMÁKRÓL

Bukarest, 1949. január 9.

8/gazd.pol.-1949.

Bizalmas!

Január hó 5-én Czitrom László igazgatóval (a magyar bankok felszámolója) látogatást tettem Modoran h. pénzügyminiszternél.⁶⁷ Ezen látogatást az tette szükségessé, hogy a felszámolás alatt lévő magyar bankoknál folyó könyvvizsgálat az általam már jelzett módon folyt le, azaz a román állammal szemben 15 millió lej kitevő tartozást mutatott ki. Ezen összeg a felszámolás után mutatkozó vagyonnak többszörösét tenné ki. E módszer Romániában „erőltetett kivetésnek” nevezik, s a brassói Hitelbank esetében a legnagyobb tételt egy olyan fúzió után kivetett illeték összegeként állították be, melyet a bank egy ízben valóban kérelmezett, de amelyre nem került sor.

Modoran miniszternél hivatkoztunk arra, hogy Luca miniszter és Kemény államtitkár által lefektetett Aide Memoire (1948. augusztus 6.)⁶⁸ szelleme előírja, hogy a román állam minden könnyítést megadjon a magyar bankok felszámolásához. Az eddigi tapasztalatoktól eltérően a román Pénzügyminisztérium álláspontunkat most messzemenően honorálni látszik. Modoran felszólította Czitrom igazgatót, adja be a felülvizsgálati jegyzőkönyvvel szemben tett észrevételeit írásban, egyenesen őhöz, ő majd azokat tüzetesen felülvizsgálja.

Ugyanezen álláspontot képviselte Luca miniszter kabinetfőnöke és helyettese⁶⁹, midőn előtűk a magyar iparvállalatoknál folyó hasonló visszasságokat megemlítettem. A helyi felülvizsgáló szervek mondták, nem tehetnek különbséget vállalat és vállalat között. (E visszamenőleges felülvizsgálat célja: a román állammal szemben annyi fennálló adósságot kimutatni, hogy a volt tulajdonos ne követelhesen semmi kártalanítást.) Ha azonban mi jutunk tudomására annak – folytatták –, hogy egykori magyar vállalatokat nagyon megnyomnak a felülvizsgálat folyamán, úgy hozzuk ezt az ő tudomásukra, mert a Pénzügyminisztérium az a szerv, mely a helyi ellenőrző bizottságok vizsgálatának elbírálásakor a magyar vállalatokat külön óhajtja kezelni. Hajlandók arra is, hogy a magyar vállalatok listájának alapján a reájuk vonatkozó jegyzőkönyvet a mi külön figyelmeztetésünk nélkül is revízió alá veszik. Ez annál is inkább szükséges, mivel az egykori erdélyi magyar vállalatvezetők túlnyomó része már nincs kapcsolatban az üzemmel, s így a követség legtöbb esetben nem értesülhet a könyvvizsgálatnál elkövetett „erőltetett kivetésekről”.

⁶⁷ A látogatásról Czitrom László, a Brassói Hitelbank igazgatója is készített jelentést. Közli: Vincze, 2000, 381–384.

⁶⁸ Az augusztus 5–6-i tárgyalások után készített ún. aktajegyzékről van szó. Lásd Vincze, 2000, 357–360.

⁶⁹ Alexandu Iacob (Jakab Sándor).

E célból mulhatatlanul és sürgösen szükséges, hogy a követség megkapja a volt erdélyi magyar vállalatok pontos jegyzékét. A romániai magyar érdekeltségekről a legutolsó és legátfogóbb összeállítás az államosított magyar bankok Központi Intéző Bizottsága kiküldöttjének, dr. Jankó Pál és dr. Auer Zoltán igazgatóknak 1948. május 16-án és június 6-a közötti romániai utazása alkalmával készült.⁷⁰ – Ezt az összeállítást azonban nevezettek magukkal vitték Budapestre, ellenőrzés és kiegészítés végett. Vagy ezt a listát kellene tehát sürgösen megszerezni és leküldeni, vagy ha ez valamilyen okból nem lehetséges, újsághirdetményben záros határidőn belül (egy hét) való sürgős jelentkezésre kellene felszólítani a romániai érdekeltséggel bíró hazai gazdasági intézményeket.

Széll s. k.

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia, XIX-J-1-k, 34. doboz, 23/d tétel, hitelesített gépirat.

20.

BIZALMAS EGYEZMÉNY A HATÁRMENTI KETTŐSBIRTOKOSOK ÜGYÉNEK RENDEZÉSÉRŐL

Bukarest, 1949. február 10.

Bizalmas egyezmény A Magyar Köztársaság és a Román Népköztársaság között

A Magyar Köztársaság Kormánya és a Román Népköztársaság Kormánya attól az óhajtól vezetve, hogy a határ menti birtokok ügyét megoldják, kijelölték meghatalmazottaikat, mégpedig

a Magyar Köztársaság Kormánya dr. Boór János belügyminisztériumi osztályfőnököt,
a Román Népköztársaság Kormánya dr. Mihalca Adrian igazságügyminisztériumi
vezértitkárt,

akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaiknak kölcsönös közlése után az alábbiakban állapodtak meg:

1.) Szerződő Felek megállapodtak abban, hogy a közös határsávban fekvő és mezőgazdasági jellegű azoknak a birtokoknak az ügyét, amelyeknek tulajdonosai a másik állam állampolgárai, és annak területén laknak, birtokcsere útján fogják megoldani.

2.) A birtokcserét a Szerződő Felek egymás között bonyolítják le, és abból kifolyóan az érdekeltek csak saját államukkal kerülnek jogviszonyba.

3.) Az 1.) pontban foglalt rendelkezések végrehajtása céljából Szerződő Felek magyar–román vegyesbizottságot alakítanak. Ennek a bizottságnak a hatáskörébe fog tartozni a csere

⁷⁰ Az egyik legteljesebb összeállítást lásd a 2. sz. alatt.

tárgyát képező terület megállapítása, ennek a területnek az értékelése, az esetleges értékkülönbözöt rögzítése, valamint annak a módszernek a meghatározása, amellyel a Szerződő Felek egymással szemben az értékkülönbözetből származó követelést kiegyenlíteni kötelesek.

4.) Az előző pont szerint alakítandó vegyesbizottság legkésőbb a jelen Egyezmény aláírásától számított három hónapon belül megkezdí munkáját, és köteles azt úgy befejezni, hogy az 1949. évi november hó 1. napjáig az esetleges különbözetből keletkezett követelést kiegyenlítesse, valamint a csere tárgyát képező birtokok átadása is megtörténjék.

5.) Szerződő Felek a szükséges adatokat összegyűjtik, és azokat a 3.) pontban említet bizottság első tárgyalásán egymással kicserélik.

Az adatok összegyűjtését úgy kell végrehajtani, hogy az érdekelt birtokosok az adatgyűjtésről, illetve annak rendeltetéséről ne szerezzenek tudomást.

6.) A terménybeszolgáltatásnak a folyó gazdasági évben, annak a Szerződő Fél jogszabályai szerint és javára kell megtörténnie, amelynek területén az ingatlan fekszik.

7.) A Szerződő Felek megállapodtak abban, hogy az 1.) pontban meghatározott mezőgazdasági jellegű ingatlanok megművelésével foglalkozó személyek határátlépésének ügyét (kishatárforgalom) az 1949. évi március hó 1. napjától 1949. évi november hó 1. napjáig terjedő időre a Szerződő Felek belügyminiszterei egymással közvetlen tárgyalások útján rendezik.

8.) A jelen Egyezmény aláírása napján lép hatályba.

9.) Megállapítják Szerződő Felek, hogy ez az Egyezmény szigorúan bizalmas jellegű.

Készült Bukarestben, az 1949. évi február hó 10. napján, két eredeti példányban, magyar és román nyelven.

Petőházy Sándor s. k.

Magyar Országos Levéltár, a Határőrség Országos Parancsnokságának iratai, XIX-B-10, 27. doboz, V-3-3-as tétel, Brutky József százados által hitelesített másolat.

21.

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE A CASBI-EGYEZMÉNY VÉGREHAJTÁSÁRÓL

Bukarest, 1949. február 14.

Február 9-én közöltem V. Luca pénzügyminiszterrel álláspontunkat, mely szerint a magyar kormány az 1948. szeptember 21-i CASBI-egyezményt érvényben levőnek tekinti és ragaszkodik hozzá, hogy azt román részről is ratifikálják.

Luca miniszter ismét hivatkozott arra, hogy a már ismert szakasz törlését kéri. Mostani beszélgetésünk folyamán azonban egészen őszintén megmondta, miről van szó. Az 1948. szeptember 21-i egyezmény bizalmas kiegészítő jegyzőkönyvének szóban forgó része egyik román bizottsági tag indiszkréciója következtében a helybeli zsidó szervezet tudomására jutott, mely Luca miniszter szavai szerint az ügyből „nagy tüzet csinált”, egészen a bukaresti szovjet nagykövetségig elment panaszával. Román részről tehát egy kifejezetten baráti kérés felénk, hogy a

szóban forgó mondatot módosítsuk, az illető javak tényleges átadásának minden kötelezettsége nélkül. A magyarok arra úgysem számíthatnak, mondotta Luca miniszter, hogy nyugatról a jövőben bármit visszakapnának. Ami azonban a leglényegesebb, a miniszter nyomatékosan, két ízben kijelentette, hogy ez a kérése egyáltalán nem érinti a CASBI-egyezmény végrehajtását, ők azt a maguk részéről igyekeznek minden módon siettetni.

A CASBI-egyezmény végrehajtásában időnkint felmerülő nehézségek technikai jellegűek, melyek kibogozása a nehézkes román közigazgatási rendszer esetében sok türelmet igényel. Virág Mihály p.ü. főtanácsos legutóbbi bukaresti tartózkodása alatt a felmerült nehézségeket megoldotta úgy, hogy e téren személyes közbelépésemre nem volt szükség.

A február 9-én aláírt, az állampolgárság egyes kérdéseit szabályozó egyezmény esetében szintén kaptunk biztosítékot – levél formájában – arra nézve, hogy ez a CASBI-egyezmény végrehajtását nem hátráltatja.

Széll Jenő s. k.
követ

Magyar Országos Levéltár, az MDP Külügyi Bizottságának anyaga, Rákosi Mátyás titkári iratai, M-KS 276. fond, 65/1949/212 ó. e. 233/949. sz., sokszorosított másolat. Közli Vincze Gábor: Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar iparvállalatok, pénzintézetek 2. világháború utáni helyzetéről és a magyar–román vagyonjogi vitáról. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2000, 384–385.

22.

AZ MDP ÉS AZ RMP VEZETŐINEK TITKOS TÁRGYALÁSÁRÓL FELVETT GYORSÍRÁSOS JEGYZŐKÖNYV

Bukarest, 1949. február 19.

Jelen vannak:

Rákosi, Rajk, Gerő elvtársak

Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Luca Vasile, Chişinevschi, Moghioroşi elvtársak

Rákosi elvtárs (oroszból fordít Chişinevschi elvtárs) röviden elmondja, hogyan fogadták észrevételeinket az ő levelüket⁷¹ illetően. Újra elemezték a küldött levelet és megállapították, hogy valóban tévedést tartalmaz, mivel nem tudták, hogy a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet gyakorló jogosítvánnyal ruházza fel a végzett orvosokat. Ugyanakkor nekünk is meg kell mondanunk, hol vannak az elvi hibák.

Gheorghiu-Dej elvtárs megkéri Rákosi elvtársat, fejtse ki a levél tartalmát, hogy előttünk is világosabb legyen. A levél mindössze néhány tény tartalmaz. Élőszóban könnyebb az elveket kiegészíteni és alátámasztani.

⁷¹ Lásd a 18. sz. iratot.

Luca Vasile elvtárs: Az elvek összefüggenek a tényekkel.

*Rákosi elvtárs:*⁷² Előre kell bocsátanom, hogy a kérdéssorozat, amiről itt most szó lesz – főleg a gazdasági vonatkozásában – nem krízis jellegű. Inkább apró tünetek, amiket jó idejekorán eliminálni, mielőtt még nagyobb baj volna belőle. Ezt előre kell bocsátani, mert ebből folyik a baráti, elvtársias szellem, amiben eddig folytak a tárgyalások és még folyni fognak. Mert a mai megbeszéléseket is azzal a nyilatkozattal fogom kezdeni, amit Mezőhegyesen is tettünk, hogy a népi demokráciák közül a román népi demokrácia az, amely a legjobban kezeli a magyarságot.

Ezek után áttérünk az egyes szóvá tett kérdések ismertetésére. Az első a Magyar Népi Szövetség cluji kongresszusa.⁷³ Levelünkben szóvá tettük, hogy mi elégedetlenek vagyunk azzal a móddal, ahogy ottan Luca elvtárs emlegette azokat a kultúrhatásokat, amelyek Magyarországról az erdélyi magyarságra hatottak. Néhány adatot sorolt fel, közülük kettő volt konkrét. Az egyik, hogy kulturális kapcsolatok ürügye alatt fennáll a veszély, hogy a romániai magyarságot reakciós hatások érik. A másik még konkrétabb volt, hogy az UNESCO kiadványait, angol-amerikai irodalmat küldtünk, kultúrkapcsolatok ürügyével Erdélybe.

Ezek az adatok azt célozták, hogy indokul szolgáljanak a magyar népi demokráciából jövő kultúrtermékek szigorú kezelésére. Mindjárt hozzá kell tennem, hogy a mi levelünk megállapította, hogy a bukaresti román és magyar nyelvű sajtó erősen letompítva hozta ezen kijelentéseket, amiből láttuk, hogy az elvtársak Bukarestben ezzel a kérdéssel nem értettek egyet. Mindjárt hozzáteszem, hogy ha ilyesmi elő is fordult volna szórványosan, ez természetesen nem indok arra, hogy a magyar-román kultúrkapcsolatokat a maga egészében befolyásolja. Nálunk mindennapos dolog, hogy a saját napilapunkban vannak olyan dolgok, amelyek a magyar kommunista kultúr vonalat rosszul érintik. Ez a szocializmusba való átmenetnél elkerülhetetlen, ez minden más országban megvan. Még a Szovjetunióban is előfordul, hogy könyveket, melyek le vannak fordítva, sőt Sztálin-díjat kaptak, ki kell vonni a forgalomból.

Mi szóvá tettük azt is, hogy a cluji kongresszus határozati javaslatában a magyar népi demokrácia eredményei kimaradtak, bár a kongresszuson arról szó volt, és hogy a kongresszus díszelnökségébe a magyar népi demokrácia egyetlen vezetőjét sem választották be. Ezekre a dolgokra minket részben utólag figyelmeztettek, mert természetesen mi észre sem vettük, nekünk nem volt az a gondolatunk, hogy ellenőrizzük a kongresszus rezolúcióját vagy a díszelnökséget.

Szóvá tettük azt is, hogy nem tudunk kulturális egyezményt kötni Romániával és ezzel kapcsolatban nem tudunk megegyezésre jutni a magyar kommunista vagy magyar kommunista befolyás alatt álló irodalom terjesztésére vonatkozólag. A mi álláspontunk ebben a tekintetben Románia felé, de az összes népi demokráciák felé az, hogy korlátlanul beengedünk minden olyan magyar nyelvű vagy idegen nyelvű lapot, irodalmi kiadványt, ami az illető országok kommunista pártjának kiadványában, vagy a párt ellenőrzése mellett adódik ki. Ebben a tekintetben nálunk semmiféle korlátozás nincs. Természetes előfordul néha, hogy a kiadványokban, mondjuk nálunk a magyar klasszikusokban, Jókai, Mikszáth, vannak olyan részek, amelyek

⁷² A jegyzőkönyv kétnyelvű: eleinte a magyar nyelvű hozzászólásokat magyarul rögzítették, majd románul. (Az esetek egy részében úgy tűnik, mintha a magyar szöveget románul jegyezték volna le, majd visszafordították magyarra, ugyanis helyenként zavaros, nyelvtanilag helytelen mondatok olvashatóak. Ebben az esetben igyekeztünk a szöveget érthetővé tenni.) A szövegben nem jelöljük külön, mikor, milyen nyelvű a jegyzőkönyvrészlet, a félrehallásból eredő hibákat kijavítottuk.

⁷³ Lásd a 16. sz. iratot.

ideológiai szempontból nem felelnek meg a népi demokrácia vagy a kommunizmus elveinek. De ez elkerülhetetlen. Például a Szovjetunió nem gátolja meg Tolsztoj *Háború és béke* művének kiadását, pedig azokban helyenként egész oldalak vannak a cárt dicsőítve. Mindenki tudja ezt.

Jelenleg az a helyzet, hogy a mi kiadványainkat, amelyeket már mi megfelelő kiválogatás után Magyarországon kiadtunk, nem küldhetjük szabadon Romániába és itten pedig nem adják ki őket. Emiatt – úgy halljuk – régi Jókai- és Mikszáth-könyveket kézről kézre adnak, el vannak rongyolódva, mert az emberek olvasni akarnak, és az emberekben olyan benyomást kelt, hogy ebben a romániai magyarságnak nincs meg az az egyenjogúsága, ami más tekintetben megvan.

Szová tettünk itt egy-két konkrét kérdést. 1948. október 26-án megjelent az a főiskolai reform, amely megszüntette a magyar nyelvű gyógyszerészképzést és ezenkívül megszüntette azt, hogy magyarul lehessen doktorálni.⁷⁴

Végül részben ebbe a kategóriába tartoznak azok a vízum-, határátlépési nehézségek, amelyeket szóvá tettem. Megnéztük a tavalyi statisztikát és kiderült belőle, hogy Csehszlovákiából, – amelynek lakossága kisebb, mint Romániának – három és félszer annyian jöttek Magyarországra, mint Romániából, pedig Románia számára Magyarország külön tranzitország, aki nyugatra utazik, Magyarországon megy át. Románia összehasonlíthatatlanul szigorúbban kezeli ezt a kérdést, mint Csehszlovákia, és sokkal szigorúbban, mint ahogy Horthyval szemben képviselte a román reakció, pedig abban az időben a román reakció joggal tartott irredenta agitátorok beözönlésétől vagy romániai magyar irredenták utazásától Magyarországra. Erre vonatkozólag panasz tárgyává tettük, hogy megegyezés volt erre, amelyet mi azonnal életbe léptettünk, de annak a tömegre vonatkozó része nem hajtatott végre. Diplomáciai passzussal utazókra nézve végrehajtott, de a közönséges halandókra nézve nem hajtódott végre. Ugyanaz vonatkozik a kishatárforgalomra. Éppen a mezőhegyesi megbeszélés után szüntették be. Mindjárt hozzá kell tennem, hogy az összes itt szóvá tett kérdésekről a magyar közvéleménynek, a népi demokrácia zömének, nincs tudomása, mert mi természetesen a sajtóban, a nyilvánosság előtt szóvá nem tettük, mert hiszen a népi demokrácia felé, amennyiben az új Romániáról szó van, természetesen igyekeztünk szinte kizárólag a pozitív oldalakat népszerűsíteni.

Mindezekből egyetlen dolog ismeretes a magyarságnak azon része előtt, amelynek Romániával rokonsági vagy egyéb összeköttetése van. Ti. azt látják, hogy majdnem lehetetlen Romániába utazni. Ez természetesen a magyarságnak egy nem jelentős része, csak a határ menti lakosság. Mindezeket a kérdéseket inkább a romániai magyarság érzi, akiknél kétségkívül a horthysta agitáció meg a '44-es impériumváltozás következtében van egy bizonyos neuraszténias hangulat és sovinizmus. És mikor mi ezeket szóvá tesszük, elsősorban nem a mi magyar demokrata tömegeink, kommunistáink panasza vagy kifogásaképp tesszük szóvá, hanem attól tartunk, hogy az ilyen kisebb-nagyobb megszorítások lerontják a román kommunista pártnak, egyébként helyes lenini–sztálini politikájának eredményeit az erdélyi magyaroknál. Hogy egy példát mondjak. A mi véleményünk az, hogy ha például a román elvtársak megengednék a mi központi lapunknak korlátlan előfizetését Romániában, az első időben valószínű, hogy talán roham volna, valószínű, hogy tízezrével meghozatnák, de utána néhány hónapon belül belátnák, hogy ez egy magyar újság, amely a romániai dolgokkal csak mellékesen foglalkozik és meg vagyok győződve, hogy az előfizetés újra leesne, talán kevesebbre, mint amennyit most köz-

⁷⁴ Lásd a 14. sz. iratot.

pontilag terjesztenek és elmúlna az az érzés, hogy mintha ők itten jogaikban korlátozva lennének. Ugyanez vonatkozik bizonyos irodalmi kiadványokra. Ha szabad itten példával élnem: amikor mi 1947-ben Csehszlovákiában voltunk, a következő probléma foglalkoztatta a kormányt: ottan volt annyi sörük, hogy jegy nélkül is kielégíthették volna a szükségleteket, de attól tartottak, hogyha jegyre adják, több sör fog fogyni, mintha anélkül adnák. A jegynek van egy pszichológiai befolyása. Hogy most Romániában nem szabad előfizetni magyar lapokra, annak is van egy ilyen pszichológiai befolyása. Ha nem szabad előfizetni, akkor mindenki akar, ha szabad, akkor úgy érzik, hogy szabadok és nem akarnak annyit.

Gerő elvtárs: Egy másik példa. Mi a múlt év őszén bevezettük a jegyes kenyér mellett a szabad kenyeret. Az első nap elfogyott Budapesten 6 vagon, a második nap 5 vagon, napról napra csökkent, jelenleg pedig egy vagon sem fogy el naponta és előzőleg sírtak, hogy a jegyre a kenyér kevés. Most pedig jegy nélkül nem veszik meg.

Rákosi elvtárs: Valószínű, hogy hasonló sors érné a magyar klasszikus kiadást is.

Luka elvtárs: A mi magyar kiadásunk olcsóbb.

Gheorghiu-Dej elvtárs: Ha a klasszikus kiadás kenyér volna...

Rákosi elvtárs: Ezeknek a kérdéseknek a jelentőségét mi a romániai magyarság szellemének megjavítása céljából forszírozzuk, hogy ilyen jelentéktelen kérdésekbe a sovinszta agitáció ne tudjon itt beakaszkodni. Mert Magyarországon 15 emberen kívül nem tudja senki, hogyan küldik a *Szabad Népet*. És meg vagyunk győződve, hogyha ilyen dolgokban, ezeket a teljesíthető kívánságokat végrehajtják, nagyon kevés agitációs alapja marad az erdélyi magyar sovinizmusnak. És amikor mi ezeket szóvá tesszük, akkor az a szempont vezet bennünket, hogy segítsünk a romániai kommunista elvtársaknak a romániai magyarok között kétségtelenül meglévő sovinszta maradványok kiküszöbölésére. Mindjárt hozzáteszem, hogy ez a mi részünkről nem filantrópia, nem jótékonyság, mert nekünk ugyanolyan érdekünk, mint a román kommunista pártnak, hogy a romániai magyarok között ne sovinszták legyenek, hanem kommunisták.

Ezzel lényegében be is fejeztem a kulturális panaszokat. Most jönnek a gazdasági kérdések.

Itt meg kell mondanom, egy bizonyos javulás kétségkívül van. Ez már eredménye a mezőhegyesi megbeszéléseknek. Számokban kifejezve ez abban nyilvánul meg, hogy a nem clearingben lekötött kb. 10 millió dollár értékű egyezmény fejében a magyar szerződő fél Romániában már 8 millió dollárt már lekötött. A románok Magyarországon azonban csak 4 milliót. Lehet hogy 7 millió az összes, de mi külön vesszük azt, ami klíringben, áru áru ellenében van és így keletkezik a 8, illetve 4 millió. Mindjárt hozzáteszem, hogy ezek a számok nem mutatják meg világosan a helyzetet. A mi szakértőnk, Háytárs, aki itt volt tavaly szeptemberben, arra mutatott rá, hogy ez a 4 millió nehezen lesz emelhető, mert a román elvtársak már is töröltek a szerződésből egy csomó fontos árut részben azzal az indoklással, hogy ezekre nincs szükségük az egyéves tervben, részben azzal az indoklással, hogy azt már másutt megrendelték. Szóvá teszi Háytárs, hogy a további elhelyezés román részről nagyon kevés eredménnyel kecsegtet. És ez részben zavarja a magyar tervgazdálkodást, ahova ezek a megrendelések be vannak állítva. Például a magyar gyárak kapacitásának egy része ezekre van rezerválva. Másrészről attól tartunk, hogy ha nagy lesz a különbség a magyar import javára, akkor a különbözetet vagy dollárban kérik és nekünk kevés a dollárunk és akkor kénytelenek leszünk a romániai rendeléseinket csökkenteni, ami megint zavarná a mi tervgazdaságunkat is és természetesen

a romániai tervgazdaságot is, úgyhogy ebben a kérdésben kétségkívül újabb lökésre van szükség.

Most jönnek a régi bánatok. Ezek az államosított magyar vagyonok. A mezőhegyesi állásponttal szemben kaptunk értesítést, hogy a romániai elvtársak felszólították az összes külföldi érdekelteket, hogy jelentsék be igényeiket és külön kéz alatt vagy bizalmasan értesítettek a népi demokráciák képviselőit, hogy őket természetesen más elbánásban fogják a kártalanításban részesíteni, mint az imperialista államokat. Ezt a mi diplomáciai képviselőnk értesítéséből...

Megjegyzések: Nem így van, nem igaz.

Rákosi elvtárs: Akkor még rosszabb, ha nem léteznek. De mindenesetre volt valami felszólítás, hogy be kell jelenteni. Széll az Iparügyi Minisztériumban kapott információ alapján közölte.⁷⁵

Rajk elvtárs: Széll ebben a jelentésben még azt is közölte, hogy ő máris intézkedett a bankoknál, tett is bejelentéseket és felhívták a figyelmét, közölje a román hatóságokkal is és mert nem állnak rendelkezésére az összes adatok, kéri, hogy mi közöljük az adatokat, mert ezeket a román elvtársak várják.

Rákosi elvtárs: Mi ezt a világ legtermészetesebb dolgának tartjuk, hogy minket ne kezeljenek úgy, mint az imperialista országokat. De még itt is szóvá kell tennünk, hogy az ilyen gazdasági természetű dolgokat helyesebb előzetes megegyezés és nem egyoldalú intézkedés alapján elintézni.

Most a CASBI-dolgozatra. Mi aláírtunk szeptember 21-én egy megegyezést. A megegyezés szövegében⁷⁶ benne volt, hogy az, az aláírással életbe lép. Mi kaptunk hivatalos értesítést, hogy a végrehajtásnak akadálya van, hogy a megegyezésbe hiba csúszott be, hogy a CASBI-megegyezés ellen a romániai zsidó-érdekek [*sic!* – helyesen: zsidó érdekképviselő – a szerk. megj.] protestáltak, és ez az oka, hogy nem hajtották végre. Szóval velünk mindenesetre hivatalosan közölték, hogy emiatt a pont miatt egyelőre nem fogják végrehajtani.

Luca elvtárs: Mi csak kértük, hogy vegyék ki ezt a pontot, de ez nem akadályozza a végrehajtást, a végrehajtás folyik.

Rákosi elvtárs: Mi megkérdeztük a tárgyalást folytató emberünket, Antos volt itt, aki a Pénzügyminisztériumot vezeti. Kijelentette, hogy ez a kérdés a zsidókkal kapcsolatban benne volt a tárgyalásokban, és hogy természetesen abból, hogy utólag valahol szóvá tették, nem lehet ok arra, hogy a szerződés ne legyen érvényben. Annál is inkább, mert a tárgyalás folyamán ennek fejében mi is, a magyar rész is lemondott egy sor követelésről. Hogy számunkra ez is sérelmes és kérjük, hogy az eredetileg aláírt szerződést hajtsák végre.

Ezek voltak a gazdasági téren azok a kérdések, ahol a román elvtársak segítségét kérjük. Van még egy-két kisebb jelentőségű, amelyek közül én csak a kolozsvári konzulátus kérdését említem meg, ami szintén el van határozva, de nem tudjuk végrehajtani.

Szóval ezek voltak azok a kérdések, amelyeket levelünkben szóvá tettünk. Alá kell húznom, hogy ezek a szóvá tett kérdések nem a két népi demokráciának kritikus helyzetben való viszonyára céloznak, inkább fordítva, éppen azért lehet őket nyugodtan és elvtársi atmoszférában felvetni, mert meg vagyunk győződve, hogy meg lehet találni ilyen formában a megoldást. Másrésztől azonban úgy hisszük, hogy helyes módszer két barátságos népi demokrácia között,

⁷⁵ Lásd a 19. sz. iratot.

⁷⁶ Lásd a 12. sz. iratot.

két szocializmust építő ország között a hibákra és nehézségekre még csírákorában, még embriókorában rámutatni és nem várni meg, amíg megnőnek.

Ennyit a tényekről magáról. Most valamit a hangról és tartalomról.

A tartalmat, elvtársak, kivéve egy kis tárgyi tévedést, fenntartjuk. Mi megnéztük lelkiismeretesen a tényeket, és csak azután tettük szóvá. Ami a hangot illeti, ez egy nyugodt, tárgyilagos, elvtársias hangnem volt. Hozzáteszem, hogy a kellemetlen tények, még elvtársi módon előadva is, egy kicsit kemény mellékhangot kapnak. A történelmi hűség kedvéért el kell még mondanom, mikor megkaptuk Dej elvtársnak válaszlevelét, a politikai bizottságnak a tagjai megrohantak engem, mindenki az eredeti levelet akarta olvasni, hátha benne maradt valami a hangban, amit kifogásolnak és mikor megint elolvasták, mindenki megkönnyebbülten lélegzett fel, hogy olyan, mely két baráti kommunista párt bírálataát egész jól elbíri. Hát ennyit akarok mondani.

Moghioroși elvtárs: Ugyanolyan sorrendben fogunk válaszolni, mint ahogy az elvtársak felvetették.

Chișinevschi elvtárs: Először is egy kérdés a kulturális problémára vonatkozóan. Vajon a Rákosi elvtárs által itt és a levélben előadottak a kapcsolataink szigorú ellenőrzésén alapul, már ami a könyvek és folyóiratok behozatalát és kivitelét illeti?

Gerő elvtárs: Megmonda Rákosi elvtárs, hogy igenis megvizsgáltuk.

Rajk elvtárs: Nem annyira a kapott információk, mint a Nógrádi elvtárs⁷⁷ által vezetett bizottságnak eredménytelensége, teljesen hivatalos részről kapott tények és információk.

Chișinevschi elvtárs: A Rákosi elvtárs által előadottakból az következne, hogy mind a mai napig nem sikerült megegyezni az erdélyi magyar kommunista és demokratikus irodalom erdélyi terjesztését illetően. Mi a helyzet ma? Létezik egy 1947 márciusában megkötött megállapodás a magyar sajtó és irodalom terjesztésére vonatkozóan. Az MKP kiadói, a Szikra és a Szabadság kiadványai bejönnek, és az általunk létrehozott különleges társaság, a Dózsa György, továbbá a párt kiadója vagy a párt ellenőrzése alatt álló kiadók kiadványai elég nagy példányszámban terjednek országunkban.

Gerő elvtárs: Kérdés, mi „elég” neki, és mi elég nekünk.

Chișinevschi elvtárs: Ha objektíven és elvtársiasan tekintjük, azt látjuk, hogy a példányszám nagy, ami nem jelenti azt, hogy nem lehetne még nagyobb. Az újságokat tekintve majdnem egymillió példány évente, a különböző periodikákat nem számítva 487 000-es példányszám.

Természetesen közülünk senki nem gondolja, hogy hasonló mennyiséget várjon el Magyarországon, és ugyanez vonatkozik a könyvek behozatalára is. 1948-ban Magyarországról – és kérem Rákosi elvtársat, hogy jegyeztesse, hogy ellenőrizni tudja, megfelel-e a valóságnak, a magunk részéről felelünk az adatokért –, behoztunk Magyarországról Romániába 236 könyvcímet mintegy százezer példányban. A 236 címből 113 klasszikus vagy modern magyar szerzőé. A többi oroszból vagy más nyelvből fordított marxista és leninista irodalom.

Ehhez hozzá kell tenni, és az elvtársak ezt könnyen megértik, hogy ezzel az importtal párhuzamosan hazánk különböző kiadóinál országunkban magyar nyelven nyolc napilap mintegy 140 000-es napi példányszámban és 15 periodika jelenik meg 160 000-es példányban, nem számítva az államhatalom által kiadott hivatalos értesítőket és szakszervezeti jelentéseket. Továbbá kiadtak magyar nyelven 159 könyvet 1 010 000 példányba, 49 iskolai kézikönyvet 619 400

⁷⁷ Nógrádi Sándor, a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének a tagja.

példányban, illetve különböző segédanyagokat az elemi és középszintű oktatási intézmények számára 127 000 példányban. A szemléltetés kedvéért röviden ismertetem a táblázatot, ami a magyarországi behozatalt mutatja. (Olvassa a táblázatot: 1948-as import: elméleti könyvek: 54 665 példány; irodalmi könyvek: 24 296 példány; drámai könyvek: 12 cím, 1957 példányban; zenei kották: 21 cím, 3445 példányban; gyermekirodalom, csak magyar szerzők: 8 cím; újság: 9619 példány, 5-féle újság; csak 1948-ban, és nem egészen az év elejétől.) Az elvtársak tájékoztatása végett mondtam ezeket az adatokat.

Országunkba a következő újságok járnak rendszeresen: *Szabad Nép*, *Szabadság*, *Népszava*, *Világosság*, *Ludas Matyi*, *Tartós Béke*, *Új Magyarország*, összesen 1 310 450 példányban. A magyar nyelvű újságjaink példányszáma.

Rákosi elvtárs: Mi nem azt tesszük szóvá, hogy kevés újságot adnak ki itt Romániában magyar nyelven.

Chişinevschi elvtárs: A probléma megértése végett (olvassa) *Romániai Magyar Szó*: 30 000 példány naponta; *Szakszervezeti Élet*: 48 000; *Iffjúmunkás*: 18 000; *Igazság*: 40 000; *Fáklya*: [nincs adat] *Világosság*: 15 000; *Dolgozó Nő*: 20 000, amelyből 7 vidéki és 3 fővárosi. Ez a helyzet a folyóiratok és a könyvek tekintetében.

Rákosi elvtárs: Semmi kétség, hogy így van.

Chişinevschi elvtárs: Azért, hogy helyes információkkal rendelkezzenek. Az utolsó, 1949. január 22-i rendelés 86 cím, 27 836 példányban. Tehát ami a magyar könyvek behozatalának korlátozását, akadályait illeti, a tények azt bizonyítják, hogy nem igaz az a vélemény, mely szerint léteznek ilyen akadályok. Azonban nem lehet szabad előfizetés, ezt rögzíti az 1947-es megállapodás. Ha az elvtársak azt hiszik, hogy szükség van a teljesen szabad egyéni előfizetésre, akkor mi azt hisszük, hogy lehet, noha ez sem a magyar elvtársak számára, sem a mi számunkra nem kívánatos. Miért? Különbözik a megrendeléseket egy központon keresztül szervezik nálunk csak úgy, mint az elvtársaknál. Ha megkérdéznék, mi azt tanácsoljuk, hogy Magyarországon és itt is szervezett módon, egy központon keresztül történjék. Előfordult, hogy éppen hozzánk, a központba érkezett, illegálisan vagy törvénytelen, a magyarországi pártlapba dugva régi reakciós anyag. Meg vagyunk győződve arról, hogy ugyanez nálunk is előfordul. Példának okáért el is kaptunk valakit, aki így próbált a mi magyarországi küldeményünkkel exportálni valamit. De csökken az esély az ilyesmire. Nem gondoltuk, hogy ezt magyar kommunisták vagy román kommunisták csinálták. Kizárjuk, hogy kommunistákat ilyen játékba belevonhatnak. Viszont a szabad terjesztés lehetőséget nyújt az ilyesmire, ami kárt okoz nekünk is, az elvtársaknak is. Ez nem jelenti azt, hogy ne lehetne növelni a példányszámot. Talán lehet. És arra a következtetésre jutunk, hogy lehet növelni. Ez nem adhat okot nézeteltérésre két testvéri párt között.

Egy másik probléma is felmerült az elvtársak levelében és ma is, és számunkra mérhetetlen meglepetést okozott, amelyik az oktatás reformját érinti. Azt állítják, hogy megszűnt a magyar nyelvű gyógyszerészképzés, és hogy megnehezítik a magyar orvosok felkészülését Marosvásárhelyen. Először azt állítja a levél, hogy a marosvásárhelyi magyar egyetemen nem lehet doktori címet szerezni, majd hogy a doktorandusz hallgatókat egy másik intézménybe irányítják. Mi az igazság?

A legteljesebb objektivitással szólunk, ami méltó a mi ülésünkhöz. Marosvásárhelyt létezik az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet. A marosvásárhelyi intézet végzős orvosai ugyanolyan jogokkal bírnak és bírnak, mint az ország bármely más intézményének végzősei. Az eredeti el-

képzés, az elején az volt, hogy orvos-doktori címet ne adhasson csak a kolozsvári egyetem, de ezt a határozatot visszavonták.

Moghioroși elvtárs: A tényleges helyzet az, hogy ott képeznek orvosokat és gyógyszerészeket, és ott megszerezhetik a doktorátust magyar nyelven. Hangsúlyozzuk, hogy jóval az elvtársak levele előtt ez el lett határozva.

Rákosi elvtárs: Október 26-án jött ki a rendelet, és mi január 20-án írtunk.

Gerő elvtárs: Megfelel-e a valóságnak az, hogy a gyógyszerezésekre vonatkozólag van egy olyan rendelkezés, hogy újakat már nem vesznek fel, de aki megkezdte, az elvégezheti?

Chișinevschi elvtárs: A gyógyszerészeti kar működik. Akár annak előtte. Nyerhettek volna jogot a praktizálásra is, de akkor nem lett volna tudósképzés. Ehhez egy lépcsőfokot kellett volna lépni. Ám úgy hagytuk, ahogy annak előtte volt. A marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet nemcsak orvosokat, hanem tudósokat is képez, az orvostudományok szakembereit.

Tájékoztatóul. A marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet[*en kívül*] a kolozsvári Bolyai Egyetem biztosít magyar nyelven képzést a gazdaság és jog, bölcsészet, történelem és földrajz, filozófia, pedagógia és pszichológia, matematika, kémia, a természettudomány területén, van egy mezőgazdasági intézet magyar nyelvű agrotechnikai karral, egy gépészeti intézet, ahol a fő tantárgyakat magyarul oktatják, egy művészeti intézet zenei, színházi és képzőművészeti karokkal. Egyéb magyar nyelvű iskolák: 390 óvoda, 26 napközi otthon, 1610 elemi iskola, 100 középiskola 220 000 tanulóval és 5900 pedagógussal. A magyar színházakat tekintve a nem teljes kép: a kolozsvári magyar drámai színház; ugyanaz Nagyváradon; ugyanaz Sepsiszentgyörgyön; a kolozsvári magyar opera; a Székely Színház Marosvásárhelyen. A sor nem teljes, nem terjed ki azokra a munkásegyletesekre és színházi körökre, amelyek száma meghaladja az ötszázat, illetve a marosvásárhelyi férfikórusra és a brassói együttesre.

Rákosi elvtárs: Mi örömmel értesülünk arról, hogy a mi megjegyzéseink az egyetemre tárgytalanok. De amikor mi ezt a levelet írtuk, az decemberben volt, akkor mi ennek az írott rendeletnek az alapján tettük szóvá és nem tudtuk, hogy közben megváltozott és örülünk, hogy ez a dolog tárgytalan. Ami a többi kultúradatot illeti. Ismételhetem azt, amit a kezdetben mondtam, hogy a többi demokráciákban a magyar nyelvű lakosság nem kap annyit, mint Romániában és ezek az adatok örvendetesek és mi soha sem tettük szóvá, hogy a magyaroknak itthon Romániában, valami panaszuk van. Amit mi szóvá tettünk, a román–magyar kultúrvonatkozásnak egy része, és itt meg kell mondani, hogy mikor ilyen jól néznek ki első pillantásra ezek a számok, nem olyan jók, mint ahogy azt Chișinevschi elvtárs mutatni akarja. 3000 újságpéldány naponta. Nincs kizárva, hogy szabad előfizetési alkalom esetén jönne több. Jugoszláviába, mielőtt elromlott a viszony,⁷⁸ valamivel több ment, de ott harmadannyi magyar van, mint itten. De lehet, hogy a speciális erdélyi viszonyok. A lényeges része, hogy ebben a kérdésben a mi delegációnk, amelyet egy felelős elvtárs, Nógrádi vezetett, nem tudott megegyezni. Én örömmel regisztrálok, hogy a román elvtársaknak nincs kifogása egyéni előfizetések ellen sem, de itten mindjárt meg kell mondanom, hogy az a körülmény, hogy a lapokba ellenséges anyag volt beletéve, az része az általános osztályharcnak, függetlenül ezektől a viszonyoktól, mert otthon a saját országunkban is előfordult, hogy lapokba és folyóiratokba röplapot vagy ellenséges irodalmat csempészték. Mi is csináltuk, amikor földalatt⁷⁹ voltunk. Előfordult, hogy

⁷⁸ Utalás a Jugoszláviával történt szakításra. Lásd a 10. sz. iratot.

⁷⁹ Utalás a kommunista párt két világháború közötti illegális korszakára.

fotókémiai úton hamis *Szabad Népet* adtak ki és terjesztették Budapesten. Ez nem érinti a lényegét. Mi természetesen igyekeztünk minden irodalmat ellenőrizni, ami bejön és kimegy, de a gyakorlatban ez úgy néz ki, hogy a napilap először Budapestről Bukarestbe megy és onnan megy Oradea, Cluj, Marosvásárhely felé és ez két-három nap késést jelent, és mi csodálkozunk, hogy még 3000 példányt is megvesznek, mert napilapot két-három napi késéssel olvasni nem nagy élvezet.

Ami a klasszikus irodalomra vonatkozik. Ott semmi akadálya nincs a központi kezelésnek, ott nem számít öt-tíz nap. Úgy, hogyha ebben megegyezünk, és úgy látom, megegyezünk, akkor egy ilyen nem a mi sérelmünk, hanem az itteni magyaroknak bizonyos fokig jogos panasza, eliminálódik.

Még egyszer ismétlem. Nem tartom valószínűnek, hogy az újság-előfizetés nagyot ugrana, de azok a magyarok, akik a kákán is csomót keresnek... Hogy az újság egyenesen az előfizető címére menjen és ne először Bukarestbe, és innen legyen továbbítva.

Luca elvtárs: A levélben az elvtársak hivatkoznak az én kolozsvári beszédemre, mintha annak olyan jellege lett volna, mintha én Kolozsváron igazolni akartam volna azt, hogy a mi álláspontunk a magyar sajtónak és sajtótermékeknek a befolyását, hogy ennek a leple alatt reakciós anyagot csempésznek be, és ennek alapján példát is adtam, az UNESCO-t. Nekem semmiféle ilyen gondolatom nem volt, és ha nemcsak ezt a kis részét vesszük a dolgoknak, hanem ha elolvassuk az újságcikket, nem jön ki, hogy bármilyen korlátot emeltem volna a kultúrzsere elé. Célom volt, hogy felhívjam az elvtársak figyelmét az éberségre és hogy közösen harcoljunk a reakciók ellen.

Felolvas az újságból: „Mi nem vagyunk, és nem lehetünk az ellen...”

Célom tehát az volt, hogy felhívjam az éberséget ezekre a reakciós termékekre, amit nem lehet csak úgy egyszerűen elintézni, hogy mi úgy akarjuk feltüntetni, hogy onnan jönnek reakciós termékek. Reakció van ott is, nálunk is és terjeszti a reakciós, sovinszta termékeket és egészen helyes az, ha mindkét részről vigyázunk arra, ami bejön. Megtörténik, hogy az új kiadványba becúsznak olyan dolgok, amit ott nem vesznek észre, egy olyan dolog, amit Magyarországon senkinek sem jutna eszébe ebben valamit kivetni. Székely dolog. Egy székely dal egy könyvben, valahol kesereg külföldön, nincs akinek a bánatát elpanaszolja, idegen országban stb. Ez természetesen nekünk nem felel meg. A székely itt nincs idegen országban és van, akinek bánatát elpanaszolja.

Valószínűleg ez a nóta akkor keletkezett, amikor a székely baka elkerült Bécsbe, vagy amikor kivándoroltak Amerikába. Makkai László könyve, *A magyar-román közös múlt*, az nálunk meg lett támadva, [mert] helytelen kiadás.⁸⁰ Makkai egy erdélyi származású történelemtanár.⁸¹ Írt egy olyan könyvet, amely meghamisítja a múltat és összekeveri a két nemzetet, mintha konfliktus lett volna. Bejött egy egész csomó a ládáknak, amelyben visszaküldték az erdélyi könyvtárat, amit itt az elvtársak kifogásoltak. Balla, a tizenhetedik ládában *Lesz-e kiút az általános kultúrváltságból? (Felolvassa a könyvek jegyzékét.)* Tehát mi a mi véleményünk szerint és az én felszólalásomnak a célja nem az volt, hogy akadályozzuk, hanem hogy vigyázzunk, hogy ne jöjjön be hozzánk olyan irodalom, ami kivetnivaló. Nem a regényekben, amelyekben

⁸⁰ Lásd Robotos Imre *Az igazi magyar-román közös múlt* című broszúráját (a Romániai Magyar Szó kiadása, Bukarest, 1948), mely a lapjában megjelent sorozatának a különlenyomata.

⁸¹ Makkai László neves történésről (Makkai Sándor volt kolozsvári református püspök, író fiáról) van szó.

lehetnek olyan kifejezések, mint a *Háború és béke*, hanem olyan könyvek, amelyek politikai tartalmúak, ellenforradalmi tartalmú könyvek és folyóiratok, amelyek megjelentek 1945–1946-ban, amelyeket be lehetett csempészni az egyetemi könyvtár ládáiba, becsempészték és erről beszéltem, amikor beszéltem a küldeményekről. Belátom, hogy nem volt helyes beszélni az UNESCO-ról. Erről tudtunk volna beszélni egymás között és nem másutt. De nem tartjuk helyesnek, hogy egy baráti ország közvetítse hozzánk az UNESCO kiadványait. Nem kellett volna nyilvánosság elé hozni. Máshol kellett volna ezt megtárgyalni. Tehát az én felszólalásomnak az volt a célja, hogy szervezzük meg a magyar termékeknek a terjesztését, hogy megakadályozzuk a reakciós befolyás bejövését az országunkba.

Itt Chişinevschi elvtárs elmondta, hogy mi nem az ellen vagyunk, hogy bejöjjön az irodalom, hanem az ellen, hogy ellenőrzés nélkül jön be. Ahogy nem tudtunk megegyezni kulturális téren, Nógrádi elvtárs véleménye az volt, hogy teljesen szabadon terjeszteni a magyar termékeket. Mi javasoltuk, hogy a kommunista termékeket szabadon terjeszteni. Mi azt mondtuk, hogy széles mértékben terjesztjük, és itt sem az akadályozásra gondoltunk, hanem csak az ellenőrzésre. Szóval a mi érzésünk az volt, hogy a magyar elvtársak közvetlen kapcsolatot akarnak az itteni magyarsággal, úgy az egyetemen is közvetlen és direkt kapcsolatot, és ez a külön, közvetlen kapcsolat egyrészt sérti az ország önállóságát, szuverenitását, másrészt nem megbízható sem a magyar egyetemi tanári kar, sem a mi magyar egyetemünknek a tanári kara arra, hogy ők közvetlen kapcsolatot tartsanak fenn és ez csak elősegítené a reakciónak is a munkáját, ami a Pártnak a munkája mellett be tudna surranni az ilyen közvetlen kapcsolatnál. Tehát mi nem vagyunk az ellen, és valószínű, hogy meg tudnánk abban egyezni, hogy széles mértékben legyen terjesztve a magyar irodalom, de ellenőrzés alatt.

Ami azt a panaszt illeti, ami a levélben semmi esetre sem pártunk részéről jött, hogy ottan nem voltak elég figyelmesek az MKP-val szemben. Mi ilyen utasítást nem adtunk és a kongresszuson én is beszéltem a magyar fejlődésről, a cikkben is látni. Az elvtársak a díszelnökségbe azon népek vezetőit vették be, amelyek éles harcban vannak az imperializmus ellen. Így vették [be] a kínai, görög, francia, olasz nép vezetőit. Ha Gottwaldot bevették, akkor nagy hiba volt, ha nem vették be Rákosi elvtársat is. Ha tényleg így történt, akkor nagy hiba volt. Hogyha bevettek másokat, akkor nagy hiba volt be nem venni, mert ennek demonstráció jellege van. Meg fogjuk vizsgálni és erősen meg fogjuk kritizálni azokat az elvtársakat.

Rákosi elvtárs: Mindenesetre örömmel és meglelégedéssel vesszük, amit önkritika formájában mondott Luca elvtárs. Rögtön hozzáteszem, hogy mi ezekről a dolgokról csak hetek múltán (vettünk tudomást) tudtuk meg, mert mi a kongresszusról nagyon pozitív dolgokat írtunk és nem olvastuk volna a beszédeket, ha nem hívták volna fel a figyelmünket.

Luca elvtárs: Ezt is lehetne önkritikának venni.

Rákosi elvtárs: Ami az erdélyi könyvtárat illeti. A békeszerződés értelmében nekünk vissza kellett küldeni a könyvtárat és ezért egy Erdélyből átjött könyvtárost bízunk meg a munkálatokkal. Ebből a beszédből tudtuk meg, hogy ez visszaélt a munkájával. Bevizsgáltuk és eltávolítottuk. Egy egész hétig az egész Kultuszminisztérium ettől volt felfordulva. Nem a mi feladatunk UNESCO-könyveket küldeni Romániába. Bár ezek a könyvek tisztán tudományos könyvek voltak, ezt személyesen ellenőriztem. Én 41 könyvcímet kaptam meg. Ez természetesen nem a hivatalos könyvforgalom nyomán ment. Erre nem gondoltunk. Ez a kultúrdelegáció. A mi utasításunk csak pártkiadványokra vagy a párt ellenőrzése alatt megjelent könyvekre vonatkozik. Nálunk megjelennek még folyóiratok, amelyeket mi is be fogunk tiltani, és amelyeket nemcsak külföldre nem akarunk küldeni, hanem Magyarországon sem engedünk meg.

Tudtommal ilyen kérdésre, hogy minden irodalmat, nem voltak felhatalmazva. Erre vonatkozólag Rajk elvtárs kíván felvilágosítást kérni.

Rajk elvtárs: Teljesen egyetértek azzal, amit Rákosi elvtárs a mi pártunk részéről mondott. Mi tisztában voltunk azzal, hogy Romániában a magyarságnak kulturális jogai, iskolái stb. vannak, és nem beszélhetünk krízisről a két népi demokrácia között nemzetiségi kérdések miatt. Hogy mégis a levélben fel lettek említve, a legutóbbi tárgyalások eredménytelensége következtében volt. Nógrádi elvtárs, Pártunk legilletékesebb tényezői által jóváhagyott feltételekkel jött a tárgyalásokra. A magyar irodalmi kiadványok, terjesztés, tudományos intézet létrehozása bukaresti központtal és kolozsvári fiókkal, budapesti központtal és debreceni fiókkal, és ami mindkét országnak érdeke, az ösztöndíjasok, különösképpen egyes szakokra. Nálunk is vannak egyes területek, ahol a mi fiaink jobb képzettséget tudnak kapni, mint például petróleum, olaj és fordítva. Az egyes tudományos intézetek között a szakirodalom kicserélése. Nem is akarom részletezni a közös rádióműsor, rádióegyezmény kötése, azon kívül a szervezett előkészítése annak, hogy kölcsönösen lefordítsuk egymás műveit. A bizottság egy olyan jelentéssel jött haza, ami egyébként nem Nógrádinak a magánvéleménye volt, hanem a magával hozott jegyzőkönyvekből is kitűnt, hogy minden olyan kérdésben, ami részünkre érthetetlen okok miatt a román elvtársak részéről bizonyos elzárkózás nyilvánult meg. Komoly vita előzte meg a tudományos intézetek felállítását és az ösztöndíjasok kérdésében komoly vita volt. Kompromisszumként 10-10 ösztöndíjas lett kikötve, ami egyrészt nézve az erdélyi magyarságnak a számát és azt nézve, hogy a technikai szempontból hogyan egészítenék ki egymást, a szám teljesen elégtelen és nem elégíti ki a szükségleteket. 50 albán diák jött. Mi szerettünk volna Romániába többet küldeni, román egyetemre. Nem tudunk, mert csak 10 ösztöndíjasunk van. Kijöttek részleteredmények. Még hozzá elég fontos részleteredmények. Sajnos meg kell mondanom – nem akarok egy új vitapontot bevezetni – de ezek a részletmegegyezések papíron maradtak. A tudományos intézet nem lett felállítva. Az erdélyi magyarság tankönyveibe egyes magyar anyagot bedolgozni, nem küldtünk bizottságot. Megállapodtunk abban, hogy Budapesten és Bukarestben tudományos intézet két fiókkal, benne van az alapegyezményben is. Román tudományos intézet Budapesten és magyar tudományos intézet Bukarestben. És még volt egy csomó ilyen részletmegegyezés. Egész tárgyilagosan meg kell mondani, hogy mindkét fél részéről az őszi megállapodást, amit végre kellett volna hajtani, nagyon könnyen vettük. Amit a Luca elvtárs mondott, hogy a legfontosabb kérdésben, a sajtókérdésben, nem tudtunk megállapodni, ez volt a legfontosabb része a dolognak, ami itt nem lett aláírva. Nógrádi elvtárs nem azért jött le, hogy teljesen szabad terjesztést kérjen. Az volt a mi álláspontunk, hogy ami a mi pártunk kiadásában jelenik meg, arra nincs semmi értelme fenntartani egy központi cenzúrát, ha a román elvtársak részéről egy külön politikai, ideológiai kifogás nem merül fel. Az MKP politikájával szemben nincs helye egy külön cenzúrának.

Engedjék meg az elvtársak, hogy a terjesztésre felolvassam szóról szóra javaslatunkat: „Mindkét fél gondoskodik a marxista klasszikus irodalom terjesztése mellett az aktuális marxista politikai irodalom, haladó szellemű írók és haladó szellemű klasszikusok, valamint újságok és folyóiratok szélesebb körű terjesztése feltételeinek megteremtéséről.” Hogy ülünk le és beszéljük meg ennek a szélesebb körű terjesztésnek a feltételeit. Hogy készítsük el a hírlapoknak és könyveknek a jegyzékét, azt küldjük be a központba, megállapítják, hogy mennyi példányszám és azt be lehet küldeni Romániába. Szóról szóra: „Mindkét fél közli egymással a fogalomba hozatalra ajánlott és további lefordítható könyvek és hírlapok jegyzékét és megállapodik a terjesztendő példányszámra vonatkozólag.”

Miért nem volt ez a mi részünkre elfogadható? Azért, mert a román elvtársak ebből a kérdésből gazdasági kérdést csináltak, hogy nálunk drágább a könyvkiadás és ezért meg kell határozni a példányszámot stb. A mi felfogásunk szerint ez pedig elsősorban döntően politikai és kultúrkérdés és annak meg kell teremteni a gazdasági feltételeit.

Ana [Pauker] elvtársnő: Nógrádi a szabad [terjesztés] mellett volt.

Luca elvtárs: Először arról volt szó, hogy szabadon terjeszteni és Anna elvtársnő megegyezett Nógrádival, hogy nem szabadon, hanem „szélesebb körben”.

Rajk elvtárs: Nógrádi elvtárs avval jött le, hogy a kommunista irodalmat szabadon lehessen terjeszteni. beleértve a magyar sajtótermékeket. Beszéljük meg azokat a konkrét előfeltételeket, ahogy közvetlenül lehet eljuttatni az előfizetőkhez olyan arányban, ahogy azt a magyarság felveszi. Ez volt az álláspontunk. Hogy a román elvtársaknak ennek elfogadását megkönnyíthessük, azt javasoltuk, hogy belemegyünk abba, hogy a nem kommunista lapokat ne engedjék be az országba, de engedjék szabadon a *Szabad Népet*. A román elvtársak álláspontja központi ellenőrzés volt és nehogy dolgavégezetlenül jöjjenek vissza, ezt a „szélesebb körű terjesztést” tőlem kapta telefonon Nógrádi.

Nemcsak ebben a tekintetben beszéltek központi ellenőrzésről. A tudományos intézet felállításánál nincs szó régi tanári karról. Ennek a tudományos intézetnek fő funkciója tudományos szakirodalom kicserélése és tapasztalatcsere és még egy ilyen tudományos intézetnél is az volt. Ha már ragaszkodunk a 47-es egyezményhez, a két intézet csak szigorúan a Kultúrminisztériumon keresztül érintkezhet. Nyilvánvaló, hogy ebben is olyan álláspont jutott érvényre, mintha valamilyen fenntartás, bizalmatlanság lenne az elvtársak részéről velünk szemben.

Ilyen előzmények után hangzott el Luca elvtársnak kongresszusi beszéde és ezért gondoltunk arra, hogy az elvtársaknak fenntartása, bizalmatlansága van velünk szemben. Ezt az összefüggést azért tártam fel az elvtársak előtt, hogy a levél tónusában nincs semmi olyan, ami az előttünk lévő anyag alapján ne a valóságot fejezné ki. Örvendek őszintén, hogy a legfontosabb kérdésekben egyetértünk és szeretném a következő javaslatot tenni: Hogy a két párt a legrövidebb időn belül gondoskodjék arról, hogy az aláírt kultúregyezmény ne maradjon így függőben, mert az nem jó, hogy a két népi demokrácia ne tudjon megegyezni. Talán megvan a módja annak, hogy a bizottság folytassa megszakadt munkáját, vagy más módon, de mindenesetre gondoskodni a már megállapodott részletkérdések végrehajtásáról és másrészt ezeknek a kiadványoknak terjesztésének a biztosításáról. Erre kiküldenénk egy bizottságot, amely tárgyalná. Esetleg ugyanaz a bizottság folytathatná munkáját.

* * *

Rákosi elvtárs: Az eredeti levél magyar és orosz nyelven lett küldve.

Rajk elvtárs: Nógrádi azt mondta, hogy még egyszer mindent megpróbáltam. Még egyszer tárgyaltam minden illetékessel, és azt mondták, hogy vagy engedtek, vagy nem írhatunk semmit alá. Megnevezte Annát.

Ana [Pauker] elvtársnő: Azt hiszem, egyetérthetünk Rajk elvtárs javaslatával, hogy zárjunk le egy problémát, rátérhessünk a többi kérdésre.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Vezetőségünk véleménye a levelet illetően. A bizalom, illetve a bizalmatlanság kérdései összemosódnak a belső biztonsági, éberségi intézkedéseinkkel. Bizonyos

bizalmatlanság áll fenn részükről. Örvendünk, hogy így mutatkozik meg a mi vezetésünk nemzetiségi kezelési módja. Egyezzünk meg a problémák tekintetében. A kulturális kérdéseiben.

Ana [Pauker] elvtársnő: A kulturális kérdésekkel kapcsolatban. Komoly hatással volt ránk a levél felfogásmódja, ahogyan az egész levél is. Világos, hogy kapcsolatainkban lehetnek bizonyos nézeteltérések, apró nézeteltérések. Hogy lehetnek nehézségek, hibák, egyik vagy másik részről, és a mi feladatunk, hogy elsősorban pártvonalon felhívjuk erre egymás figyelmét.

Mi volt ilyen meglepő a levélben? Mi volt megdöbbenő? Az a különbség lepett meg elsősorban, ami Luca elvtárs és a többi elvtárs között jött létre. Együtt harcolunk pártunk egységéért, pártvezetésünk egységéért. Ez az egység a munkában születik, a munka során a megbeszélésekben, és munkánk eredményeként. Lehet vita közöttünk, ilyen vagy más módon vélemény, de mind együtt harcolunk és sikerül ezt azt egységet megteremteni. Tanúsíthatom, hogy legalábbis elcsodálkoztunk azon, hogy két levelet is írtak Luca elvtárs tárgyalásaival kapcsolatban, hogy Bukarestben az elvtársak más véleményen voltak, mint Luca elvtárs, majd az államosításokkal kapcsolatban, hogy a vezetőség többi tagja nem osztotta „Luca vonalát”. Ez a különbségtétel meglepett bennünket. A kérdésfeltevés módját tekintve, ami a határokat illeti, ahol arról van szó, hogy a mi rezsimünk még az Antonescuénál is rosszabb a Horthy idejében (és ez már nem hang, hanem tartalom kérdése), olyan kifejezést találunk, ami sértő ránk nézve. Pártunkkal szembeni bizalmatlanságot is tapasztaltunk, ami olyan volt, mintha derült égből csapott volna le. Mi úgy véltük, hogy a kolozsvári kongresszuson ennek a politikának olyan kifejezést sikerült adni, amit a magyar elvtársak üdvözöltek, mint a magyar lakossággal szembeni helyes politikát. Távol áll tőlünk, hogy a saját politikánkat tökéletesnek gondoljuk. Vannak hibák a politikában általában és a nemzetiségi politikában is. Az éberséget tekintve vannak gyengeségek, amire utal a levél tartalma is, de munkánk során minden területen arra törekszünk, hogy kijavítsuk a hibákat. A magyar elvtársak ismerik pártunknak a Gheorghiu[-Dej] elvtárs által kezdeményezett, a nemzetiségi kérdések irányában megnyilvánuló irányultságát a magyar lakosság tekintetében. Pătrășcanu részéről megnyilvánult sovinizmus és rosszindulat, amit lepleztünk. Megnyilvánult a nézeteltérés magán a pártunkon belül is, amit tisztáztunk és elemeztünk ebben a kiadványban.

Luca elvtárs azt mondta, hogy nem kellett volna nyilvánosan beszélni az UNESCO-könyvekről. De nekünk egymás között, pártok és kormányok között kell beszélnünk arról, hiszen kommunisták vagyunk, a reakció támadásainak kitéve, hogy katolikus füzeteket, könyveket és folyóiratokat kaptak. Mindszenty itt Erdélyben is kivetette hálóját. Közös érdekünk, hogy a reakció ellen harcoljunk. Magyarország érdekei a Román Népköztársaság érdekei is. Luca elvtárs azt mondta, hogy az UNESCO-könyvek kérdéséről nyilvánosan kellett volna beszélni, holott voltaképpen magunk között kell erről beszélni, hogy megakadályozzuk a reakció behatolását.

A mi helyzetünk a következő. Nehéz helyzetünkben a nyugati hatás uralja kultúránkat. Kénytelenek voltunk akadályokat állítani. A franciák négy milliárd könyvet ajándékoztak az egyetemeknek, 3-4 hónapja érkeztek elvámoltatásra, ezek között matematikai, tudományos kötetek vannak. Visszautasítottuk a könyveket, noha az egyetemeken szükség volna rájuk. Úgy tűnhet, hogy túlzás, hogy baloldaliság, mert a másik oldalon ott vannak a bizottságaink, akik éjjel-nappal fordítanak oroszról románra. Egyáltalán nem baloldaliság, amikor az a helyzet, hogy nálunk, hogy az egyetemeken a professzorok kényszerítik a hallgatókat, hogy nyugati

alapon tanuljanak. Így azután mi kapjuk a szemrehányást, hogy az egyetlen egyetem román földön, amelyik valamennyire is gazdagon rendelkezik angol, amerikai és nyugati irodalommal, az a Bolyai Egyetem. És akkor jönnek a mi egyetemi tanáraink: ha szükségük van egy angol vagy amerikai könyvre, akkor a Bolyai Egyetemre kell menni, és kérik, hogy ők is importhassanak könyveket. Ez itt a helyzet.

Miért vetettük fel a Bolyai könyveinek a kérdését? Ezeket a könyveket, amelyekről Luca elvtárs beszélt, nemcsak a reakciós magyar professzorok olvassák, hanem a reakciós román professzorok is, ők is használják azokat, hogy megmutassák: íme, hogyan beszélnek a románokról. Íme, miért mondtuk, hogy a magyar elvtársaknak sem lehet ellenére, ha egyesek vagy mások figyelmeztetnek bennünket arra, hogy mit esznek a diákok. Drága elvtársak, tudjuk mi, hogy maguknak ott van Ortutay⁸² a tanügynél. Nekünk ott volt Daicovici,⁸³ egy román sovinszta. Hiba volna, ha azt gondolnánk, hogy mindent, amit az egyetemekre küldenek, azt Rákosi, Rajk vagy Gerő küldi. Ortutay küldi, és még valaki, aki Ortutaynál is rosszabb.

Rajta kell tartanunk a szemünket ezeken a dolgokon. Széles körű politikát folytatunk a szocializmus és a kommunizmus érdekében, helyes, lenini nemzetiségi politikát a magyar lakossággal szemben, de nem mérlegelés nélkül, és nem kritika nélkül. Ezért kell hinni abban, hogy a jövőben is egymás között kell megegyeznünk a kritikai szellemről, a mérlegelésről anélkül, hogy egyik vagy másik részről bizalmatlanság alakulna ki a másik irányába. Fogjuk fel közös munkaként.

Ami az UNESCO-t illeti. Hogy az elvtársak legyenek az UNESCO tagjai, a Szovjetunió beleegyezésével. Tudjuk jól, hogy mi ez az UNESCO. Az a szervezet, amelyiknek a nyugati hatást kell átjuttatnia. Mi nem léptünk be. Helyes, hogy egyik vagy másik a népi demokráciák közül ott legyen, hogy valaki közöttük legyen. Régi párttagok, értelmiségiek megőrzítenek, hogy miért nem vagyunk mi az UNESCO-ban. Még a párton belül is komoly nehézségeink támadtak, amikor úgy határoztunk, hogy nem lépünk be. Ezek az UNESCO-könyvek jól ismertek az értelmiségiek előtt, némelyek használták őket. Látják, ilyen a mi pártunk. A magyarok nemcsak tagok lesznek, de még reklámot is csinálnak: nézzétek a könyveket, vásároljátok. Nemcsak megnehezítik a munkánkat, hanem zavart is keltenek. Egy olyan ország, amelyik inkább barátkozik a nyugati országokkal, a Szovjetunió és a népi demokrácia más országai kevésbé barátok, mások sokkal inkább. (*Rákosi elvtárs: A Mindszenty-per megmutatta.*)

És ezért szeretnénk javasolni a magyar elvtársaknak, hogy elvtársi alapon, elvtársi szellemben, a két kommunista párt közötti teljes bizalom szellemében, hogy fogadjuk el jogosnak, hogy ne hagyjuk ellenőrzés nélkül a magunk részéről, ez kötelességünk is, rálátás nélkül, hogy mi jut el egyesekhez vagy másokhoz. Nem a Magyar Kommunista Párt ellenőrzéséről van szó, hanem – mivel mi jobban ismerjük belső nehézségeinket (amint az UNESCO példája is mutatja) –, engedjék meg mi is és a mi elvtársi pártszerveink is, kifejthessük a véleményünket, magunk között. És hogy értsünk ebben egyet.

És most a kulturális egyezményről. Igaz, hogy Nógrádi elvtársnak nehézségei voltak, amikor idejött. Szigorítottunk ezen a kulturális egyezményen, azonban a legtöbb szigorítást a belső nehézségeink miatt kellett foganatosítanak. Az ösztöndíjak kérdése. Elkezdődött az iskolaév. Nagy létszámú albán és bolgár diák érkezett, de nem a kölcsönösség jegyében. Az idén történt

⁸² Ortutay Gyula, néprajztudós, a Dobi-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere.

⁸³ Constantin Daicovici, régész, történész, a román jobboldali nacionalista értelmiség vezéralakja.

a tanügyi reform, nagyon hiányosan és gyorsan. Szükségünk volt teljes bentlakásos otthonok egész sorára, a meglévőkön túl. Munkások és parasztok gyermekei jutottak be a karokra, akiknek nem állt módjukban, hogy fenntartsák magukat. A mai napig nem sikerült megoldani a diákok bentlakásos szállásának a problémáját. Mivel az idei évről van szó, nehéz megoldani most azt, hogy ide és oda küldözgessük őket. Az év folyamán meglátjuk. Számunkra ráfizetés volt, tizenötezer diák maradt ki.

A bukaresti magyar és a budapesti román kulturális intézmények létrehozása. Megmondtuk Nógrádi elvtársnak becsületesen, hogy számunkra nehéz lesz az idei év. A tanügyi reform nehézségei. Nehéz olyasmit leírni, ami tarthatatlan számunkra. A tanárok kérdése, akik egyáltalán nem is tanárok. Mindezt ebben az évben kellett elintéznünk. Nem hiszem, hogy abban a helyzetben vagyunk. De mivel a magyar elvtársak ragaszkodtak hozzá, hogy benne legyen az egyezményben, és ha nem tettük volna meg, az a gyanú kelhetett volna, hogy talán nem is akartuk, azt mondtuk, hogy jól van, hát legyen benne. Ez az oka annak, hogy miért nem világos a 13-as pont. (*Olvassa.*) Mert fontos, hogy 1949 végéig ne maradjon ki a kérdés.

Az utolsó két javaslatról. Nézzünk magunkba, hiszen itt egy nehéz kérdésről van szó, valamiféle misztifikálásról. Mivel Nógrádi elvtárral megegyeztünk ebben a formában, a szabad és széles körű terjesztés helyett. És aztán úgy értesültünk, hogy éppen ezt nem akarta. Elismerem, hibáztam, hogy nem érdeklődtem Nógrádinál, hogy miért nem akarod elfogadni, amikor először beleegyeztél. Azon a véleményen vagyok, hogy fogadjuk el a magyar javaslatot és írjuk alá a tervezetet. Azt hiszem, hogy a jövőben nem merül fel a kulturális kapcsolataink megszorításának a kérdése, ami a folyóiratok, lapok és könyvek terjesztésében nyilvánul meg. Mert valóban, a széles körű terjesztés összefügg az erdélyi néptömegek életszínvonalának emelésével, és a kulturális és politikai színvonal emelésével. Azt hiszem, hogy a magyar elvtársak ezt a kérdést a mi kérdésünknek tekintik, azt hogy minden szempontból emeljük az erdélyi magyar lakosság kulturális és politikai színvonalát, és hogy a mi gondoskodásunkhoz tartoznak a minél szorosabb szálak a Magyar Népköztársasággal és a két párt közötti kapcsolatok is.

Úgy vélem, a mi kötelességünk, hogy megteremtsük azokat a lehetőségeket, hogy a Román Népköztársaság magyar lakossága megismerhesse, hogy a magyarországi elvtársak mit csinálnak jobban, kik írnak jobban és többet, mint minálunk, hogy több klasszikus és haladó irodalmat adnak ki, mint nálunk. A perspektívák. Keressük, hogyan vonhatnánk még szorosabbra a két köztársaság viszonyait. Ezt meg fogjuk tenni. Lehetséges, hogy lesznek visszaesések ez ügyben. Amennyiben a Magyar Kommunista Párt-vezetés elvtársai teljes bizalommal vannak, hogy nálunk nem a sovinizta szellem uralkodik, hogy tanújelét adjuk annak, mi a kötelességünk a magyar lakossággal szemben, akik nálunk kisebb számban vannak. Azon fáradozunk, hogy minden lehetőt megtegyünk, hogy valóban a lenini nemzetiségpolitikát érvényesítsük anélkül, hogy azt gondolnánk, tökéletesen fog sikerülni. Nem mindig létezett ez a kölcsönös bizalom. El kell azonban ismernünk, hogy értünk el eredményeket a bizalom erősítése terén. Megszűnik ez a bizalmatlanság. Meggyőződésünk, hogy megszüntethető ez a bizalmatlanság, ha mindig megerősítjük.

Bízom benne, hogy a többi pontot tekintve is meg tudunk egyezni, hogy meglesz végeredményben – azon túl, hogy megvan az az örömünk, hogy nálunk láthattuk a számunkra kedves elvtársakat –, hogy megegyezünk a többi kérdést tekintve is, és megerősítjük a kölcsönös bizalmat.

Rákosi elvtárs: A következő a javaslat. Én most válaszolok, mert akkor a többi elvtársnak több kérdésre nem kell visszatérni.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Amennyiben a kulturális cserék alapvető elveit kívánja elemezni, akkor nagyon könnyű dolgunk lesz.

Chişinevschi elvtárs: Azon adatok alapján, amelyeket bemutattunk a Magyar Kommunista Párt és a magyar demokratikus irodalom terjesztését illetően, valóban háromezer újság érkezik naponta. Ezt a számot nem szabad lebecsülni, különösen akkor, ha tekintetbe vesszük, hogy a mi pártunk is kiad magyar nyelvű sajtót és könyveket, s ha ezt nem választjuk külön, akkor – a marxista–leninista úton maradván – világosan látszik, hogy a magyar lakosság nem szenved hiányt saját nyelvénél irodalmában. Ha e helyett szétválasztjuk a Magyar Kommunista Párt és a Román Kommunista Párt kiadványait, akkor világos, hogy kevesebb az MKP által behozott könyv. Azonban nem helyes a dolog ilyen beállítása. Ugyanabban a hajóban evezünk. Szeretnék kiemelni néhány szakaszt Rákosi elvtárs leveléből. Néhány nem különösebben jelentékeny szót. Az egyéni előfizetések kérdését. Lehessen előfizetni egyéni úton akár Budapesten, akár Bukaresten keresztül. Noha meggyőződésünk, hogy helyesebb, ha egy szervezett központon keresztül folyik minden. A magyar elvtársak nem fizethetnek elő közvetlenül Magyarországon, hiszen nem rendelkeznek valutával. Mi segíthetünk a magyar elvtársaknak, hogy majd mi terjesztjük azt az irodalmat, amit ők adnak ki. Meggyőződésem, hogy nem volna jó, ha közvetlenül Magyarországon fizetnének elő, már csak politikai éberség miatt sem. Megkérjük Rákosi elvtársat, legyen segítségünkre, hogy a Párt egy szervezetén keresztül terjeszthessük a magyarországi irodalmat. Mi vigyázunk, amikor irodalmat küldünk Magyarországra, de nem lehetünk biztosak benne, hogy az ellenség nem csempész a küldeménybe reakciós irodalmat. Mi nem sértődünk meg, ha valaki ellenőrzi a sajtónkat, és ha hibát találnak, mi készséggel elismerjük, ha felhívják rá a figyelmünket. A *Ludas Matyi* egyik számában egy sereg hibát találtak, megnéztük ezeket a hibákat, és megállítottuk a szám terjesztését.

A levéllel kapcsolatban. Rákosi elvtárs levelének néhány hibájára utalok, olyan hibákra, amelyeket el lehetett volna kerülni, ha a következő problémákat komolyan elemezték volna: Kinek feladata gondoskodni a romániai magyar néptömegek kulturális életéről? Különben, a burzsoá-nagybirtokos rendszerekben, ha Romániában reakciós uralom van, Magyarországon pedig demokratikus, akkor világos, hogy a román kommunistáknak a magyar kommunisták segítségére kell hogy legyenek a magyar néptömegeknek a reakciós román elnyomás elleni mozgósításban. Ma azonban teljesen másképpen állnak a dolgok. Románia demokratikus állam, népi, népköztársaság és a román kommunistákra hárul a magyar népességről való gondoskodás feladata, minden szempontból, beleértve a kultúra fejlesztését is, mint ahogyan a magyar kommunisták feladata, hogy a magyarországi román népről gondoskodják. A levélből, mint ahogyan Rákosi elvtárs expozéjából is kiderült, a magyarországi dolgozók pártja magára vállalja a romániai népesség kulturális feladatait. Véleményünk szerint, és meggyőződésünk, hogy a sztálini vonalat követjük a nemzetiségi kérdésben, úgy véljük, hogy Rákosi elvtárs nagyon súlyos hibába esik. Rákosi elvtárs bizonyára jogosan avatkozna be a mi belső ügyeinkbe a magyar népességet illetően, ha hibás magatartást tanúsítanánk a magyar népességgel szemben. Hiszen Rákosi elvtárs is elismeri, hogy a magyar népesség nálunk teljes jogegyenlőségnek örvendő minden tekintetben a politika, gazdaság, kultúra, állam és a tömegek terén. Ez a levél egyik legalapvetőbb hibája.

A második nagy hiba az UNESCO irányában elfoglalt pozíció. Nem az a kérdés, hogy be kell-e lépni az UNESCO-ba vagy sem. Ha az elvtársak ezt egyetértésben tették, akkor világos, hogy ez nem lehet vita tárgya, hiszen bennünket az a tény foglalkoztat, hogy Magyarországról angol–amerikai propagandaanyagot küldtek a Román Népköztársaságra. A magyar elvtársak

tévednek, ha azzal védekeznek, hogy a küldött csomagokban tudományos könyvek vannak. Mi nem importálunk efféle könyveket, mert az angol–amerikai könyvekben a bevezetők és a tanulmányok tele vannak imperialista gondolatokkal. Mi visszautasítottunk minden ilyen segítséget. És a hozzánk küldött könyvek listáján számtalan olyan könyv szerepelt, amelyek egyenesen tudományellenesek, a burzsoá, imperialista elméletek propagálói, Micsurin-ellenes biológiai könyvek, atomfegyver-irodalom, amerikai folyóiratok egy gyanús tudományról. Ezt tekintjük a második nagy hibának. És a hibát csak súlyosbítja, hogy az imperialistáknak így sikerült elaltatni egyes elvtársak éberségét, és még ráadásul nézeteltérést idéztek elő egy ilyen kérdésben. Azt hiszem, az elvtársaknak ezt a szempontot is mérlegelniük kell.

A levél harmadik hibája abban áll, hogy az elvtársak a román és magyar népi demokráciákat rosszabbnak vélik az antoneszkánus és horthysta diktatúráknál is. Azt hiszem, ennél a kérdésnél meg sem kell állnunk.

A negyedik hiba az, hogy Rákosi elvtárs a levélben mintha azt keresné, hogy hogyan fedezhetne fel szakadást Luca elvtárs és a mi Központi Bizottságunk többi tagja között. Luca elvtárs elismerte, hogy talán jobb lett volna, taktikai okokból, ha nem úgy fejezte volna ki magát, ahogyan kifejezte, de e között és a szakadás keresése között nagy a különbség.

A bevezető expozében rámutattam, hogy Romániában milyen munkák jelennek meg magyar nyelven a Román Munkáspárt kezdeményezésére és felügyelete alatt, és hogy milyen munkákat importálunk. Ráműtattunk, hogy mindez a Dózsa György Kiadó és a magyarországi dolgozók pártjának 1947. márciusi megállapodása alapján történik. Az elvtársak ellenzik az ellenőrzést. Meggyőződésünk, hogy alapvetően hibás elutasítani az ellenőrzést. Mi éppen azt javasoljuk, hogy a magyar elvtársak is ellenőrizzék a Romániából jövő könyveket és irodalmat. Sőt megköszönjük, mivel ezáltal is segítenek nekünk, hogy leleplezzük az ellenséges elemeket, amelyek itt is, ott is munkánk fontos részeinél állnak lesben. Magyarországról – és az elvtársak már tudnak erről – a párt lapjának belsejében érkezett reakciók katolikus irodalom. Minálunk, annak ellenére, hogy szigorúbb elvtársakat állítottunk a küldeményekhez, nem garantálhatjuk, hogy nem fordulhatnak elő ilyen „események”. Ebből világos, hogy az ellenőrzés abszolút szükséges, ami csak egy vagy néhány terjesztési központon keresztül lehetséges, legyen az import Magyarországról Romániába vagy Romániából Magyarországra.

Az elvtársak hasonló módon kérték a határokon való szabad közlekedést. Mi úgy véljük, hogy nem volna az se jó, ha csak úgy, gyere ki a határra-módra menne a dolog, de nem vagyunk ellene a magyarországi és romániai kizsákmányoló osztályok likvidálása után. Ellenségeinknek nagyon is kedvére való volna az ilyen szabadság. A fasiszták szabadon jöhetnének és mehethetnének, akár csak Horthy vagy Antonescu idejében. Azt hiszem, így kell feltenni a kérdést, ha összehasonlítást akarunk tenni. Hadd ismétljem meg, elvtársak, hogy teljes bizalommal viseltetünk a magyar elvtársak irányába, és teljesen nyugodtak vagyunk a magyarországi románok sorsát illetően. Teljes mértékben bízunk a magyar kommunistákban, élükön Rákosi elvtárral, hogy gondoskodni fognak az ottani románokról. Ez nem a mi dolgunk.

Megemlítik a levélben, hogy a szovjet elvtársak kinyomtatják Tolsztoj *Háború és békéjét* és egyebeket. Azon a véleményen vagyunk, hogy ez egy olyan példa, amit nekünk is követnünk kell. Ennek a kérdésnek viszont nincs semmilyen összefüggése a mi megbeszélésünk tárgyával. Amennyiben a szovjet elvtársakról beszélünk, akkor beszéljünk arról a példáról, amit nekünk nyújtanak, arról a bizalomról, amelyet pártunk irányába tanúsítanak a romániai ruszin és ukrán néppel kapcsolatban, azzal együtt, hogy el kell ismernünk, itt sem figyeltünk kellőké-

pen. Ám a szovjet elvtársak nem emeltek szót ezzel a népességgel kapcsolatban, mivel nyilvánvalóan biztosak abban, hogy a román kommunisták majd figyelni fognak, s hogy mint leninisták és sztálinisták módjára foglalkozzanak a ruszin és ukrán népességgel.

Engedjék meg, hogy visszatérjek a „magyar népi demokratikus kultúra felvirágoztatására”. De miért csak a magyar népi demokráciáról van szó? És nem mindegyik népi demokráciáról és elsősorban a szocialista haza kultúrájáról? Miért nem merül fel ez a szempont magának az erdélyi magyar népesség kultúrája felvirágoztatásával kapcsolatban? Úgy vélem, itt az elvtársak nagyon súlyos hibát követnek el.

Végül néhány kisebb problémáról.

Fájdalommal kell megerősítenünk, hogy annak ellenére, hogy a *Ludas Matyi* Romániában nagyon népszerű, mintegy tízezer példányt terjesztenek belőle, kénytelenek voltunk két számot leállítani, hogy ne engedélyezzük a terjesztést, mivel a *Ludas Matyi* a nagy Leninről és más vezetőkről közölt karikatúrákat. Nem tudjuk, mi a véleményük a magyar elvtársaknak, mi azonban nem engedhettük meg a *Ludas Matyi* ama számát sem, amelyikben néhány karikatúra, sok szép munka mellett, a népi demokráciát és annak vezetőit bagatellizálja. Nem engedhettük meg, hogy egy Rákosi elvtárs formátumú vezetőt alsónadrágban szerepeltessenek.

Az Önök sajtójában nemegyszer szerepelnek angol és amerikai filmek és koncertek hirdetései. Mi lezártuk a kapukat az angol és amerikai filmek előtt, amelyek megrontják a munkásemberek lelkét. Nem szeretnénk beavatkozni az Önök problémáiba, de nem okozhatunk nehézségeket azáltal, hogy bátorítsuk a kispolgári elemeket azzal, hogy olvashatják azt, hogy Magyarországon lehetséges reklámozni az angol és amerikai filmeket. Nincs szükség nagy erőfeszítésre annak megértéséhez, hogy nem tehetjük és nincs jogunk ahhoz, hogy szabadon engedjük terjeszteni a teljes magyar irodalmat, mivel nem engedhetjük a teljes román irodalmat sem, mert Romániában is, Magyarországon is számtalan fasiszta író által írt könyv lehet. Nem vagyunk nacionalisták, de nem lehetünk kozmopoliták sem.

Eltársak, úgy véljük, hogy az itt érintett kérdések nyomán felmerült eltérések elvtársias szellemben kiküszöbölhetőek. Az érintett problémák elvi tisztánlátása megkönnyíti a Román Népköztársaság Kommunista Pártja és a Magyarországi Kommunista Párt testvéri kapcsolatainak a megszilárdítását.

Luca elvtárs: Aki sétál ide-oda, az csak terjeszti a rémhíreket. Milyen csoda nagy dolguk van? Minden héten akarja látni az anyját, testvérét, hetvenedik ágról rokonát. Legtöbb esetben rohadt kispolgári elemek, akik terjesztenek Magyarországra mindenféle hazug híreket, mint ahogy itt is terjesztenek. Nálunk is nagyon soknak van Besszarábiában rokona és mégis ide-oda nem mászkál. Nem mintha nem bízna a Szovjetunió bennünk, vagy saját magában, hanem mikor az osztályharc kiéleződik, nem lehet ide-oda sétálni a világon. Szükséges egy komoly éberség ebben a kérdésben. Semmiféle kapcsolata nincs a nemzetiségi kérdéssel. Akivel a legnagyobb határunk van, a Szovjetunió is kéri tőlünk ezt az éberséget, határunk teljesen el van szigetelve, egy légy át nem megy a határon. És nem azért, mert a Szovjetunió tőlünk fél, hanem mert ez a könnyű ide-oda sétálás nem használ. Mi kötelességünknek tartjuk ilyen éberséggel lenni, és nem lehet azzal vádolni, hogy ez nemzetiségi kérdés, ha az itteni magyarokat nem engedjük ide-oda menni. Ez már beavatkozás a mi dolgunkba. Nem kell a sovinszta elemek hangulata után menni, azt le kell szerelni és meg kell magyarázni, hogy miért nem lehet majd ide-oda sétálni a határokon, mikor ezer ilyen gazember sétál.

A CASBI-kérdésben pedig teljesen tévesen voltak informálva az elvtársak. Mikor Pestről visszajöttem, mondtam Széllnek, hogy vegyünk ki belőle valamit.⁸⁴ Mikor Iacobbal kezdett tárgyalni Széll elvtárs, ő késleltette, de sehol sem tettünk olyan kijelentést, hogy nem hajtjuk végre. Nehogy azt mondják a zsidók, hogy mi nem védjük az ő dolgaikat. Csak éppen egy elvi jelentőségű, elvtársiasan kértük, hogy változtassunk meg egy dolgot. Én Háyval nem is tárgyaltam.

Gerő elvtárs: Szeretnék néhány kérdést fontolóra venni. A lényegét illetően Rákosi elvtárs fog megnyilatkozni.

Az első kérdés. Chişinevschi elvtárs: úgy véli, hogy a mi pártunk hibája, ha mi úgy véljük, hogy nekünk kell a romániai magyar lakosságon belüli munkáról gondoskodni. Ha ez így volna, az nagyon komoly politikai hiba lenne. De ez nem így van, és soha nem is volt így. Szerintünk, egy ország gazdája, minden országban a kommunista párt. Ez igazság a mi esetünkben, mint maguknál vagy más országok esetében is.

Másfelől, a mi pártunk számára, mint ahogyan a maguk pártja számára sem közömbös, hogy mi történik egy másik országban. Nem közömbösek a politikai kérdések, ahogyan a gazdasági vagy a kulturális, és különösen így van ez egy olyan nemzetiségű lakosság esetében, amellyel azonos nyelvet beszél egy másik országban a vezető nemzet. Éppen ezért, ha bennünket érdekel a romániai magyar lakosság kérdése, akkor a marxista–leninista elvek jegyében járunk el, nem lennénk marxista–leninista párt, ha nem érdekelne bennünket ez a kérdés. Az a tény, hogy nem vagyunk közömbösek az iránt, hogy milyen helyzetben van a magyar lakosság Romániában, hogy a maguk pártjának milyen a politikája ezen lakosság vonatkozásában, ez nem jelenti azt, hogy be akarunk avatkozni a maguk országának belső ügyeibe. Ha valamiben nem egyezik a véleményünk, akkor a testvéri párthoz fordulunk, ahogyan a maguk pártjának is megvan a joga, hogy ilyen vagy más kérdés tekintetében a mi pártunkhoz forduljon. Amennyiben ha egy kommunista párt bármelyik országban sikereket ér el, ha helyes politikát folytat, akkor ezek az eredmények, a sikerek a többi ország javát is szolgálják. Látjuk, hogy a kínai eredmények – még akkor is, ha Kína nagyon távol van, mindannyiunk számára segítséget jelent.

Ez igaz más országokra nézve is. Így azt gondolom, hogy nem tévedtünk, jogosan vetjük fel a kérdést, nem akarunk beavatkozni a román belügyekbe, a román kommunista párt ügyeibe, de nem lehetünk közömbösek a Román Kommunista Párt nemzetiségi politikáját illetően.

Rátérek a második kérdésre. Chişinevschi elvtárs a mi tévedésünknek véli, hogy ha úgy véljük, hogy a magyarországi népi demokrácia kultúráját meg kell ismertetni az erdélyi magyarokkal. Erre válaszolják az elvtársak, hogy csak egyetlen kultúra létezik, nevezetesen a szocialista. Ez nem helyes. Nyilvánvaló, hogy végeredményben mi is a szocialista kultúrát akarjuk terjeszteni a mi országunkban (egyelőre sem a mi, sem a maguk kultúrája még nem szocialista), mint ahogyan azt kívánjuk, hogy maguk is terjesszék a saját országukban. Tartalmát tekintve ez a kultúra ugyanaz, formáját tekintve azonban nem. És sem tartalmában, sem formáját tekintve még nem szocialista, legkevesbé ha a formáját tekintjük. S még ha szocialista is lesz minálunk a kultúra, attól az még nagy gazdagság, ha más formában jelentkezik. Egy más ország kultúráját terjeszteni, a saját ország kultúrájának gazdagítását jelenti.

Mi azonban nem azt kérjük, hogy maguk csak a Magyar Népköztársaság kultúráját terjesszék, hanem csupán azt kérjük, hogy tegyék ismertté a mi kultúránkat az erdélyi magyar lakos-

⁸⁴ Vasile Lucának (Luka Lászlónak) a CASBI-kérdéssel, illetve az államosított romániai magyar vagyionok kérdésével kapcsolatos álláspontját lásd: Vincze, 2000, 77–78.

ság számára, hogy ez a lakosság megismerje a magyar népi demokrácia kultúráját. Ez nem zár ki semmilyen más kultúrát. Informálni kell az erdélyi magyar lakosságot arról, hogy mi törté-
nik ma a Magyar Népköztársaságban. Azt hiszem, ez így helyes. Nem történt semmilyen hiba.
(Rövid vita arról a tényről, hogy az orosz szövegben „terjesztés” szerepel, a magyar szövegben
„ismertetni”).

Nem kételkedünk abban, hogy Luca elvtárs a legjobb szándékkal bírt, de a nyilvános meg-
szólalásokat az elhangzottak után értékeli. Ha valaki elolvassa az ő szövegét, nem szabadul
attól a benyomástól, hogy a magyar kultúra pozitív megítélésével szemben ott a negatív oldal
érvényesül. Ugyanis semmi pozitív nem maradt a szövegben. Az az érzésünk maradt, hogy
mindez a sok szó a negatív rész miatt esett. (Egy hibát elismert, hogy az UNESCO-t nem kellett
volna említenie. Senki a világon nem így értette, kivéve az ellenségeket.)

Igaz, hogy nem kellett volna elküldenünk a könyveket. Éppen ezért úgy tűnt nekem, hogy
ez a beszéd nem volt teljes mértékben jogos, és nemcsak azért, mert Luca elvtárs is elismeri,
hogy nem lett volna szabad az UNESCO-t említenie, hanem azért is, mert erről kormányok
között, pártok között kell tárgyalni, ugyanis ha az éberségről van szó, akkor helyes felhívni a
figyelmet az éberségre, ám oly módon, hogy ne lehessen félreérteni. Megkérem Luca elvtársat,
hogy ne tekintse személyes kritikának.

Most erről a szerencsétlen elnökségről, ami csekélységnek tűnik. Mi magunktól nem vet-
tük ezt észre, de vannak bizonyos tények. Azt mondják, hogy Bukarestből kapták a direktívát.
Bizonyára nem a vezetésből. Mindazonáltal kellemetlen utóíz hagyott maga után. Chişinevschi
elvtárs a második politikai hibának véli, hogy mesterséges módon igyekeztünk ellentmondást
kelteni Luca elvtárs és a vezetés között, hogy ezáltal éket verjünk a főtítkárra és a vezetés között.
Természetesen nem volt és nincs ilyen intenciónk. Idejöttünk, ezt a helyzetet vettük alapul,
amelyet mi ténynek gondoltunk. Két olyan helyzet volt, amit mi tényként kezeltünk. Az egyik
az MNSZ kongresszusa, és itt nem én láttam így, mert én ezt nem követhettem, hanem az erdélyi
és a bukaresti sajtót követtem. (Úgy véljük, ahogyan a levélben is megírtuk, hogy a szándék-
nyilatkozatnak ennek megfelelően kell elkészülnie.)

A második kérdés a romániai idegen javak államosítása. És itt is az volt a helyzet, hogy
számunkra úgy tűnt, hogy Luca elvtárs más véleményen van, mint a vezetés más tagjai.
Ahogyan kezdtünk beszélni a dologról, számunkra úgy tűnt, hogy nem alakult még ki egysé-
ges vélemény, és csupán erre a tényre reflektáltunk.

A harmadik kérdés. Maguk a mi hibáknak vélik, hogy összehasonlítjuk a mai népi de-
mokráciákat Antonescu Romániájával és Horthy Magyarországaival. Mi nem hasonlítottuk
össze, és nem is gondolunk összehasonlításra. Mi a levelünkben mindössze a demokráciáról
írtunk, nem értékeltük sem a magyarországi, sem a romániai rendszert, nem értékeltük a rend-
szereket. A viszonyokat értékeltük. Mi azt mondtuk, hogy mivel Romániában népi rendszer
van, mint ahogyan Magyarországon is, nincs értelme a két országot oly módon elszigetelni,
ahogyan az a reakciós rendszerek idejében történt. Talán nem kell elszigetelésről beszélnünk.
Mindössze a határokról volt szó. S ha maguk ezt így magyarázzák, akkor helytelenül magya-
rázzák.

Lehetséges, hogy más indokok motiválják, ha maguk lezárják a határokat, mint amelyek a
régiben voltak. De mi sem kérjük azt, hogy oldják fel teljesen a határzárakat. Mind-
azonáltal, hogy meglegyen a kommunikáció közöttünk, szükség van az emberek mozgására.

Természetesen ellenőrzés mellett. Megkötöttük az egyezményt.⁸⁵ Ha nem értettek vele egyet, nem kellett volna elfogadniuk. Azonban a kérdés nincs megoldva, noha az egyezmény életben van, amit maguk aláírtak, és nem emeltek kifogást ellene, így érthetetlen, hogy miért nem teljesül? Ott vannak a szabályozások. Nem mindenki rendelkezik szolgálati vagy diplomata-útlevelemmel, akinek Romániába kell jönnie. Példának okáért, egy nemzeti színházi igazgató, egy hétköznapi tisztviselő, akinek nincs szolgálati útlevele, és egy hónap, két hónap múltán kap vízumot. Vagy például valaki táviratot kap, hogy meghalt az édesapja.

Ami az UNESCO-t illeti. Egyetértünk, hogy az UNESCO az amerikaiak eszköze, hogy az imperialista eszméket terjesszék, ahol csak lehet. Mi saját magunktól léptünk be az UNESCO-ba. Ez azonban nem indokolja, hogy miért küldtük maguknak ezt az irodalmat. Bizony nem tartjuk kezünkben, ahogyan maguk sem, a teljes államapparátust. Nem létezhet sem nélkülnk, sem ellenünk, de nem mondhatjuk, és tíz év múlva sem mondhatjuk, hogy nincsenek ellenséges elemek az államapparátusban. Mindez a mi akaratunk ellenére történt. Amikor Rákosi elvtárs megtudta, nagy lármát csapott miatta. Vélhetőleg nem volt erre szükség, hiszen senki nem kérte fel ezeket, hogy közvetítsenek a kolozsvári egyetem és az UNESCO között. E kérdésben tehát nincs véleményeltérés.

És most az utolsó kérdésről. Chişinevschi elvtárs azt mondta, hogy az RKP foglalkozik az erdélyi magyar lakossággal. Példákat sorolt, könyveket, folyóiratokat, iskolákat és egyebeket. Már nem emlékszem, de a lapunkban közöltünk adatokat. Tehát e tekintetben nincs értelme általánosságban szemrehányást tenni maguknak. De bizonyos kérdéseket illetően vannak észrevételeink és kérésünk, így ebben a kérdésben nem vagyunk egy véleményen Chişinevschi elvtárral, aki azt mondja, hogy itt megjelenik 140 000 példány, ehhez jön Magyarországról 3000, ami tehát elegendő. Számunkra világos, hogy alapvetően a román szervezetek feladata a magyar lakosság irodalommal való ellátása és így tovább. De kétségtelen, hogy az önök érdeke a lakosság szélesebb körű informálása a mi irodalmunkat illetően. Mint ahogyan az sem volna káros, ha a román elvtársak olvasnák a magyar irodalmat. Szerintünk 3000 példány kevés, kívánatos lenne növelni.

Rákosi elvtárs: Ami a romániai magyarok és a román kommunisták viszonyát illeti, már az első oldalon jeleztem, az általános problémák említésénél, hogy a román elvtársak a többi népi demokráciánál még jobb, helyes politikát folytatnak az államigazgatást, az iskolákat és a politikai kérdéseket tekintve. És ez nem egy egyszerű bók, hanem a tényállás pozitív oldalának megállapítása. Ezt azért mondom, mert a románokkal kapcsolatban ellenkező véleményt adnak a számba. Két példát említettem. Az egyik a kishatárforgalomra vonatkozik, azok számára, akik a határ menti tíz kilométeres sávban élnek. És miután önökkel, román elvtársak, Mezőhegyesen tárgyaltunk, minden előzetes figyelmeztetés nélkül lezárták a határt télire, mondván, hogy télen nincsen mezei munka. Aztán jöttek hozzánk az emberek és sírtak.

A második probléma a vízumoké. Mi valószínűleg többet szenvedünk ettől, mint maguk, mert a határszakaszt nem őrzik jól. Vagy tíz diplomáciai jegyzéket kaptunk a román zsidók részére. A mi irányunkba sokkal több az illegális határátlépés. Sokkal inkább a mi érdekünk, mint a maguké, hogy a határokat jól őrizzék. Noha van bizonyos minimális kontroll. Erre nézve is aláírtunk egy egyezményt október 16-án. Ezt azonban nem érvényesítették. Most hallom

⁸⁵ Magyarország és Románia képviselői 1948. október 16-án Budapesten kétoldalú vízumegyezményt írtak alá, melyet december 8-án Bukarestben is ratifikáltak. Az egyezmény értelmében a diplomáciai és szolgálati természetű utazások esetén is szükséges román beutazási vízum.

Luca elvtárstól, hogy néhány nap múltán érvényesítették, de amikor a levelet írtuk, akkor ez még nem volt. Mi a Központi Bizottságnál és a helyi pártszerveknél is folyamatosan kapjuk a panaszok százait meg ezreit, hogy komoly okaik volnának, de lehetetlen vízumot kapni Romániába. A párt tagjai, akiről nehéz elhinni, hogy amerikai ügynökök lennének. Százszor halljuk, hogy könnyebb volt Horthy idejében vízumot kapni, mint most, és e tekintetben úgy érzik, hogy most sokkal elszigeteltebbek, mint akkor voltak. Ezt szeretném most én is kifejezni. Nagyon is jó, hogy egészséges diplomáciai légkör uralkodjék, s hogy évente kétszer kulturális delegáció látogasson Budapestre. Ez viszont mégis egyfajta természetes kapcsolat. Nem csak a hatóságok kapcsolata. Mindez törvényes kérés és azt hiszem, már működik is. Ha csak elviekben van jó kapcsolatunk, ha a helybeli kommunisták úgy érzik, hogy rosszabb, mint azelőtt volt, akkor hiába beszél az ember, nem hiszik el. Ezek az emberek nagyon magyarok, akár a határ egyik, akár a másik oldalán élnek. És ha százával érkeznek a panaszok – mint ahogy mondjuk tavaly is, amikor nem engedték a szakszervezetek dolgozóit kirándulni, akkor a szakszervezetek panaszkodtak, és ez nem érinti azt a kérdést, hogy óvakodni kell az ügynököktől. Ez éppenséggel a mi kötelességünk. 500 emberről volt szó. Nem pártvonalon jöttek, de a dolgozók meg akarják ismerni saját országukat, és más országokat is. (Arról az 500 dolgozóról van szó, akik szervezett keretek között akartak pihenni.)

Meg akarták mutatni a statisztikát, hogy milyen volt a határforgalom Horthy idejében, de ezt visszautasítottuk. Horthy idején a román kormány nem tartotta kívánatosnak, hogy sovinszta agitátorok munkálkodjanak Erdélyben, mint ahogyan azt sem akarta a román kormány, hogy a magyarok átjárjanak Magyarországra, hogy ott kémkedésre toborozzák őket. (Ana elvtársnő és Luca elvtárs azt mondja, hogy a kereskedők akkor szabadon járkáltak.) Világos, hogy nem azért jöttünk, hogy a népi demokrácia ellen beszéljünk, s hogy megállapítsuk, milyen jó volt Antonescu idejében. Ez túlzás volt.

Más kérdés: Luca elvtárs és a többi elvtárs közötti ék. Nem gondoltunk ilyesmire. Tény, hogy a beszédet Luca elvtárs tartotta és nem más. Nem csak az UNESCO kérdése, hanem más egyéb is megjelent a központi lapokban. Tény, hogy az, ami nyilvánosan elhangzott az UNESCO-val kapcsolatban, nem állja meg a helyét. Mint ahogyan szerintem az sem volt helyes, hogy a kormány tudta nélkül küldtek könyveket. Így akár fasiszta irodalmat is küldhettek volna. Történhetett volna visszaélés. Ha például a könyvtáros fogta volna Hitler *Mein Kampf*-jának 5 példányát, és azt küldi ide. Ezrével akadnak fasiszta és félfasiszta könyvek. Ugyanebben a könyvtárban is rengeteg a fasiszta könyv, amelyek 1940 és 1945 között jelentek meg. De miután felismertük, mi a helyzet, arra gondoltunk, hogy vajon hány ezer fasiszta könyvet küldtünk már maguknak. Mi is intézkedtünk, és az elvtársak parancsba kapták, hogy az összes könyvet küldjék vissza leltár szerint, s ha akarják, akkor maguk ennél jóval megalapozottabb ügyet is csinálhatnak ebből a kérdésből. Nem a mi gondunk, hogy UNESCO-könyveket küldjünk. Visszaélés történt, hogy úgy tűnjék, mintha szándékosan küldenénk UNESCO-könyveket. Mintha mi akarnánk éket verni Luca elvtárs és a többi elvtárs közé.

Ami pedig az egyezmény kérdését illeti, amely kapcsán újból Luca elvtársról volt szó. Mi csupán Luca elvtárs részéről hallottunk ilyen véleményt, a többiek részéről nem. Azt hiszem, nincs ilyen határozat, ugyanis egy ilyen határozat az egész Központi Bizottság részéről nagy hiba volna, jogtalan általánosítás, és emiatt említettük Luca elvtársat, de [nem] azért, hogy éket verjünk a Titkárság egyik tagja és a többi elvtárs közé. Ha a Központi Bizottság az államosítás kérdésében Luca elvtárs véleményét fogja osztani, akkor azt mi ellenezni fogjuk. Luca azt mondta, hogy azok a javak, amiket mi államosítottunk, nem illetik meg a Magyar Népköztár-

saságot, mivel azokat a volt magyar kapitalisták rabolták el. Ha az egész Központi Bizottság ezen a véleményen van, akkor azt mi ellenezzük.

Ami azt illeti, az egyéni magyar sajtó-előfizetések ügyét, mi azt mondjuk, hogy lehessen itt előfizetni egy központnál, és mi elküldjük postán a szerkesztőségeken keresztül, mivel nálunk állandóan panaszkodnak, hogy hiába fizetnek elő egy napilapra, ha csak két-három nap múlva kapják kézhez, mert akkorra már elveszíti az értékét, és ezért kéri, hogy csináljunk valamit. Viszont tévedés, ha ebből arra következtetnek, hogy mi akarunk az erdélyi magyarok fölött rendelkezni.

És most az utolsó kérdésről. A beavatkozás kérdéséről. Némileg eltér a véleményem Gerő elvtársétól. Nem csak arról van szó, hogy be kell avatkoznunk más pártok gondjaiba, mint ahogyan más pártoknak is be kell avatkoznuk az ideológiai kérdésekben, persze nem a gyakorlati munkában. Tovább mennék. Különösképpen foglalkoznunk kell az idegenben élő magyarok problémájával. Ez nem az én kitalációm. Az első két évben nem tettünk semmit, egészen addig, amíg a csehszlovákiai magyarok helyzete már olyan jelleget öltött, hogy arról beszámoltam Sztálin elvtársnak. Felháborodva szerzett tudomást arról, ami ott történt. Én azt mondtam, hogy el vagyunk keseredve, de hallgatunk. Azt mondta, hogy nem helyes ez, miféle hazafias párt vagyunk, ha tétlenül elnézzük, hogy mennyi ostobaság folyik ott. Ezek után írtam a csehszlovák elvtársaknak és beszéltem velük, ahogyan maguknak is írtam, és konkrét módon megemlítettem az iskolákat és más kérdéseket. Ők nem beszéltek beavatkozásról. Ezt nem csak mi tettük meg. Gondoljanak csak Duclos esetére, amikor támadást intézett az I. Bröder-ellenes amerikai politikával szemben, vagy ott van Jugoszlávia esete. Mi, magyarok úgy éreztük, hogy valami nincs rendben. Az elvtársak túloznak, ha nem elég figyelmesek a megjegyzéseinket tekintve. Talán tagadják, hogy a kommunistáknak joguk van észrevételeket tenni a többi kommunista számára, ha valamit nem találnak rendjén?

Egy helyen azonban nagyon megnyomtuk a tollunkat. Ott, ahol arról van szó, hogy nem teljesítették a gazdasági megállapodást. Antos komoly ember. Neki azt mondták, hogy nem fogják teljesíteni a megállapodásban foglaltakat, mondván hogy hiba történt. Nem mondta Antos, hogy hiba csúszott a dologba. Háty pedig ezt mondta. Mindkettőt megkérdeztem, hogy mit gondolnak, mi volt az indoka? Ők azt felelték, hogy így valóban drágább. Hogy le fogják váltani a hivatalnokokat, akik eddig intézték ezt az ügyet, hogy így kevesebbe kerüljön. Elismerem, hogy mi döntünk valamiről, a végeredmény pedig más lesz. Higgyék el, ez maguknál is így van.

Ezzel befejeztem, azt hiszem, nyílt és elvtársi választ adtam. Nem akartunk beavatkozni az RKP ügyeibe, másfelől azonban bennünket foglalkoztat az, hogy mi történik az itteni magyarokkal éppen úgy, ahogyan az is, hogy mi történik a románokkal. Három évig nem írtunk semmit, de amikor látunk bizonyos jeleket, akkor nemcsak a vágyunk, hanem a kötelességünk is nyilatkozni. És ebben az értelemben nyilatkoztunk. Az is lehet, hogy maguk túl érzékenyek, és a mi bőrünk vastagabb.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Az általános kérdésekről elég szó esett. Választ adtunk. A mi részünkről pontosítottunk.

Rákosi elvtárs: Hogy az eredeti egyezményt írják alá. Hogy legyen megállapodás az elvi kérdésekről, határozatokról az elvi kérdéseket illetően, így a magyar lakosság kérdését illetően. A megfogalmazást tekintve nem volt aláírva megállapodás.

Ana [Pauker] elvtársnő: Marad, hogy alá kell írni, a javaslatokkal. A megfogalmazás legyen „Minél nagyobb terjesztés”. Nem szól semmi a központon keresztüli előfizetés ellen. A bizottság befejezte a munkát, egyetlen pontot kivéve.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Hogy legyen a jegyzőkönyvben rögzítve, hogyan rendezzük az összes problémát. A jegyzőkönyvben kell rögzíteni az általunk felvetett kérdést, a romániai magyar lakosság vezetését és irányítását illetően. A mi hozzászólásunkban, utalva Rákosi elvtárs nekünk címzett levelére, kritikai megjegyzést tettünk, amire Gerő elvtárs válaszolt, hogy valóban hiba lett volna, ha ők úgy vélekednek, ahogyan mi azt a levélből kiolvastuk. E tekintetben tehát nincs semmilyen nézeteltérés. Ezzel kapcsolatban foglaljuk jegyzőkönyvbe: „Az elvégzett elemzések és a tárgyalások nyomán, tekintettel a s a többi... s a többi..., és világosan kifejtve...⁸⁶ nem áll fenn semmiféle nézeteltérés. A második. Szintén a jegyzőkönyvben, mintegy elvi állásfoglalásként a párt vagy más kiadók kiadványainak, a haladó irodalom terjesztését illetően. A két fél egyetértésre jut, hogy mindkét oldalon meg kell találnunk az ilyen irodalom terjesztésének módjait, minél sürgősebben, mindkét ország területén. Pontosabban: a Magyar Népköztársaságban kiadott pártkiadványok és a haladó irodalom terjesztése reánk hárul. Mi vállaljuk ezt a kötelességet.

Rákosi elvtárs: Egészséges elv, de...

Gheorghiu-Dej elvtárs: Ezt az elvet rögzíteni kell a jegyzőkönyvben, és a romániai terjesztés reánk háruló feladatát. Ugyanez érvényes az elvtársakra is. Néhányan közülünk megszövegezik a jegyzőkönyvet, az elvi és a konkrét részt. Mi megállunk a kulturális kérdéseket illetően, mivel ez politikai kérdés.

Rákosi elvtárs: A jegyzőkönyvnek tartalmaznia kell azt is, hogy a kulturális egyezményt is elfogadjuk és aláírjuk.

Gheorghiu-Dej elvtárs: A mi álláspontunk a határforgalmat illetően...

Rákosi elvtárs: Hogy megállapodásra jutottunk a jegyzőkönyvről, hogy aláírjuk és végrehajtjuk a kulturális egyezményt.

Gheorghiu-Dej elvtárs: A mi álláspontunk a határforgalmat illetően [*a következő*]: A két népköztársaság biztonsága elvi jelentőségű, mind a két népköztársaság érdeke. Következtetés: a jegyzőkönyvben konkrét módon rögzíteni kell a véleményünket e tekintetben. Ennek módja: egyfelől nincs még megerősítve megfelelően a két oldal, másfelől folytatni kell a harcot a külső és belső ellenség ellen, és hogy a biztonsági intézkedések az ellenfeleinket érintik. Továbbá a magyar és román állampolgárokat tekintve, akik szervezett módon, szabályos papírokkal kívánják a másik országot meglátogatni.

Luca elvtárs: E kérdés vonatkozásában a felmerült problémáról sikerült megállapodni.

Rákosi elvtárs: Akkor végre kell hajtani.

Teohari elvtárs: A megállapodás eredménye: ami a mezőgazdasági munkákat illeti, az a vélemény alakult ki, hogy mind a két demokráciának érdeke, hogy 1949 novemberéig meg kell állapodni a vagyonok felszámolásáról mind a két oldalon. A magyar és a román állampolgárok vagyoni különbsége kb. 100-szoros a magyarok javára. Ez az első megoldott kérdés.

A második kérdés, ami a vízumok kiadását érinti a két ország állampolgárai számára, ez pedig mindkét állam kormányának érdeke is, megegyezés született, hogy az adott kormányhoz benyújtott vízumkérelmet a legrövidebb időn belül jóvá kell hagyni.

⁸⁶ A jegyzőkönyvben ki van pontozva ez a hely.

Rákosi elvtárs: Legrövidebb idő... ez relatív fogalom.

Luca elvtárs: Ha másokról van szó, akkor szervezeten határozzák el.

Rákosi elvtárs: Lehet jönni Romániába diplomáciai passzussal, mindenféle formában. De mi történik, ha a kormánynak különösebb érdeke nincs? Szervezett csoportok. Egyéni ügyekre vonatkozólag nem történt egyezmény.

Luca elvtárs: A hasonló, jól ellenőrizhető esetben utat adhatnak. Ők felelnek a saját állampolgáraikért, mi felelünk a mieinkért.

Rákosi elvtárs: Én nem felelek értük a saját országomban.

Ana [Pauker] elvtársnő: Mi nem adunk olyanoknak, akikért nem vállalunk garanciát.

Luca elvtárs: Komolyan nézzék meg, hogy kinek adnak útlevelet, ebben van a felelősség.

Gerő elvtárs: Nálunk útlevelet csak az államvédelmi szerv ellenőrzése alapján adunk ki. Az összes régi útlevelek érvényüket veszítették. Komolyan elbírálják, kinek adnak útlevelet.

Rákosi elvtárs: Két hét alatt lehetne elfogadni, vagy visszautasítani magánszemélyeknek?

Teohari elvtárs: Amikor ez a kérdés volt a tárgyaláson, megegyezés született, hogy nem adunk ki olyan sok szolgálati útlevelet. Az a határozat született, hogy csökkenteni kell a szolgálati útlevelek számát.

Luca elvtárs: A Securitate dönt az útlevelekről. Az állampolgár kéri az útlevelet.

Teohari elvtárs: Két hét a maximum.

Rajk elvtárs: Diplomáciai és szolgálati útlevélre nem kell vízum. Ha a kormány kéri, akkor 48 óra. Ha az illető követségek küldik fel, akkor két hét.

Teohari elvtárs: A követségeink által küldött útlevélkérelmekre: két héten belül jóváhagyják, ha jóvá lehet hagyni, vagy elutasítják.

Gerő elvtárs: Ha felvetném mint negyedik kérdést. A szervezett utazások, amelynek célja, hogy a két ország munkásai egymást megismerjék. Ki kellene dolgozni az év végéig egy tervezet, hogy mit lehetne csinálni, hány munkás, hány csoport.

Rákosi elvtárs: Ilyen tervet két hónap alatt ki lehetne dolgozni.

Ana [Pauker] elvtársnő: Tervbe van véve.

Rákosi elvtárs: Akkor azt javaslom, hogy két hónap alatt konkretizálják.

Rajk elvtárs: Hogy a kultúrbizottság a munkáját befejezze, de ebben a tekintetben legkésőbb két hónap alatt megegyezzenek.

Rákosi elvtárs: Két hónap alatt a bizottság dolgozza ki a konkrét tervet. Itt számoljunk a munkában résztvevők kiküldetésére.

Gheorghiu-Dej elvtárs: Benne lesz a jegyzőkönyvben.

* * *

Luca elvtárs: Ami a CASBI-t illeti: Nálunk sohasem volt olyan határozat, hogy az egyezményt ne hajtsuk végre, csak kértük a magyar elvtársakat, hogy változtassunk a szövegen; nem gyakorlati változtatás, csakis elvi, az ezután esetleg Magyarországra visszakerülő zsidó javakra vonatkozólag. A magyarok lemondtak Romániával szemben a követelésükről, mi lemondtunk az elhordott javakról, és ami esetleg Magyarországra ezután jön be. Most már biztos, hogy egy szöveget sem kaptok vissza.

Kölcsönös volt a Magyarországra és Romániába jövő javakról való lemondás. A valóságban nincs kölcsönösség, ugyanis a magyar elvtársak számos olyan tulajdonról mondtak le, amelyek a

mi szervezeteink és hatóságaink használatában vannak, viszont amiről mi mondtunk le, rengeteg ilyen van, amit áthordtak Erdélyből a magyar határon túlra, soha nem fog visszatérni Amerikából Magyarországra.

Mi csak azt kérjük, hogy változtassunk ezen a szövegen, ami nekünk politikai kérdés, gyakorlati értéke nincs. Semmiféle behajtási lehetőség nincs. Mi azt kértük, hogy ezek egy részét változtassuk meg, hogy megnyugtassuk ezeket az embereket. A végrehajtást meg is kezdtük, és tovább folytatjuk. Az állampolgárságra vonatkozó egyezmény nem változtatja meg a CASBI-egyezmény végrehajtását. Széll azt hitte, hogy ez azt jelenti, hogy nem hajtjuk végre. Amint a levél megérkezett, megkérdeztem, hogyan áll a kérdés, és kijelentettem, hogy végre kell hajtani.

Rákosi elvtárs: Itt van egy javaslatom: a saját zsidók felé kell tegyenek egy nyilatkozatot, hogy ha visszakerül valami zsidóvagyon Magyarországra, akkor majd intézkednek annak visszaszerzéséről.

Luca elvtárs: Nekünk minden vagyont vissza kellett adni, ami a CASBI-felügyelet alatt állt. Kénytelenek voltunk, miután ennek a vagyonnak vissza kellett kerülnie a Szovjetunióba. Időközben a vagyon egy része szétszóródott, nem maradt meg minden. Magyarország lemondott mindarról, amit a hatóságok és szervezetek vettek el, és mi is lemondunk arról, ami a visszavonulás idején került el, és arról, ami esetleg utólag került Magyarországra. Ők itt vesztek nagyon sokat. A háromnegyede elveszett. Jó, ha a negyedét visszakapják. Mi megígérjük, hogy soha nem fogjuk kérni azt, amit a visszavonuláskor elvittek. Ezzel szűnt meg a CASBI. Nálunk a zsidó lakosság hozta fel a problémát, hogy hogyan mondtunk mi le az aranyról és ékszerekről stb., mivel a zsidók kötelesek voltak az ékszereket a bankban vagy az előjáróságon stb. elhelyezni. Egy részét visszaszolgáltatták a zsidóknak, egy másik részét a fasiszták elvitték a visszavonulás idején. Nem lehet kideríteni, hová tűnt ez a vagyon. Ha elindítanánk, soha nem érnék a folyamat végére. Hiba volt, hogy lemondunk arról, ami utólag Magyarországra ment.

Rákosi elvtárs: Maradjon így és nem fogjuk az egyezményt közzétenni, hanem csak egyszerűen végrehajtjuk.

* * *

Gheorghiu-Dej elvtárs: Szeretnénk tisztázni egy dolgot. Nem tudom, honnan vették az elvtársak az információt, hogy a mi pártunk vezetése határozatot hozott a kártérítést illetően. Mi nem tudunk ilyen határozatról. Az államosítás és a kártérítést illetően a mi pártunk vezetése és a kormány egységes véleményt képvisel. Más szóval, pontos állásfoglalásunk van.

Rákosi elvtárs: Hogy senkinek semmit nem fizetnek.

Gheorghiu-Dej elvtárs: Hogy nem fizetünk. Az államosításról szóló törvény tartalmaz a kártérítésre vonatkozó intézkedéseket, azonban meg kell elvtársiasan, nyíltan mondanunk, hogy ez a gyakorlatban nem jelent semmit.

Luca elvtárs: Az értékmegállapítás, adóhátralék stb. Mindez sokkal nagyobb, mint az érték.

Gheorghiu-Dej elvtárs: Szeretném felhívni a figyelmet egy gondolatra, ami már egy adott ponton kifejezést nyert. Úgy rémlik, Rákosi elvtárs is fültanúja volt a jugoszláv magatartásról szóló tárgyalásoknak, hogy ők szakítottak a népi demokráciák vonalával, és vállalták, hogy kártérítést fizetnek az államosítások vonatkozásában. Az elvtársak tájékoztatása végett: amikor megszövegeztük az államosításról szóló törvényt, egy adott pillanatban egyetértést nyert, el lett fogadva.

Helyesnek ítélték a döntésünket, hogy egy kopejkát sem adunk vissza, kivéve a vállalatokat, amelyek a békeszerződés hatáskörébe tartoznak.

Gerő elvtárs: Szerintem a vállalatok államosításával kapcsolatban a kártérítés fizetésének vagy nem fizetésének kérdése taktikai, és nem elvi kérdés.

Gheorghiu-Dej elvtárs: Rákosi elvtárs azt mondta, hogy ez elvi kérdés.

Gerő elvtárs: Nem elvi, hanem gyakorlati, hogy az imperialistáknak nem kell fizetni, ez taktikai kérdés. A Szovjetunió annak idején nem fizetett semmit, ám a Szovjetunió sokat tárgyalt az angolokkal, mert amikor Anglia kölcsönt adott, akkor olyan kamatot kért, ami magasabb volt, mint a kölcsön. Ez tehát nem elvi, hanem taktikai kérdés. Szerintem, ha a jugoszlávok nem jártak el helyesen, ha ezen az alapon kapnak bírálatot, akkor sem ebben tévedtek. Általában azt a vétket követték el, hogy eltávolodtak az internacionálé vonalától, és hogy ebben a kérdésben önállóan jártak el, és olyan megállapodásokat kötöttek, amelyek a népi demokráciák országainak és Jugoszlávia kárára szolgált. Ilyen megállapodást kötöttek Angliával és Belgiummal. Vállalták, hogy a vállalatok reálértékének 70-80%-át kifizetik. Megegyeztek általában, hogy fizetni fognak, hogy növelik a vásárlást, és hogy hitelt keresnek a külkereskedelemhez, hogy pótolják a nyersanyagot. Általában lemondtak a marxizmus-leninizmusról. Kompromisszumokat kötnek.

Rákosi elvtárs: Ehhez hasonló kompromisszumokat kötöttek, különben nem jutnának rézhez. Mi semmilyen állammal nem kötöttünk semmiféle megállapodást. Ugyanakkor egyéni kötelezettséget vállaltunk különböző kapitalistákkal, amikor ár nélkül szereztünk meg vállalatokat, amelyeket nem államosítottunk. Ezáltal megkönnyítettük a külkereskedelmet, így nem kellett az állammal megállapodást kötni. Az első problémáról úgy véljük, hogy nem elvi kérdés, hanem gyakorlati és taktikai probléma.

Véleményünk szerint nem helyes a Szovjetunió és a többi népi demokráciát ugyanúgy kezelni, mint az imperialista országokat. És kétségtelen tény, hogy a közöttük kialakuló gazdasági kapcsolatok újak, és különböznek minden másfajta viszonytól. Ebből is látszik, hogy az új demokrácia országainak másféle viszonyt kell kialakítania a népi demokrácia országaival, mint az imperialista országokkal. Vajon ez azt jelenti, hogy az államosított vállalatok után teljes kártérítést kellene fizetni? Mi nem ezt mondjuk. Mi nem mondjuk meg, hogy hogyan legyen. Nem helyes, ha egyformán kerül szóba a magyar népi demokrácia és az angol imperializmus. Maguk azt mondják, hogy ez nem magyar vagy, hanem a román munkások ereje és verejtéke. Ez részben igaz. Félig igaz, félig nem igaz. Nyilvánvaló, hogy ezekben a vállalatokban nemcsak román vér és verejték volt, hanem magyar munkások vére és verítéke is. Az alaptóké a magyar munkások véreből és veritékéből szakították ki. Valószínűleg nem értenek ezzel egyet, és ha nem tudunk megegyezni, akkor mindenki marad a saját álláspontján. Ami a csehszlovákokat illeti, ők fizetnek. Megtalálják a módját, hogy fizessenek.

Luca elvtárs: A magyar bankok a nemzetközi tőkével voltak összekötetésben. A magyar bankok államosítása következtében nemcsak magyar tőke lett államosítva. Tudjuk, a magyar bankok részvényei hol voltak.

Rákosi elvtárs: Valamikor adtak verejtéket a magyar munkások.

Luca elvtárs: Elvileg mindenkinek fizetünk, csak úgy kalkulálunk, hogy semmit sem kapnak.

Rákosi elvtárs: Ha nem tudunk megegyezni, a tanács elé terjesszük.

Luca elvtárs: Nagyon helyes, ha a szocializmust építő országok nem akarnak a szomszédos szocialista ország rabjai lenni. Ha mi nem lettünk volna háborúban a Szovjetunióval, tőlünk a Szovjetunió soha nem követelte volna a cári Oroszország örökségét. A Szovjetunió vásárolt nálunk egy gyárat, mi államosítottuk azt is. Mindent, ami nem a békeszerződésből ered.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Románia gyarmat volt. Csak az államosítás után jutott a párt vezetésének birtokába, fokozatosan, a dokumentációs anyag, amelyből kiderült, hogy Romániát eladták a külföldieknek. Az ország természeti kincsei az idegen tőke kezébe kerültek, amelyik kizsákmányolta, kéz a kézben a román kapitalistával. Románia, mint egy gyarmat. Talán holnap Franciaországban is népi demokrácia lesz, Olaszországban és Európa többi országaiban is. Teljesen értelmetlen volna, ha akkor benyújtanák a kártérítés számláját az államosított vállalatok után. Kétségtelenül az volna a helyzet, hogy saját barátainktól kellene visszavásárolnunk a szabadságunkat. Helyes volna? Támaszthatnak-e igényt az államosított vállalatok utáni kártérítésre olyan barátaink, akik a közös cél, a szocializmus felé menetelnek? Én azt hiszem, barátok részéről nem merülhet fel ilyen igény. Úgy látjuk, hogy az elvtársak részéről maximális megértésre számíthatunk, hogy ne kezeljenek úgy bennünket, mint az ellenségeiket. Az elvtársak nem fognak odajutni, ahová egyes országok, amelyek zárolták vagyónunkat. Nem hoznak megtorló intézkedéseket. Az elvtársak megegyezésre fognak törekedni, és velünk megegyezésre lehet jutni. Éspedig, úgy kell tekinteni, hogy az államosított vállalatok egy-egy kapitalista tulajdonában voltak, amelyeket a mi népi demokratikus rendszerünk kisajátított. Ez nem jelenti azt.

Rákosi elvtárs: Ez nem megegyezés. Megegyezés, ha valahol a közepén...

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: E tekintetben nem lehet olyan értelemben szó kompromisszumról, hogy az precedens teremtse, tegyen lehetővé. Cseh elvtársaink megpróbálták néhány vállalatukat szovjet vállalatokkal kicserélni. És azt kell mondanunk, hogy megegyeztek, azzal a feltétellel, hogy bennünket is megkérdezzek. Mi érveket hoztunk fel, rámutattunk, hogy ezt lehetetlen megvalósítani, és az elvtársak igazat adtak nekünk.

Rákosi elvtárs: Ez nem precedens, ez nem jelent semmit. Ez a kártalanítás kérdését nem érinti.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Mi nem úgy kezeljük, ahogyan állítja, ahogyan vádol bennünket.

Rákosi elvtárs: Mindenesetre úgy[anúgy] nem adtok semmit, mint az imperialistáknak.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Azzal vádol bennünket, hogy mint imperialistákat kezeljük. Mi tudunk számolni.

Gerő elvtárs: Ez taktika kérdése.

Luca elvtárs: Ha felszámoljuk, ahogy kell, akkor nekik kell még fizetni.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Mi ezt nem taktikai kérdésként kezeljük. Mi úgy véljük, hogy helytelenül járt el az, aki kompromisszumot kötött. Jugoszlávia megtörte a népi demokráciák vonalát. Mi miért nem tettük meg ezt a kompromisszumot?

Luca elvtárs: Ebben a kérdésben mi kompromisszumot nem csinálunk, és nem helyeseljük ezekben a kérdésekben a kompromisszumot.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Számunkra semmilyen taktika nem volna, ha a legkisebb kompromisszumot is tennénk. A törvényben utaltunk a kártérítésre, de megmondhatjuk, hogy olyan kártérítést fognak kapni, amiben nem lesz köszönet. Anélkül, hogy megértenék, hogy a szovjet elvtársak felhatalmazásával cselekedtünk, és ebben a kérdésben élveztük a megbecsülésüket. Ha holnap jön Franciaország. Mi a szocializmus felé menetelünk, és a többi ország is.

Ana [Pauker] elvtársnő: Gerő elvtárs azt mondta, hogy itt nem elvi, hanem taktikai kérdéstről van szó. Lenin így tanított: ha fizethetnénk a burzsoáziának egy hatalmas összeget, hogy elmenjenek, akkor örömmel megtennék. Ez azonban lehetetlen, mert jószántukból nem mennek el.

Rákosi elvtárs: De egyesek elmennek.

Ana [Pauker] elvtársnő: A kérdés megítélése marad olyannak, ahogy maguknak a legjobban megfelel egy adott pillanatban. Felmerült a Szovjetunió példája. Lenin példát mutatott arra, hogy bejöjjenek a külföldi kapitalisták, hogy vállalatokat tartsanak fenn. Bizonyos kártérítésekkel is

próbálkoztak, hogy megtörjék az imperialista frontot, az angolokat elválasszák az amerikaiaktól.

Mi a számunkra kedvezőbb ma. Mi a helyzet ma Romániában. Ha beleegyeznénk, hogy kártérítést fizessünk, a szocialista és a kapitalista tábor közötti harc mai állása szerint nem tennék egyebet, mint hogy folyamatosan előnyöket adnánk nekik. Olyan helyzetben vagyunk, amilyenben másik népi demokrácia nincs. A népi demokrácia országai közül egyikben sem volt ilyen magas a külföldi tőke aránya. A beruházott tőke majdnem 90%-a külföldi volt. A kőolajiparban, a bányászatban, a textil- és fémiparban, mindenhol. A külföldi tőke miatt nem épült ki a valódi nehézipar. Volt vasérc az országban. Nem fektettek tőkét a nehéziparba, éppen azért, mert hosszabb időt igényel a megtérülés, az amortizáció. Éppen azért, mert komoly tőkebefektetést igényel, a megtérülés is időbe kerül. Ha elkezdtünk volna fizetni, akkor semmi előnyünk nem maradt volna. Számunkra az a legjobb taktika, hogy nem fizetünk. Körülbelül 100 millió dollárt zároltak a világon, mert nem fizettünk kártérítést az államosításokor.

Rákosi elvtárs: Hol van nektek 100 millió dollárotok külföldön?

Gerő elvtárs: A felében ki tudnánk egyezni.

Luca elvtárs: Csak Svájcban van két és fél vagon aranyunk.

Rákosi elvtárs: Milyen igénnyel jelentkeztek ők?

Ana [Pauker] elvtársnő: A svájciak 100 millió dollárra tartanak igényt. Az amerikaiak, az angolok, a belgák nem jelentkeztek még. Ennyit a mi taktikánkról a kártérítést illetően. A baráti országok vállalatainak kérdése. Mi úgy véljük, hogy mindannyiunknak segítenünk kell egymást a szocializmus építésében. Itt három évig a mi kapitalistáink gazdálkodtak, akik tudták, hogy mi várható, és jobban kizsákmányolták a vállalatokat meg a munkásokat, mint valaha. Az infláció idején a munkásaink oda jutottak, hogy egy falat kenyérhez nem jutottak. A három év alatt Tătărescu azt emlegette, hogy hárommilliárd svájci frankot vittek ki egy éve. Tehát emiatt mi is nehéz örökséget vettünk át azon kívül, ami már előtte is megvolt. Ez a helyzet nálunk minden vállalat esetében. Ahogyan mi is lemondunk 50 millió dollárról Bulgária javára, mivel úgy gondoltuk, hogy egyszerűen megfojtanánk Bulgáriát, éppen amikor lélegzethez jut. (Régi adósságok.)

Rákosi elvtárs: Itt van egy elvi jelentőségű különbség, ami a népi demokráciákkal, illetve szocialista országokkal és a kapitalista, imperialista országokkal szembeni magatartás különbségét illeti.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Akkor helyes volna, ha nem kérnének.

Luca elvtárs: Holnap ez is, másik is népi demokrácia lesz és akkor mindig mi fogunk fizetni?

Rákosi elvtárs: Ha Franciaország demokratikus ország lesz, akkor majd felvetjük ezt a kérdést, akkor majd meglátjuk. Mi nagy összegeket fizetünk az imperialistáknak.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Miért fizetnek?

Rákosi elvtárs: Úgy maradunk fenn, ha fizetünk az imperialistáknak, mivel a Szovjetunió nem tud nekünk rezeset meg hengerelt árut adni, és nekünk fizetnünk kell, hogy be tudjuk szerezni a nyugati országokból ezeket a nyersanyagokat. Mi kompromisszumokra törekszünk. Sokkal megfelelőbb kompromisszumokat kötni, mint elmaradni a szocializmus építésében.

Ana [Pauker] elvtársnő: Mennyit fizetnek?

Rákosi elvtárs: A régi követelések fejében 22 svájci frankot, 100 frank helyett.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Az államosítással kapcsolatban fizetnek-e magánszemélyeknek is, külön-külön?

Rákosi elvtárs: Szintén fizetünk a kapitalistáknak.

Gerő elvtárs: Mi az idegen tőkét általában nem nacionalizáltuk. Kezdtük megvásárolni azokat. Az idegen tőke Magyarországon alárendelt szerepet játszott. Nacionalizáltunk egy sor vállalatot és bankot. A magyar bankban 60% a magyar rész, 40% idegen, mi csak a 60% magyar részt államosítottuk, de mindegyik bankra rátettük a kezünket. A bankok államosításán keresztül a vállalatokra is rátettük a kezünket, az adóprés révén pedig az idegen vállalatokra. Változó, hogy mennyit fizettünk magánszemélyeknek. Külkereskedelmi lehetőségek, gépek, szabadalmak. Ily módon megszereztük a gépeket és a szabadalmakat is. A svájciak 70 millió svájci frankot kértek, és mi évente fizetünk 300–400 millió frankot. Mi keményvalutát, nyersanyagot és gépeket is kérünk, amiket nagyon nehéz beszerezni. És most normális a helyzet.

Rákosi elvtárs: Nincs még végleges megállapodás Angliával, száz font kötelezettségért fizetünk 22 fontot. Külkereskedelmünk egy bizonyos része ennek a kötelezettségnek a számlájára megy. Kénytelenek leszünk az amerikaiakkal is tárgyalni, mert szükségünk van a rézre, cinkre. Egymillió dollárt fizetünk, de ennek fejében tizenötmillió dollárnyi kedvezményt kapunk, tekintettel arra, hogy fejleszteni kell iparunkat. Mit tehetnénk? Nincs cinkünk. Jugoszlávia esete ugyanez. Bizonyos árut nem találnak meg máshol. Ha törlesztesz valamennyit az adósságaidból, és nagy tételben vásárolsz árut, akkor visszanyerheted azt, amit odaadtál. Ez gyakorlati politikai kérdés és nem elvi politikai. Ha elvontan elemezzük, és a gyökeréig kielemezzük, akkor a szocializmus többet nyerhet ezen. Meggyőződés, hogy ha a román elvtársak komolyan foglalkoznának ezzel a problémával, akkor lehetne kompromisszumokat találni. Az imperialista országokkal való kereskedelemmel mi manőverezünk. Még egyes magyar kapitalistáknak is fizetünk, ha öregek, havi kétszáz forintot. Nem vásárolhatjuk meg a burzsoá osztályt, de ezek a bábuk mit árthatnak?

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: De miért kell fizetniük?

Rákosi elvtárs: Szükség van a szelepekre. Kulacsot és földet vásárolunk. Hogy legyen valami szellőztetés. Fontos tényező, hogy meg kell törni a kapitalista frontvonalat. Könnyű ez, kinyitjuk a szánkat, mielőtt becsuknánk. Talán nehéz elhinni, hogy hogyan fogunk ebből kijutni, hogyan sikerült talajt fogni az országban, és hogyan sikerült semlegesíteni az ellenfeleinket. Mi, az összes népi demokrácia, a Szovjetunió nyakán lógunk. A Szovjetunió emlőin élünk.

Én azt hiszem, hogy a maguk értékeinek teljes kérdése kevesebb 10 millió dollárnál. Mi ebben az évben a bulgároknak és albánoknak 8,5 millió dollár hitelt folyósítunk. Tehát kb. annyit, mint amekkora a mi romániai vállalataink értéke. Egy hároméves kölcsön annyi, mintha hiába adtad volna. Mi sem vetjük meg a pénzt. Ám itt az elvről van szó. Talán csak egymillió dollárban fogunk megegyezni. Talán csak három éven belül fogják kifizetni. Talán nem is kérünk semmit. De egyetértésre kell jutnunk. Ahogyan a Szovjetunió sem kívánja, hogy azonnal fizessünk 75 és 50 millió dollárt. Elvi kérdésről van szó.

Ha a csehekkel gyakorolnak nyomást ránk, akkor majd a Gazdasági Tanács elé fogjuk javasolni az ügyet. S ha úgy döntenek, hogy nem kell fizetniük, akkor nagyon elégedettek leszünk, mert akkor nekünk sem kell fizetnünk a cseheknek.

Bukaresti Állami Levéltár, az RKP KB Titkárságának iratai, 17/1949. csomó, 1–69. lapok. Közli: Minoritățile etnoculturale mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955). (Ed.: Andreescu, Andreea–Nastasă, Lucian–Varga Andrea) Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2002, 601–639. (Fordította Pató Attila.)

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE RAJK LÁSZLÓ
KÜLÜGYMINISZTERNEK A MAROSVÁSÁRHELYI ORVOSI ÉS
GYÓGYSZERÉSZETI INTÉZETTEL KAPCSOLATOS PROBLÉMÁKRÓL

Bukarest, 1949. április 7.

39/pol. 1949

Szigorúan bizalmas!

A közelmúltban a magyar–román megbeszéléseken⁸⁷ felmerült a marosvásárhelyi magyar orvostudományi intézet doktoricím-adási jogának kérdése. Román részről ez alkalommal az a kijelentés hangzott el, hogy a doktorátus kérdése már jó ideje megoldást nyert.

Mielőtt a kijelentés szükséges korrekciójába belebocsátkoznék, idézem fenthivatkozott számú novemberi jelentésem⁸⁸ azon részét, amely Miron Constantinescu miniszternek, a Román Munkáspárton belül a magyar nemzetiségi ügyek referensének⁸⁹ ide vonatkozó álláspontját tartalmazza. Constantinescu a doktoricím-adás megvonását pozitív jelenségnek minősítette azzal az indoklással, hogy a magyar diplomások a törvény értelmében bármely román főiskolán magyar nyelven tehetnek doktori vizsgát. A MNSZ egy-két vezetője megkockáztatott érdemi ellenérveket, de ennek eredménye az lett, hogy letorkolták és sovinizmussal vádolták meg őket.

Az új törvény megjelenése által felkavart hullámok elülése után bizonyos változás egy nem nagyon lényeges könnyítés formájában történt: az ti., hogy a doktorjelöltek Marosvásárhelyen készíthetik el tézisüket, ami azonban lényegében csak logikus következménye annak, hogy a tézisek tárgya általában hosszabb előzetes klinikai munkát, nagyszámú kóreset tanulmányozását igényeli.

A helyzet tehát ma is változatlanul az, hogy a marosvásárhelyi magyar főiskolának nincsen doktoráltatási joga. Ez az értesülés a főiskola mai, legilletékesebb vezetőitől származik.

Ugyanebből a forrásból származik az az értesülés is, hogy hasonló a helyzet a gyógyszerészeti karral. Ez felszámolás alatt áll, s csupán arra van ígéret, hogy ha fel tudják szerelni a laboratóriumot – aminek hiányával a kar megszüntetését indokolták – kilátás nyílik egy gyógyszerészeti tanszék felállítására. Ez a tanszék ún. gyógyszeripari képesítést nyújtana, aminek a vásárhelyiek egyelőre nem értik a mibenlétét. Gyógyszeriparról beszélni ugyanis Romániában még nem lehet, de ha ilyennel megpróbálkoznának is, nehezen elképzelhető, hogy fel tudjon venni annyi embert, amennyit az országos viszonylatban tervezett három ilyen tanszék ki fog termelni. Mindez azonban nem változtat azon a tényen, hogy egyelőre kilátás sem mutatkozik arra, hogy magyar nyelven Romániában gyógyszerészeket képezzenek.

*Széll s. k.
követ*

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TŰK-iratai 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 18. doboz, 16/b tétel, Kálló Iván követségi attasé által hitelesített másolat, 217. Közli: Erdély magyar egyeteme 1944–49. II. köt. (Vál., szerk.: Lázok János–Vincze Gábor. Bevezető tanulmány, jegyzetek: Vincze Gábor.) Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1998, 264–265.

⁸⁷ Utalás a február 19-i titkos tárgyalásra. Lásd a 22. sz. iratot.

⁸⁸ Lásd a 14. sz. iratot.

⁸⁹ Miron Constantinescu ekkor ásvány- és kőolajügyi miniszter.

SZÉLL JENŐ KÖVET ÚJABB JELENTÉSE A CASBI-EGYEZMÉNY
VÉGREHAJTÁSÁRÓL ÉS IKLÓDI DEZSŐ EHHEZ FÜZÖTT
KIEGÉSZÍTÉSE

Bukarest, 1949. április 21.

A

45/pol.-1949.

Szigorúan bizalmas!

Március 23-án és április 14-én felkerestem V. Luca pénzügyminisztert, hogy a CASBI-egyezmény lebonyolítása körül felmerült nehézségeket és a román–magyar kereskedelmi egyezmény egyes kérdéseit tisztázzam.

Első alkalommal a CASBI-egyezmény kérdésében a következő fontosabb pontok kerültek szóba:

1.) Kértem, hogy a CASBI alól felszabadított tulajdonok eladásával kapcsolatban ne csak az ingókból befolyt lejösszegeket, hanem az ingatlanokból befolyt pénzt is be lehessen fizetni a Román Állami Banknál nyitandó zárolt számlára. Ez azért volna igen sürgős, mert az ingókból befolyó összeg igen alacsony, nem fedezi a szállítási költségeket és a Kolozsváron működő magyar CASBI Felszámoló Bizottság kiadásait. Luca miniszter igen előzékeny volt, azonnal behívatta Stroe Mihnea állami banki főkörmányzót, a kérdésre azonban ő nem tudott végleges választ adni, úgy, hogy vele külön egy megbeszélést kellett később tartanom. Ezen későbbi megbeszélésen Mihnea kijelentette, hogy ő saját hatáskörében kéresemnek nem tud eleget tenni, minthogy az egyezmény ez irányban csak az ingóságok eladásából befolyó összeg felhasználását írja elő, a kérdést a Pénzügyminisztériumban kell eldönteni.

2.) Felvettem Luca miniszternek az Eliwest-Priteg magyar telefonvállalat ügyét. Az Eliwest-Priteg néhány erdélyi gyárban üzemi telefont szerelt fel, mely ma is működésben van. Ezeket a román ipari államosítás nem érintette. Kértem Luca minisztert, vegye meg ezen berendezéseket a román állam. Luca miniszter a kérdést jóindulatúlag fogadta, áttette a közlekedésügyi miniszterhez,⁹⁰ második megbeszélésünkön kijelentette, hogy minden valószínűség szerint hajlandók lesznek a szóban forgó telefonberendezéseket megvenni. Ezzel kapcsolatban igen fontos Budapesten megállapítani, mi ma a helyzet az Eliwest-Priteg céggel, önálló céggéként működik-e, vagy államosítva lett?⁹¹ Szükséges a céggel vagy jogutódjával az érintkezést felvenni, hogy ha a román kormánytól pozitív választ kapok, legyen valaki, aki a cég nevében, vagy mint jogutód, az adásvételi ügyet letárgyalja és a szerződést megkötö.

3.) Megemlítettem, hogy a CASBI-likvidálás lebonyolítását erősen akadályozza, hogy a román CASBI Felszámoló Bizottság, többszöri ígéret ellenére, minden érdekelt rendőrileg felülvizsgálat és az esetek 10-12%-át háborús bűnösség gyanúja címén visszatartja. Luca miniszter ezt teljesen helytelennek tartotta. Az általa sérelmezett rendőrségi felülvizsgálatot meg is szüntették, az egész felülvizsgálat ma már csak abból áll, hogy a helybeli Törvényszék kimutatását megnézik, nincs-e eljárás az illető ellen.

⁹⁰ Nicolae Profiri.

⁹¹ Az irat szélén ehhez kapcsolódóan Berei Andor államtitkár április 28-i megjegyzése olvasható: „Gazd. Pol. állapítsa meg V/3-ig.”

4.) Végül megemlítettem, hogy a román CASBI Felszámoló Bizottság értékesebb ingatlanokat, kisipari felszereléseket, midőn az akta kezükbe kerül, átteszi az illetékes szakminisztériumokhoz, mely azután ezen objektumokat „menet közben” államosítja. Ígéretet kaptam ezen illojális eljárás megszüntetésére.

Midőn a kereskedelmi egyezmény lebonyolítása körüli hiányosságokról beszéltem, Luca miniszter szintén igen előzékeny volt. Azonnal magához hívatta Bârlădeanu külkereskedelmi minisztert és az általam előadottakat hármásban beszéltek meg. Luca nagyon elégedetlen volt azzal, hogy román részről nincs elég rendelés, kijelentette, amit egyszer Románia vállalt a szerződésben, azt tartani kell minden körülmény között. Végül a megbeszélésből az jött ki, hogy Bârlădeanu a közeljövőben úgyis Budapestre utazik s ott tisztáznak minden kérdést.

Másodszori, április 14-i látogatásomkor a CASBI-ügyben lényegileg egy fontos kérdés maradt, melyet Luca miniszterrel újlag meg kellett beszélnem: az ingatlanokból befolyó összeg felhasználása. Meglepetésemre Luca minisztert ez alkalommal igen rossz, szinte ellenséges hangulatban találtam. A kérés elől mereven elzárkózott. Ehhez – mondta – meg kellene változtatni az egyezményt, de ő erre épp úgy nem hajlandó, ahogy mi sem voltunk hajlandók megváltoztatni az egyezményt az ő kérésére.

Ez az álláspont a kolozsvári magyar CASBI Felszámoló Bizottság szempontjából rendkívüli nehézséget jelent. Lejszükségletüket esetleg fedezhetik az Eliwest-Príteg itteni objektumainak eladásából, amíg azonban erre sor kerül, hosszabb idő telik el. Addig pénzszükségletüket a román–magyar finánc-clearingből kellene fedezni. E kérdéstről Virág Mihály pénzügyminisztériumi főtanácsos felettes hatóságainak részletesen jelentett.

Ezen második megbeszélésem alkalmával ismét felvettem Luca miniszternek a magyar–román kereskedelmi egyezményre vonatkozó néhány olyan kérdést, amely aktuálissá vált Bârlădeanu külkereskedelmi miniszter pesti tárgyalásaitól függetlenül. Meglepett, milyen barátságatlan, mondhatni agresszív módon reagált a miniszter e tárgykörre. Kijelentette, hogy a magyarokkal nem lehet kereskedni, mert rendkívül drágák. Ők most a csehekkel az árkérdésben megegyeztek, de velünk nem tudnak megegyezni. Általában minden nehézségért minket okol, amit eddig nem tett, és ami Bârlădeanu miniszternek sem az álláspontja.⁹² Igen furcsa kijelentései voltak, szerinte Románia külkereskedelmének túlnyomó részét a Szovjetunió és a népi demokratikus országok felé irányította, ezzel szemben vannak államok, melyek a Nyugatnak hízelegni akarnak is inkább velük kereskednek. Ez a célzás úgy hangzott el, hogy nem lehetett félreérteni. Továbbá kijelentette, hogy vannak a magyar vezetőségben olyanok, akik nem hívei a román–magyar barátságának. Midőn erre nézve további felvilágosítást kértem, nem adott választ.

Megemlítendőnek tartom a gyártási szabadalmak kérdésében elfoglalt álláspontját. Egy magyar iparcikk átvételét a román partner ahhoz kötötte, hogy egyidejűleg adjuk át a gyártási szabadalmat is. Erre nézve Luca miniszter kijelentette, hogy ez magától értetődő és a népi demokratikus országok között nem lehetnek gyártási titkok, majd hozzátette, hogy ezt a kérdést a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa napirendjére tűzi. Nem akartam vele e kérdésben vitába szállni, felettes hatósággal szemben azonban jelentenem kell, hogy a gyártási szabadalmak közlésének véleményem szerint előfeltételei vannak. Az illetékes román hatóságok ugyanis jelentéktelen

⁹² Luca álláspontjának a megváltozása összefügghet azzal, hogy a Politikai Bizottság április 11-én foglalkozott Bârlădeanunak a Magyarországgal és Csehszlovákiával folytatott külkereskedelemtől készített jelentésével.

kérdésben megtagadnak velünk szemben mindenféle felvilágosítást arra hivatkozva, hogy az állami titok.

Végül is Luca miniszter megbeszélésünk folyamán ismét behívatta Bărlădeanu külkereskedelmi minisztert és kívánságaimat pontról pontra ismét hármásban tárgyaltuk meg. Az egyik kérdésnél, az elmaradt román szódaszállítások kérdésénél, telefonon felhívta Zeigher tervhivatali vezetőt és felvilágosítást kért tőle. Végeredményben ezen megbeszélésemről két konkrét ígérettel távozhattam. Kereskedelmi ügyekben Donáth Paul, a Külkereskedelemügyi Minisztérium szerződésügyi osztályának igazgatóját jelölte meg, mint aki a Magyar Kereskedelmi Kirendeltséggel az állandó kapcsolatot tartja. Megígérte továbbá, hogy a Magyar Kereskedelmi Kirendeltség és az illetékes román hatóságok között rendszeresítik a hetenkinti értekezleteket, úgy, ahogy az Budapesten román–magyar viszonylatban már eredményesen működik.

B

Iklódi Dezső belső feljegyzése Budapest, 1949. április 29.

Széll követ benti jelentése gazdasági, gazdaságpolitikai és főleg tisztán politikai szempontokból is rendkívül nagy jelentőségű közléseket tartalmaz.

Kereskedelmi vonatkozásban fontosak a jelentésnek a Luca pénzügyminiszter jelenlétében Bărlădeanu külkereskedelmi miniszterrel folytatott megbeszélésekről beszámoló részei, melynek szakvonatkozásai a Ker. Min. hatáskörébe tartozván, itt részletezésre nem szorulnak.

CASBI-vonatkozásban a jelentés szerint V. Luca püm. negatív álláspontot foglalt el az ingatlanjavak eladásából befolyó összegeknek a CASBI-kirendeltség költségeire való felhasználása tekintetében, ezzel azonban csak az eddigi román álláspontot erősítette meg. – Miután a költségek fedezése e forrásból nem eszközölhető, Széll követ előterjeszti azt a javaslatot, hogy átmenetileg fedezzék a költségeket a finánc-clearing-számláról, közben pedig adják el az Eliwest-Priteg budapesti vállalat romániai vagyontárgyait a román hatóságoknak – amihez V. Luca hozzájárult –, és az így befolyó összegekből fedezzék a CASBI-kirendeltség költségeit. Az ügy alapos ismeretében tudom, hogy az eladásból esetleg befolyó összegek megközelítőleg sem lesznek elegendők, a clearing-számlán rendelkezésre álló csekély összegeknek a szociális szempontból fontos nyugdíj-fizetésekből való elvonását pedig javasolni nem tudom. – Az Eliwest-Priteg cég helyzetének tisztázására a III. alatti átírat küldendő el az iparügyi tárcához.⁹³

Jelentése szerint Széll követ sérelmezte tovább Luca püm-nél, hogy az értékesebb javakat (ingatlanokat; kisipari felszereléseket stb.) a román hatóságok a CASBI alóli feloldási eljárás során „menetközben” államosítják és ezen illojális eljárás megszüntetésére ígéretet kapott. – Ugyancsak

⁹³ A KÜM gazdaságpolitikai főosztálya részéről Herendi József május 4-én „Széll követ úr érdeklődésére, Berei elvtárs utasítására” közli, hogy „a vállalat 50%-ban a Vereinigten Telefongesellschaften AG Basel és 50%-ban a Magyar Vasútforgalom Rt. budapesti cég tulajdonában van, mely utóbbi miután belföldi jogi személy, államosítva lett. A helyzet tehát az, hogy 50%-ig magyar állami tulajdonban van az Eliwest-Priteg és egy február 3-i kormányrendelet értelmében, mely szerint mindazok a vállalatok, amelyek telefonkészüléket gyártanak vagy berendezéseket üzemben tartanak, ezeket a Magyar Posta tulajdonába adják át – a cég jelenleg a Közlekedésügyi Minisztérium hatáskörébe tartozik és a berendezések a Posta tulajdonában vannak.”

CASBI-vonatkozásban közli Széll követ, hogy a háborús bűnösség megállapítása céljából a román hatóságok által eddig követett rendkívül sérelmes eljárást beszüntették.

Gazdaságpolitikai szempontból igen nagy figyelmet érdemel V. Luca püm.-nek a gyártási szabadalmak kérdésében elfoglalt álláspontja. Egy konkrét esetből kifolyólag ugyanis, melynél a magyar iparcikkek átvételét a román partner a gyártási szabadság egyidejű átengedésétől tette függővé, a püm. kijelentette, hogy ez természetes, miután „a népi demokratikus országok között nem lehetnek gyártási titkok”. Ezen álláspont azonban szöges ellentétben áll a román hatóságok viselkedésével, amelyek még jelentéktelen kérdésekben is elzárkóznak felvilágosítások nyújtása előtt „állami titokra” való hivatkozással.

A *szabadalmak kérdését politikai síkra* tereli Luca püm. azon kijelentése, hogy a kérdést a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa elé kívánja terjeszteni és pol. szempontokból rendkívül fontosak a püm. alább ismertetett kijelentései, valamint az a tény, hogy Széll követ jelentése szerint közben a legfőbb politikai állásba előléptetett V. Luca (A. Paukerrel együtt h. miniszterelnöknek nevezték ki),⁹⁴ március 23.–április 14. között feltűnő módon megváltoztatta a magyar kérdésekkel szemben elfoglalt álláspontját és formában és tartalomban egyaránt igen barátságos attitűdöt vett fel. Bár V. Luca hangulatváltozásai ismeretesek, ezen rendkívül súlyos változás okai mégis lehetőleg kiderítendőek volnának.

Egyik okául mindenesetre azt kell feltételeznünk, hogy Luca püm. nem bírja elfelejteni a CASBI-egyezmény megváltoztatására vonatkozó kívánságának magyar részről való visszautasítását, miután e tekintetben a jelentés szerint nyilatkozott is.

De legyenhíbbben is barátságosnak minősíthető és politikai szempontból meggondolásra készítő V. Luca püm.-nek az a formájában is agresszív módon tett kijelentése, melyet a március 23-i megértő álláspontjával ellentétben április 14-én tett, hogy „a magyarokkal nem lehet kereskedni, mert rendkívül drágák” és az a tény, hogy a kereskedelmi szerződés lebonyolításánál mutatkozó összes nehézségekért, Bârlădeanu külkereskedelmi miniszter objektív álláspontjával szemben, kizárólag a magyarokat okolja. Legsúlyosabban esnek latba azonban a Széll követ által közölt azon kijelentései, hogy „vannak államok, melyek a Nyugatnak hízelegni akarnak és inkább velük kereskednek”, továbbá, hogy „vannak a magyar vezetőségben olyanok, kik nem hívei a román–magyar barátságoknak”.

A kérdés politikai része a pol. főosztály hatáskörébe tartozván, érdemben csupán a jelentés többi részeivel foglalkozom, és javaslom egy-egy példányának elküldését a pénzügy- és kereskedelemügyi minisztereknek.

Iklódi

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia, XIX-J-1-k, 13. doboz, hitelesített másolatok. Közli Vincze Gábor: Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar iparvállalatok, pénzintézetek 2. világháború utáni helyzetéről és a magyar–román vagyoni jogi vitáról. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2000, 386–391.

⁹⁴ Az RMP Politikai Bizottsága április 14-én mentette fel miniszterelnök-helyettesi funkciójából Ștefan Voitecet és Traian Săvulescut, helyükbe pedig Ana Paukert és Vasile Lucát nevezték ki.

SZÉLL JENŐ KÖVET ÚJABB JELENTÉSEI RAJK LÁSZLÓ
KÜLÜGYMINISZTERNEK A MAROSVÁSÁRHELYI ORVOSI ÉS
GYÓGYSZERÉSZETI INTÉZETTEL KAPCSOLATOS PROBLÉMÁKRÓL

Bukarest, 1949. május 7., 28.

A

54/pol. 1949

Szigorúan bizalmas!

Április 7-én kelt legutóbbi jelentésem⁹⁵ óta e kérdésben némi változás állt be. Marosvásárhelyi látogatásomkor megtudtam, hogy a magyar orvosi főiskola vezetői a gyógyszerészeti fakultás kérdését kedvezően elintéztnek tekintik. Szóbeli ígéretet kaptak nemrég arra, hogy a jövő tanév elején a gyógyszerészképzés ismét megindítható. Erre nézve a hivatalos lapban közlemény nem jelent meg, de a rektor⁹⁶ az ígéret alapján a tanfolyamot [*sic!*] meghirdeti és megindítja.

A főiskola doktoricím-adományozási jogának kérdésében nem tartanám helyesnek, ha bármilyen formában hivatalos személyek előtt ezen kérdést szóvá tenném. Ezen probléma más, magasabb fórumok előtt már felvetődött. Akkor román részről azzal a kifogással éltek, hogy régebbi állapotnak felel meg a magyarok kifogása, ugyanis a marosvásárhelyi magyar orvosi főiskolának nemrég megadták a doktorátusi jogot [*sic!*]. 39/pol.1949. számú jelentésem célja az volt, rámutatni, hogy ezen román állítás nem felel meg a valóságnak. Ismétlem, nem találnám helyénvalónak, ha ilyen előzmények után én vetném fel ezt a kérdést újra.

A főiskola rektorának véleménye szerint ő bízik benne, hogy a kérdés előbb-utóbb megoldódik. A hangsúly – mondja – azon van, sikerül-e biztosítani a főiskola számára a laboratóriumok megfelelő kiegészítését. Egyébként pozitív formában újabb terv felmerüléséről hallottam, mely szerint minden vidéki főiskola doktoricím-adományozási jogát megszüntetnék, s azt kizárólag egy-egy bukaresti intézményre ruháznák.

*Széll s. k.
követ*

B

56/pol.-1949.

Szigorúan bizalmas!

Néhány nappal ezelőtt a Román Köztársaság egészségügyi minisztere, V. Mírza,⁹⁷ aki az orvosi főiskolák legfőbb hatósága, Marosvásárhelyre utazott, hogy az ottani tudományos kutatásokat megtekintse. Ez alkalommal a tanári kar vezetőivel és az ottani pártszervezet vezetőivel értekezletet tartott, melyen újból felmerült a főiskola doktoricím-adományozási joga. A miniszter ez alkalommal arra hivatkozott, hogy a főiskolán sok magyar állampolgárságú tanár működik,⁹⁸

⁹⁵ Lásd a 23. sz. iratot.

⁹⁶ Csörgör Lajos.

⁹⁷ Vasile Mírza csak 1950. január 21-én váltotta fel az addigi minisztert, Florica Bagdasart.

⁹⁸ Ebben az évben már csak öt magyar állampolgárságú professzor volt Marosvásárhelyen: György György, Miskolczy Dezső, Obál Ferenc, Putnoky Gyula és Vendég Vince. 1953 nyarán Győrynek, Obálnak és Putnokynak nem hosszabbították meg az éves szerződését, és haza kellett menniük. Lásd Obál Ferenc: *Erdély és az orvostudomány szolgálatában*. Státus Kiadó, Csíkszereda, 2003, 95–100.

s ez a legfőbb akadálya annak, hogy a doktori cím adományozásának jogát az iskola megkaphassa. Ugyanis véleménye szerint a magyar kormány a vásárhelyi magyar állampolgárságú tanárokat bármikor visszahívhatja, s ebben az esetben a doktori disszertációt készítő hallgatók tanulmányaikat nem fejezhetik be.

Ez az álláspont primitív és tipikus mellébeszélés. A főiskola vezetősége annyit mindenesetre elért, hogy a közeljövőben Bukarestben e kérdésben újabb értekezletet hívnak össze.

Ami a magyar állampolgárságú tanárokat illeti, őket nem a magyar kormány részéről, hanem a román hatóságok részéről fenyegeti veszély. Benyomásom az, hogy a román kormány szeretne tőlük megszabadulni, ma azonban annyira nem tudja őket pótolni, hogy legfeljebb egy-két professzor elküldését vehetik komolyan számításba.

Helyesnek tartanám magyar részről, valamilyen formában a román kormány tudomására hozni, hogy egyáltalán nem szándékozunk az ott működő magyar állampolgárokat visszahívni. E tekintetben a kulturális egyezmény szinte kötelez is minket. Megfelelő alkalom kínálkozik a Magyar Tudományos Tanács által 26.364/1949. konz. szám alatt leküldött és ugyanezen postával 22.298/1949. szám alatt részünkről felterjesztett kérdőívekkel kapcsolatban arra, hogy ezen álláspontunkat a román kormánnyal valamilyen formában tudassuk. A marosvásárhelyi magyar állampolgárságú orvostanárok e kérdőívekben közölték, milyen tudományos kutatómunkát szándékoznak végezni a következő években. Helyesnek tartanám, ha magyar hivatalos részről olyan közlés történe a román kormányhoz, hogy mi Vásárhelyen működő professzoraink tudományos többszertendős terveit mindkét ország érdekében állónak tekintjük, és a magunk részéről megfelelő tudományos segítséget szeretnénk hozzá nyújtani. Egy ilyen közlésből nyilvánvalóvá válna, hogy a magyar kormány nem gondol a Marosvásárhelyen működő magyar állampolgárságú tanárok visszahívására.

Az úgy további fejlődését figyelemmel kísérem és arról jelentek.

Széll Jenő
követ

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia., XIX-J-1-j, 18. doboz, 16/b tétel, Kálló Iván követségi attasé által hitelesített másolatok. Közli: Erdély magyar egyeteme 1944–49. II. köt. (Vál., szerk.: Lázok János–Vincze Gábor. Bevezető tanulmány, jegyzetek: Vincze Gábor.) Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1998, 265–267.

A BATTONYAI KETTŐSBIRTOKOSOK BEADVÁNYA A HATÁRŐRSÉG
FŐPARANCSNOKSÁGÁHOZ, A HATÁRÁTKELÉS LEHETŐVÉ TÉTELE
ÉRDEKÉBEN

Battonya, 1949. május 14.

Határkerületi Főparancsnokság!
Budapest

Alulírott battonyai községi lakosok, akiknek Románia határ menti községeiben van ingatlanunk, azzal a kéréssel járunk a határkerületi főparancsnoksághoz, hogy a Battonya–Tornya község között fekvő ún. tornyai határátkelőhelyen nekünk, battonyai kettősbirtokosoknak az átkelést földünk művelésére megengedni szíveskedjék.

Kérésünk támogatására előadjuk, hogy földünk Románia határ mellett fekvő községeiben van, amit Battonya községből munkálunk, és az átkelés végett a tőlünk 35 km távolságra fekvő Lőkősháza határállomáson vagyunk kénytelenek átkelni. Így a földünket okszerűen megművelni nem tudjuk.

Régebben, és a múlt évben is állandóan az ún. tornyai úti átkelőhelyen léptük át a határt, s így 8 km távolságról még gazdaságosan meg tudjuk művelni a földünket. Jelenleg még a folyó évben nem tudtunk átmenni, s most, mikor az átkelési határszéli útiigazolványt megkaptuk, sajnálattal vettük tudomásul, hogy csak a tőlünk 35 km távolságra tudunk átkelni.

Mint hogy a tavaszi munkák elvégzése már igen sürgős, tisztelettel kérjük, hogy a Battonya – Tornya közötti átkelőhelyet minél sürgősebben megnyitni szíveskedjék.⁹⁹

(26 aláírás)

Magyar Országos Levéltár, a Határőrség Országos Parancsnokságának iratai, XIX-B-10, 27. doboz, V-3-as tétel, 6. csomó.

⁹⁹ Nagy Antal főhadnagy pártolólag terjesztette fel május 24-én a kérvényt azzal, hogy a román gazdák hasonló kérelemmel fordultak az illetékes román szervekhez. A Honvéd Határőrség Főparancsnoksága részéről Nagy Pál alezredes június 2-án ugyancsak pártolólag továbbította a kérést a honvédelmi miniszternek, ill. a Katonai Elhárító Főcsoportfőnökségnek, de kiderült, hogy az illetékes a Belügyminisztérium. A Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága határ-, folyam- és légirendészeti alosztály részéről Horváth Gyula rendőr ezredes, a Honvéd Határőrség Főparancsnokságnak július 1-jén küldött átiratában nem tartotta engedélyezhetőnek a kérést, „ugyanis Borsiban a román hatóságokkal kötött megállapodás előírja, hogy a folyó gazdasági évben milyen megnyitott kishatárszéli átkelőhelyen keresztül bonyolódik le a kettősbirtokos-forgalom. A közös bizottság ezt a határátkelőhelyet lezárta, tehát a kérdésben újabb tárgyalást nem tartok lehetségesnek.”

MÁRTON ÁRON GYULAFEHÉRVÁRI KATOLIKUS PÜSPÖK BESZÉDE
A CSÍKSOMLYÓI BÚCSÚN

Csíksomlyó, 1949. június 4.

Kedves keresztény testvéreim!

Ma egy éve gyűltetek itt össze ezen a helyen és tettetek fogadalmat a boldogságos Szűz Mária előtt, hogy buzgón kitartatok katolikus hitetek mellett, amit meg is tettetek, mert kedves keresztény testvéreim, az elmúlt esztendőben nem volt könnyű katolikus kereszténynek lenni, annyi megpróbáltatással szemben, annyi kísértéssel szemben, ami bennünket ért. Erő kellett ahhoz, hogy egy katolikus felemelt fővel tudjon járni. Most egy éve a háromszázezer számláló keresztény katolikusokból hetvenötezer jött el a boldogságos Szűzanyához, hogy megerősítse magát a hitében. Ma pedig százezer lelket számlálunk, ami bizonyítja, hogy dacára annak a sok akadálnak, amit élénk gördítettek,¹⁰⁰ bebizonyítottátok, hogy minden körülmények között megtartottátok fogadalmatokat, amit most egy éve a boldogságos Szűzanya lábainál tettetek. Keresztény testvéreim, mint Erdély püspöke kötelességemnek tartom, hogy beszámoljak ennek a nehéz évnek a leteltével, de azt hosszadalmas lenne elébetek terjeszteni. Így hát csak az utóbbi eseményeket ismertetem veletek.

Május 12-én indultam főpásztori utamra, rendszeren megszervezett munkaprogrammal, amelyet a világ minden püspöke megtesz, és kötelessége, hogy megtegye. Ezért előbb kérvényt nyújtottam be a Közoktatásügyi Minisztériumhoz, amelyben kértem, hogy a felcsíki körutam alkalmával az iskolás gyermekeket mentse fel az iskolalátogatás alól. Erre azt a választ kaptam, hogy még szigorúbban adtak utasítást a tanulóknak, hogy ne vehessenek részt a templomokban, ahol megjelentem, és még kísérletet tettek, hogy abban az időben a felnőtteket is eltérítsék a templomoktól. Ez a vallásszabadság megsértése. Vajjon kit feszélyez az isteni törvény, és mi a célja ezzel, hogy akadályozza az egyház püspökét abban, hogy azt a jogát, amelyet semikor senki sem akadályozott évszázadok óta, korlátozzák. Amikor elkészítettük a búcsú programját, hasonló intézkedéseket tettek, hogy ezt ne lehessen a katolikus[ok] jogaihoz méltóan véghezvinni. Megfékeztek azokat a jogainkat, amelyeket senkinek sincs joga a világon megfékezni, mert mi csak az igazságot, erkölcsösséget, testvéri szeretetet gyakoroljuk. Arra, amit mondok, százezer katolikus magyar dolgozó a tanú. Tudomásom van arról, hogy intézményesen, felsőbb szervek, éppen a búcsú idején, június 1–5. között különböző rendezvényeket állítottak be, hogy eltereljék a nép figyelmét [*a búcsú*] megtartásáról és legszentebb kötelességéről.

Tanúi vagytok ezeknek, és annak, hogy pár nappal ezelőtt főpapjainkat kitámadták, hogy ezzel is megakadályozzák a csíksomlyói búcsúnkat. Kérdem én tőletek: mi történt ezen a Csíksomlyón valaha olyan, hogy ezt meg kelljen akadályozni? Azért akadályozzák, mert az emberi méltóságot és erkölcsöt gyakoroljuk? Hát annyira lebecsülnek bennünket, a hitet! Mit akarnak? Be akarják nektek bizonyítani, hogy az ember az állattól származik, és hogy csak egy

¹⁰⁰ Utalás arra, hogy a kommunista hatóságok a búcsú idejére szervezték a székelyföldi kulturális versenyt és egyéb tömegrendezvényeket. Lásd a 30. sz. iratot.

felsőbbrendű állapot, hogy nincsen lelki élete, és hogy ne higgyetek a túlvilágban. Kinek fáj, hogy ha valakinek hite van, és ragaszkodik legszentebb jogához? Hogy lelke van és hiszi a túlvilági hivatást. (A tömeg ezeknél a szavaknál morajlott, és sokan sírtak!)

Mindezekre ezúttal is a nép megfelelt. Százezren gyűltek össze, katolikus keresztények, hogy tanújelét adjátok hiteteknek, és a boldogságos Szűzanya által megerősödvé, továbbra is kitartsatok, minden megpróbáltatásotok ellenére a katolikus anyaszentegyházba vetett hitetekben.

Tavaly felajánlottuk boldogságunkat a Szűzanyának. Ezt tesszük ma is, de még többen. Tavaly óta nehéz és veszedelmes körülmények közzé kerültünk. Nincs más, ki védelmet adjon, csak az Isten. Ő mindenkor, és mindenki ellen megvéd. Azok, akik halottaknak hittek, és a mi temetésünkre jöttek, az ellenkezőjéről győződhetnek meg. Túlérővel, aránytalan erővel állunk szemben, ostromlott vár vagyunk, de van, aki megvédelmezzon. Ez a mi Erösségünk.

[*Itt a beszéd lejegyzőjének megjegyzése olvasható:*] Befejezésül [*Márton Áron*] kijelentette, hogy feloldozást nyernek mindazok, akiknek nem volt idejük a szentgyónáshoz és szentáldozáshoz járulni, ha nyolc napon belül ezt teljesítik, és mindazok, akiket a Pápa Őszentsége feloldozott.

Keresztény testvéreim, a hitetekben való megerősítést az jelenti főképpen, hogy gyakran járuljatok a szentgyónáshoz és áldozáshoz.

Magyar Országos Levéltár, Bányai László-iratok, XIX-J-1-l, 1. doboz, 3/a tétel, egykorú lejegyzés fénymásolata.

Kiegészítés:

Ismeretlen pártaktivista jelentése a búcsúról

Eltársaink utasítás értelmében az odautazás alatt elállták a vasuti kocsik ajtaját, megakadályozva ezzel a bucsuba igyekvők felszállását. Így körülbelül 1000 főnyi tömeg maradt le a vonatról.

A Gyergyoszentmiklos-i vasútállomáson elvtársaink ez az akciója, kissé kudarcot vallott, mert nemcsak a vasutasok, de a milícia is a bucsuba igyekvők segítségére sietett, és így mintegy 500 személy vonattal mehetett el a bucsura.

Visszajövet elvtársainknak a vonaton több hazafele igyekvő embert sikerült meggyőzni, eljövételének helytelenségéről. Ugyancsak visszafele jövet a Csicsó-i állomáson egy csapat moldvai brigadosifju, akik a Salva-Visoi rohammunkárta akartak menni, a vonat zsúfoltsága miatt képtelenek voltak a vonatra felszállni, lemaradtak.

Csíkba érkeve csíki párt szervezet autója várta az elvtársakat, ami nagy feltűnést keltett. Ugyanígy oriai feltűnést keltett az is, hogy Somlyóra való elindulásuk után egy kerékpáros aktivista visszatértette a csoportot a megyei szervezetbe, ahol 5 perc alatt még egyszer feldolgozták a Nagy Mihály elvtárs által feldolgozott anyag egyes részleteit. Ez nemcsak idővesztéget jelentett, hanem nagy feltűnést is.

Ugyancsak nagy feltűnést keltettek a csíki párt szervezet által kiküldött elvtársak viselkedésükkel, akiknek hivatása lett volna az idegen elvtársak útbaigazítása. Munkánk kevés sikerének egyik oka az volt, hogy a csíki párt szervezetben levő egyes elvtársak meg nem értve pártunk

szavát nem dolgoztak elég konspiratívan, így a papságnak lehetősége volt előre mozgosítani és megszervezni a tömeget a mi akciónk ellen. Azok a rémhírek, amik a tömeg között terjedtek, bizonyítékai voltak annak a ténynek, hogy a csikmegyei alapszervezet tagjai nem vették fel a kellő mértékben a harcot a rémhírek visszaverésére a reakcióval.

Különösen gyengének bizonyult szervezetünk akciója a gyimesvölgyi csángó vidékeken, ahol az ifjuság teljes mértékben a papság befolyása és szolgálatába állt. A csiki pártszervezetek és tömegszervezetek látszat után ítélve nem végeztek kellő felvilágosító munkát abban az irányban, hogy a tömegeket felvilágosították volna a demokrácia ellen munkálkodo papoknak az állami költségvetésből való kizárásával kapcsolatosan.

A bucsu maga reggel 9 orakor kezdődött, amikor csak 7.000-8.000 főnyi tömeg volt jelen. A tömeg zöme délután 2 óra felé kezdett beözönlenni három irányból egyszerre, szervezett fegyelmezett sorokban. Egyes csoportok élén az állami iskolák növendékei vonultak fel, tanítóik vezetése mellett. Az egész felvonulás egy jó szervezési munka eredményét bizonyította, mivel hogy a csoportok példás rendben vonultak fel.

A tömeg 75%-át ifjak képezték, akiknek nagyrésze demokratikus szervezeteink tagja volt, és ennek jelvényével vonultak fel. Ugyancsak itt vonultak fel a gyimesi és középloki kulturcsoport tagjai, akik megszöktek a kulturversenyről és eljöttek a bucsuba.

Maga a tömeg kb. 35-45 ezer embert tett ki ami azt jelentené, hogy többen vettek részt a bucsun, mint a múlt évben, mutatja azt, hogy csak Gyergyóból 16 község lakossága vonult fel, akik 60-70 km-t tettek meg gyalog.

A csoportok nagyrészt csángók képezték, akiknek nagyrésze szegény és középparasztból tevődött össze. A baroti zarándokoknak 80%-át ipari munkásság tette ki. A bucsura jött görögkatolikusok Gyimes, Palanca, Bacau és Piatra Neamtról jöttek legnagyobb számban

A csoportok között az elvtársak egyike felfedezte a marosvásárhelyi Fekete Gyula ügyvédi kamarából kizárt ügyvéd fiát, aki jelenleg egy csiki községben mint ügyvéd dolgozik, aki unitárius létére szükségesnek látja azt, hogy a plébánossal együtt meglátogassa a szenthelyet, ezzel is megakadályozza a község lakosságának helyes irányba való nevelését.

A püspök délután kb. 3 orakor érkezett sűrű-fehér idomított lovon, mint egy 7-8.000 csángó kíséretében. Ez a bevonulás emlékeztetett a Horti féle bevonulásokra. A csángók ifju legényekből állottak, akik kéz a kézben szoros kordont alkottak Márton Áron körül, hogy lehetetlen legyen az ő megközelítése.

A megvakított tömeg eszeveszetten rohant, a püspök felé, hogy abban a nagy tisztességben lehessen része, hogy a palástját, de legalább a lábnyomát megcsókolhassa. A tömeg ovációkban tört ki, szervezeten éljeneztek, s „megváltónknak” nevezték a püspököt. Márton Áron késői jövetelének oka, komoly volt. Vissza akarta tartani a tömegeket a kulturversenyekről. Márton Áron jobbát 50 szögbe felemelte, a tömeget elhallgattatta, mely egyetlen intésére néma csendbe, lélegzet visszafolytva fityelte minden szavát.

A körülbelül 15 percet tartott beszédében megköszönte a csángoknak, hogy elkísérték és megvendégtették őt, valamint azt a szíves vendéglátást, amibe a csángó vidéken töltött 5 nap alatt őt részesítették. Kihangsúlyozta, hogy ez alatt az idő alatt meggyőződött a csángok tiszta hitéről. Kérte a hiveket, hogy továbbra is tartsanak ki, ebben a nehéz időkben mellette és kérte a szülőket, hogy biztosítsák gyermeiknek a katolikus nevelést, mert ezekben a nehéz időkben, ezekben a veszélyes percekben a legnagyobb szükség van arra, hogy a hivek kitartsanak mellette, az egyház mellett. A beszéde további részét lehetetlenség volt megérteni, mert amikor

a mai nehéz időket vádolta, a megszervezett csengős ifju csoportok, akiknek hivatásuk volt elvtársaink munkáját megzavarni, lármát csaptak, s a harangokat is zugatni kezdték.

A beszéd után a püspök kíséretével a templomba vonult.

A délután folyamán a szabadba felállított katedrálról több pap beszélt a hivekhez. A mindszenti pap (Lajos Balázs) prédikációja közben a következőket mondotta: „Régebben nem ilyen rafinált emberek vezették a népeket mint ma.” Beszélt a szomszédokkal, rokonokkal való megbékélésről. Majd a következőket mondotta: „Ne tizedeljétek és felezzétek a vasárnapot!” utána pedig „Tüzzel égessétek ki soraitokból az istentagadokat, hogy ne fertózzanak titeket.” Nem megjelölve a helyet hivatkozott arra, hogy keleten egy országban letiltották a vallás gyakorlását, bezárták a templomokat, és elüldözték a papjaikat. Az ő beállítása szerint a nép nem nyugodott bele, minden lehető eszközt igénybe vett és a hatalmon levő erők kénytelenek voltak nekik engedelmessé válni, meghajolni a hívők akarata előtt, s a templomokat újra megnyitották.

Ezután bizalmát fejezte ki abban, hogy a katolikus hívők nem fognak eltérni az anyaszentegyháztól és annak jogaitól, majd ezeket mondotta: „Ha a tömeg nem imádkozik, akkor az következik be, mint 1917-ben, amikor három embernek az akarata érvényesült.” Ezt Marx-Engels és Leninre értette. Beszélt a sajtóról, beszélt a betűrágo zsidokról, beszélt arról, hogy a hatóság sok helyütt megakadályozta a hiveket abban, hogy a bucsura eljöhessenek.

Minden megnyilvánulása a népi demokratikus rendszer ellen irányul. Egy másik paptársával való beszélgetés folyamán kijelentette, hogy bár a hatóságok mindent elkövetnek, hogy akadályokat gördítsenek a bucsu elé, a tömeg mégis mellettük van.

A tuszádi pap egyszer otthon összehívta a hiveket, és a lelkükre kötötte, hogy semmit ne kérdezzenek, senkivel ne beszéljenek, a falubeli ismerősökön kívül. A bucsun újra összehívva a hiveit kijelentette: „A fertőző sátán közösségekkel ne álljatok szoba, sem odahaza, sem itt, sem munkátok közben.”

A dicsőszentmártoni, csapoi, mindszenti, csikszentdomokosi papok külön összehívták a hiveket, és a lelkükre kötötték, hogy lássanak, halljanak, de a bucsun senki idegennel ne beszéljenek.

A szárhegyi plébános példának hozta fel a tömeg előtt azt a gyermeket, akit szülei eltiltottak a vallás tanulásától. Ez a gyermek három hónap alatt meghalt. Ezzel a példával élve prédikálta a szárhegyi plébános, hogy aki a természetbe hisz, annak a jó isten nem ad erőt, ezzel rémitgetve a tömegeket.

A templom udvarán egyes papok röpgyülés [sic!] formájában felolvasták az Igazságban „Nem fizetjük ellenségeinket” cím alatt megjelent cikket, amely a demokrácia ellen dolgozó papoknak a költségvetésből való kizárásával foglalkozott.

A mádэфalvi plébános nem akart a bucsuba elindulni addig, amíg a színjászok és tánccsoportok nem végeznek. A falusi lakosság kényszerítette azonban a papot arra, hogy elinduljanak, mert ők látni akarják Márton Áron püspököt.

A tömeg között különféle hírek terjengtek. A tömeg előre tisztában volt azzal, hogy kommunisták vannak kiküldve a bucsuba, akiknek hivatásuk kémkedni.

A papok (a nem konspiratíván végzett munka miatt) az ottlevo hivek tudára adták, hogy a kommunisták nem adtak vasuti kocsit a bucsuba igyekvőknek. Elhíresztelték azt hogy a kommunisták valahányukat le akarják gyilkolni. Márton Áron azt a csángó vidéken eltöltött öt napot arra használta fel, hogy Gyimesfelsőlokon, Gyimesközéplekon, Gyimesalsólokon¹⁰¹ és

¹⁰¹ Ilyen település nem létezik.

Széplakon¹⁰² minél több hivet toborozzon magának, elhíresztelve azt, hogy a kommunisták őt a bucsun meg akarják gyilkolni, és ennek eredményeképpen fogta őt körül a 8.000-es tömegkordon, hogy megvédje őt.

A bucsun levő tömeg között elterjedt az a rémhír, hogy a széplaki tömeget felvonultatani akaro Márton Áront a kommunisták letartóztatták, a széplakiakat pedig nem engedik felvonulni a bucsuba.

Ugyanakkor terjedt az a hír is, hogy Márton Áron autoját elvették a kommunisták, és azért kellett lora ülnie.

Elismertté vált az, a bucsun jelenlevő parasztság tudatában, hogy amelyik községből nem jönnek a bucsuba, ott nem fog esni az eső.

Egyesek azt mondták, hogy megváltozik a helyzet, s akkor rajtuk lesz a sor, hogy mind meggyilkolják a kommunistákat.

Általános tömeghangulat. A tömeg vakon követte mindenben a papok utasításait. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy elvtársainkkal tehát idegenekkel, senki nem volt hajlando szoba állni. Külön csoportok voltak megszervezve, csengőkkel, akik figyelték elvtársainkat, és ha valahol agítálni hallották őket, a fülükbe csengettek.

A bucsun észrevehető volt az, hogy a tömegek elégedetlenek a papoknak a költségvetésből való kihagyása miatt, s kemény elhatározásra jutottak papjaik megvédése érdekében. Egyik csángóval folytatott beszélgetés alkalmával az kifejezte a csángoságnak azt az álláspontját, hogy ha csak 10 lejük lesz is, abból 8 leu Márton Ároné fog lenni. Általában többen kijelentették, hogy ők fogják eltartani papjaikat. Egy csángó nő egyik elvtársunkkal beszélgetve rámutatott, hogy az a tömeg, aki most résztvesz a bucsun, hetenként csak 1 leit fog fizetni, akkor is eltartja papjaikat. A csíkszépvízi csángók elégedetlensége különösképpen feltűnő. Az egész község arra az álláspontra helyezkedett, hogy ők fogják fizetni költségvetésből kizárt papjaikat, mert nekik arra szükségük van.

A bucsusok semmilyen pénzt nem kimélve méregdrágán vásárolták a szent érméket, imakönyveket, olvasokat, szallagokat, stb. Ugyiszintén 3-500 leit fizettek egy gyonásért vagy miséért. Volt olyan szegény ember, aki a perselybe tette utolsó fillérét, nem törődve azzal, hogy holnap mit fog enni.

A tömegek nagyrésze félt nem elmenni a bucsura, mivel a papjaik kitérővel, az egyházból való kizárással és átkokkal fenyegették őket.

A tömegek nagyrésze a papok befolyása alatt áll. Egyes parasztok kijelentették, hogy őket nem érdeklik a világi dolgok. A papok befolyását bizonyítja az a tény is, hogy a dokruhás gyári munkás egész családjával ötször járta végig térdenálva a kápolnát. Márton Áron a gyimesen [sic!] való tartzkodása alatt, mint az egyes parasztok által mondottakból kitűnik, nem restell, elmenni minden házhoz, s megfenyegetni a hiveket, hogy nehogy elmerjenek menni gyűlésbe, mert addig itthon elmarad a munkájuk. Ezzel is távol akarta tartani a tömeget a demokratikus szellemben való neveléstől. Különösen megfigyelhető a papi befolyás Csíkszentsimon, Csíkszentiván,¹⁰³ Csíkszentkirály, Csíkyörgy¹⁰⁴ [sic!], Csíkménásd¹⁰⁵ [sic!] község lakossai kö-

¹⁰² Talán Csíkszépvízre gondolt az aktivista.

¹⁰³ Ilyen település nem létezik.

¹⁰⁴ Csíkszentgyörgyről lehet szó.

¹⁰⁵ Csíkmenáság.

zött. A papok már előzőleg rendszeresen üléseket tartottak a tömegekkel agitálva őket a bucsun való minél nagyobb részvételre.

A papság befolyása alatt állnak egyes állami intézmények egy egy alkalmazottai is. Ezt bizonyítja az, hogy a Somlyói Állami Gyermek Otthonban 30 gyermek mellé a gondnok 10 apácát vett fel, akik állítólag csak főznek, mosnak, takarítanak.

Hiányosságok. Hiányosságnak tartjuk azt, hogy az agitátoraink között, hiányzott a kellő szervezettség, nem voltak eléggé fegyelmezettek, többször elvtársaknak is szolitották egymást, ami az utasítások megismétlését kellett maga után vonja.

Egyesek elvtársaink közül igen feltűnően viselkedtek. Hiányosság volt részünkről az, hogy kevés nő volt kiküldve, akik pedig könnyebben szólásra birták volna a tömeget. Komoly hiányosságnak bizonyult az, hogy elvtársak 75%-a munkaruhában ment el, mert ezzel magukra vonták a tömegek zárkozottságát. Egyes elvtársak felhasználták az alkalmat arra, hogy valótlanokat beszéljenek. Például azt, hogy a püspök nem fog a bucsura jönni, mert elment Marosvásárhelyre, ahol bérálja a gyerekeket. Nem telt bele egy ora, s megjelent a püspök, ami megcáfolta valótlan kijelentésüket.

A jövőre nézve tanulságként meg kell jegyezzük, hogy falurol kikerült jól felkészült kádereket megfelelő népi öltözetben küldjünk ki, akik felvilágosító munkájukat nem a materialista filozofia boncolgatásával kezdik, mint ahogy azt, egy brassói Keresztes nevu munkás tette.

Eredményes lenne, ha a csiki tanítóinkat felcserélhetnénk, hogy azáltal biztosítani tudjuk a gyermekeink demokratikus szellemben való nevelését.

A jövőre nézve sokat kell foglalkoznunk úgy az alapszervezetekben, mint a tömegszervezetekben keresztül a falusi tömegek felvilágosításával, hogy ki tudjuk őket vonni a papság befolyása alól, mert ezáltal biztosítva lesz ezeknek a tömegeknek a szocializmus munkálataiba való bevonása.

Meg kell erősíteni alapszervezeteink munkáját, különösen a csángó vidékeken, amelyek még ma is a pápi sötétségnek a fészket képezik.

Meg kell erősíteni az ifjúsági szervezeteinket, lehetőséget kell adjunk ifjainknak, hogy politikai és ifjúsági színvonalukat erősíteni tudják, természetesen ifjúsági szervezeteink keretein belül hogy ezen keresztül össze tudjuk fogni az ifjúságunkat ezáltal biztosítjuk a jövő helyes kádereinek kiépítését.

Korlátlan méretekben kell folytatnunk a felvilágosító munkát a székelyföldön [sic!], hangsúlyozottan a sovinizmus kiölésére megerősítve a román magyar barátságot, ezáltal biztosítjuk úgy gazdasági életünk, mint politikai életünk akadálytalan fejlődését.

Állami Levéltár Maros Megyei Fiókja, az RKP Maros megyei bizottságának iratai, 1073. fond, 79/1948. sz. iratcsomó, 244–248. lapok. A jelentés keltezés, aláírás nélküli, de több, ott említett adat (milícia, állami iskolák, a papok fizetésmegvonása stb.) bizonyítja, hogy az 1949-es búcsúról van szó. Közli Gagyai József: 1949-es jelentés az ellenségről. In: Magyar Kisebbség, 2003. 2–3. sz., 192–197.

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE RAJK LÁSZLÓ
KÜLÜGYMINISZTERNEK A SEPSISZENTGYÖRGYI SZÉKELY
NEMZETI MÚZEUM HELYZETÉRŐL

Bukarest, 1949. június 8.

63/szig.biz.-1949-8.

Szigorúan bizalmas!
Hiv. szám: 231/biz.-1948.-8.

Június 8-án meglátogattam a sepsiszentgyörgyi Székely Múzeumot s annak igazgatójával, dr. Székely Zoltánnal kb. egy órát tudtam beszélgetni.

A múzeum igen értékes néprajzi, ásványtani, ősrégészeti, történelmi és állattani anyaggal, valamint képtárral rendelkezik. Helyzete azonban szinte katasztrofális. A felszabadulás óta semminémű hivatalos támogatást nem élvezett. A múltban a székelyföldi „társadalom” gondoskodott eltartásáról. Ezen az alapon tengődött a felszabadulás után is. 1948 óta azonban nincs már olyan társadalmi réteg, mely anyagi áldozatokat tudna hozni egy múzeumért. Benyomásom szerint nem kimondottan magyarellenes intézkedés következtében állt elő a múzeum tarthatatlan helyzete.¹⁰⁶ Az ilyen vidéki kultúrintézetnek egyszerűen nincs gazdája. A román etnográfusokkal és archeológusokkal személy szerint jó viszonyban vannak, de hivatalosan senki sem törődik velük, kivéve a Román Munkáspárt helyi megyei szervezetét.

Ez a törődés, ha jóindulatú is, igen egyoldalú. Kritizálják a múzeumot, hogy nem fejt ki olyan működést, mely a tömegekhez szól. (Ők igyekeznek népszerű előadásokat tartani, de fojtogatja őket a pénztelenség.) Legújabb értesülésük szerint a Magyar Néptanács [*sic!*] lesz felettes szervük s annak kötelessége lesz anyagi támogatásukat megoldani. Jelenleg a múzeumnak két alkalmazottja van, egy titkárnő és egy takarítónő. Az igazgató maga középiskolai tanár, üres óráiban igazgat és végez archeológiai kutatást.

Ez a kutatómunkája ma már lehetetlen, tekintve, hogy nincs rá pénze a helyszínre kiutazni, ha valahol a véletlen valamit felszínre vet. Azonkívül Daicovici professzor, mióta megszűnt helyettes közoktatásügyi miniszter lenni, s visszament Kolozsvárra archeológusnak, rátelepedett kollégái munkájára s minden kutatást az ő előzetes engedélyétől tesz függővé. Első hallásra nem merném azt mondani, hogy ennek magyarellenes éle van, inkább amolyan szakmai irigységről van szó. A döntő baj a pénztelenség, a sehova tartozás.

Azonkívül, mint mindenütt, a magyarországi kulturális élettől való teljes izoláltság. A múzeum a felszabadulás óta kiadott három tanulmányt, s cikket írt az egyetlen román régészeti tanulmánygyűjteménybe. Ezeket Budapest ismeri. Dr. Vargha László, a Magyar Néprajzi Múzeum igazgatója több alkalommal küldött nekik könyveket, azonban ebből semmit sem kaptak meg.

A múzeumnak nehéz helyzetében egyetlen segítséget tudunk mi nyújtani, azt, ha a magyar tudományos élet adományait a külügyminisztériumi futárpostán és a bukaresti követségen keresztül hozzájuk eljuttatjuk. Múltkori kérésemet tehát módosítom. Javaslom felvenni az érintkezést dr. Vargha László igazgatóval (Néprajzi Múzeum, Könyves Kálmán körút 40.) s vele

¹⁰⁶ A múzeum helyzetéről lásd Boér Hunor–Gagy József: Ideológusok és szakemberek 1959-ben a Magyar Autonóm Tartomány múzeumaiban. In: *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes” években.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2005, 512.

közölni, hogy a Székely Múzeum számára küldendő könyv- és folyóiratanyagot a Külügyminisztériumon keresztül juttathatja el.

Széll s. k.
követ

Magyar Országos Levéltár, a bukaresti követség TÜK-iratai, XIX-J-33-a, 1. doboz, 56-169. tétel, 29-30., tisztázat.

29.

SZÉLL JENŐ KÖVET KÉT JELENTÉSE KÁLLAI GYULA KÜLÜGYMINISZTERNEK AZ ILLEGÁLIS HATÁRÁTKELŐKRŐL ÉS A MAGYAR ÁLLAMPOLGÁROK ÉRDEKVÉDELMEÉRŐL

Bukarest, 1949. június 18.

A

74/szig.biz.-1949-2.

Szigorúan bizalmas!

Romániában már a múlt év elejétől rendkívül szigorú határvédelmi intézkedéseket léptettek életbe. 3-tól 8 évi börtönnel büntetve a tiltott határátlépőket.¹⁰⁷ Magyarországon a tiltott határátlépésért járó büntetés ennél sokkal kisebbmértű volt, s így igen sok magyar állampolgár, akiknek a szigorú román rezsimről [itt: eljárásról – a szerk. megj.] nem volt fogalma [ezért] nekivágott a határnak, itt élő hozzátartozói meglátogatására vagy ügyes-bajos dolgai elintézésére, abban a hiszemben, hogy a Romániába való átjövétel megkísérlésével nem reszkíroz nagyobb büntetést, mint amilyenről magyar viszonylatban tudott. Ennek azután gyakran az lett a következménye, hogy a feltétlenül hibáztatható, de nem rosszindulatú, s főleg a következmények súlyosságával tisztában nem levő embereket a román határőrség elfogta, és most súlyos büntetésüket töltik az ország valamelyik fogházában.

Ezeknek az embereknek a sorsa a követségnek sok gondot és munkát okozott, mivel igen nehéz volt megtalálni azt az utat, amelyen a siker reményével lehetett elindulni abból a célból, hogy a jogerős bírói ítéletet meg nem történtté lehessen tenni. Az elmúlt években és hónapokban az a gyakorlat alakult ki, hogy az elítélt legközelebbi magyarországi hozzátartozóját felszólítottuk egyéni kérvény beadására, a Nagy Román Nemzetgyűlés Prezídiuma elnökének.¹⁰⁸ Meg kell mondanom, hogy ennek az eljárásnak az eredménye jelenleg igen kétségesnek látszik, mivel az idáig beadott néhány kérvényre semminemű válasz nem érkezett.

¹⁰⁷ *A Monitorul Oficial* 1948. január 19-i számában megjelent 4. sz. törvény értelmében az engedély nélküli határátlépést 3–10 évi fogházzal büntették, az a román állampolgár, aki külföldön maradt, elveszítette az állampolgárságát. (A szigorú határvédelem már 1947 nyarától működött: „A határrendőrség felhívja a figyelmet, hogy szigorú intézkedéseket foganatosítottak a határ mentén, és a legújabb rendelkezés szerint a határrendőrségnek felszólítás nélkül is fegyvert kell használnia azok ellen, akik a tilos zónába szöknek” – olvashatjuk a kolozsvári *Világosság* 1947. augusztus 22-i, „Agyonlőttek 6 jogtalan határátlépőt” című cikkében.)

¹⁰⁸ Constantin Parhon.

Mikor ez év februárjában Bukarestben a két kormány között állampolgársági tárgyalások folytak, Beér János osztályfőnök, a magyar delegáció vezetője bizalmas megbeszélést folytatott e tárgyban Laurian Zamfirral, a román Belügyminisztérium kiküldöttjével, akivel abban egyezett meg, hogy Budapestre való visszatérése után az ott rendelkezésre álló adatok alapján megvizsgálja a tiltott határátlépők személyét, s azoknak a névsorát, akikről megállapítja, hogy dolgozó kisemberek, önhibájukon [*kívüül*] kerültek nehéz helyzetükbe és érdemesek a kegyelemre, közölni fogja Zamfirral. Utóbbi hajlandónak mutatkozott arra, hogy a szóban forgó személyeket hazaküldje.

Néhány héttel e megbeszélés után sürgetésemre Beértől közvetlen úton olyan üzenetet kaptam, hogy ne foglalkozzunk tovább az ügygel.

Tekintettel arra, hogy a többévi börtön[*büntetésre*] elítéltek között meggyőződésem szerint valóban vannak olyan kisemberek, akik nem érdemeltek ilyen súlyos büntetést, s akiknek fogvatartása miatt hazai családtagjaik súlyos helyzetbe jutottak, sürgetőleg kérem Miniszter Urat, hogy a velem közölt álláspontot vizsgálta felül, és módosítsa olyan értelemben, hogy a szóban forgó magyar állampolgárok érdekében történjék valamilyen hivatalos lépés. Megismétlem annak szükségét, hogy a tiltott határátlépés miatt elítéltek személyét otthon ellenőrizni kell, a hivatalos közbenjárásra csak a minden szempontból megfelelőket kell érdemesíteni. Tisztelettel kérek e tárgyban sürgős utasítást, s egyben közlöm, hogy szükség esetén, ha a szóban forgó személyek névsora nem állna a rendelkezésre, a követség azt utasításra ismét fel fogja terjeszteni.

Szell s. k.
követ

B

77/szig.biz.-1949-2.

Szigorúan bizalmas!

Minden követségnek elsőrendű feladata, hogy fogadó állama területén saját állama polgárainak érdekeit védje és képviselje. A mindenkori politikai helyzetnek megfelelően a követségek ezen kötelezettségüknek csak korlátozottan tettek eleget. A Horthy-rendszer követségei például soha nem részesítették védelemben a baloldali magyar emigránsokat.

Ma ezen kérdés Romániában és bizonyára a többi baráti országban lévő követségünknel más formában vetődik fel. A népi demokratikus országok intézkedései lépten-nyomon hátrányosan érintenek magyar állampolgárokat s ezzel kapcsolatban szükségesnek mutatkozik valamelyes elvi álláspont kialakítása.

Nyilvánvaló, hogy a magyar követség nem léphet fel magyar állampolgár érdekeinek védelmében, ha ezzel a fogadó országnak a szocializmus irányában történő intézkedéseit keresztelné. Követségünk tehát elutasított magától minden olyan intervenciók kérést, midőn magyar állampolgároktól is elvették az 50 hektáros úribirtokok államosításakor a földet.

A román szokás az, hogy az ilyen rendeletek végrehajtásakor a gyakorlatban alaposan túlmennek a törvény által megszabott határokon. Tömegesen fordult elő a fent említett rendelet végrehajtásakor is, hogy 50 hektárnál jóval kisebb birtokokat is államosítottak. Törvény szerint a követségnek ilyen esetekben joga lett volna interveniálni, mégis arra az elvi álláspontra helyezkedtem, hogy mivel ez a túlbuzgó intézkedés egyaránt sújtott magyarokat és románokat,

elvből nem tettem lépéseket, mert nem akartam a magyar állampolgárok előnyére kivételeket kiharcolni.

Másképp áll a helyzet, ha a kisajátítás kimondottan kisembereket sújtott. Ilyen eset is előfordult; részint a Külügyminisztérium különböző osztályaitól kaptam utasítást közbelépésre, részint az érdekeltek maguk jelentkeztek. Közbelépésem nem volt elég határozott két okból. Először, mert nem volt tiszta elvi álláspontunk magatartásunkra vonatkozóan. Másodsor, mert sok a határeset, nem könnyű eldönteni, hogy valaki egyszerű kisember-e vagy kizsákmányoló. Ezért rendszerint nem hivatalos úton, hanem baráti megkeresés vagy felhivatalos érdeklődés formájában tettem szóvá az ilyen ügyeket.

Elvileg tisztázni kell, hogy az emberiség szempontjait milyen mértékben helyes érvényesíteni, hogy az ne menjen a román–magyar politikai jóviszony rovására. Vannak esetek, midőn egyedülálló, beteg, öreg emberektől vették el a maradék földbirtokot (mely már nagyon sok esetben jelentéktelenre leolvadt). A szóban forgó személyek sorsa valóban szomorú, emberileg támogatást érdemelnek, de az is kétségtelen, hogy úri birtokról van szó az ilyen esetekben. Úgy látom, baráti intervenciónak kivételes esetekben ilyenkor helye lehet addig a mértékig, hogy a földbirtokot nem, de a családi házat a kerttel kérem visszajuttatni.

Gyakori az az eset, minden Magyarországon tartózkodó, magyar állampolgár nevén álló néhány hold földön az öreg szülő gazdálkodik (aki román állampolgár). Ilyenkor azzal az indoklással veszik el a földet, hogy nem a tulajdonos maga műveli. Ez esetben közbelépésünket indokoltnak látom.

Eddig olyan esetekben léptem fel határozottsággal, midőn egy érvényes román–magyar egyezmény megsértését láttam fennforogni. Midőn például a CASBI-zárlat alól feloldott, hazaszállításra előkészített magyar állampolgár, Magyarországon élő személy ingó javait (bútorait) lefoglalták, mert kisajátított úribirtokos házában volt leraktározva.

Az esetek valamennyi előforduló verzióját nem is lehet kimerítően felsorolni. Másrészt számolni lehet azzal, hogy a jövőben lesznek még intézkedések, melyek hasonló problémákat vetnek fel, pl. kisiparosok államosítása, orvosi műszerek elvétele stb.

Mindezek alapján szükségesnek látom – amennyire lehetőség van rá – valamilyen egységes elvi álláspont kialakítását a népi demokratikus államokban működő követségeink részére.¹⁰⁹

Széll s. k.
követ

Magyar Országos Levéltár, a bukaresti követség TÜK-iratai, XIX-J-33-a, 1. doboz, 56-159. tétel, 52–53., 130–131. Kállai József(?) attasé által hitelesített másolatok.

¹⁰⁹ Vas-Zoltán Péter a június 27-i átiratában hiányolta a jelentésben „az osztálykérdés alaposabb elemzését”. A külügyminisztériumi titkár úgy látta, hogy „a románok más módszerekkel, mint Magyarországon, előre szaladnak a szocializmus építése terén [...]”. Egészen bizonyos, hogy a román kormányzat nem helyesli a törvény által megszabott határok túllépését, [...] és politikailag nagy ballépés volna, ha a magyar kormány közbenjárására bármilyen kivételként kezelnék a magyar állampolgárokat.” Vas-Zoltán Péter arra utasította a követet, hogy csak abban az esetben lépjen közbe, ha a követség az eset konkrét kivizsgálása után meggyőződött róla, hogy „nem kizsákmányolóról van szó”, vagy ha az esetnek „kimondottan magyarelles éle van”, és azért kobozzák el a javaikat, mert magyar állampolgárok, és főleg akkor, ha az elkobzott vagyon nem az állam vagy a szövetség, hanem román magánszemély birtokába került. (Az átirat a jelentés mellett található.)

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE A SZÉKELYFÖLDI
KULTÚRVERSENYRŐL ÉS AZ ERDÉLYI RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZ
HELYZETÉRŐL

Bukarest, 1949. június 24.

79/szig.biz.-2./1949.

Szigorúan bizalmas!

Május hó elején kezdődött és június 26. körül fejeződik be a négy székely megyét (Csík, Háromszék, Udvarhely, Maros) megmozgató nagyarányú kultúrverseny. A négy megye minden egyes községe kivétel nélkül részt vett ezen a hatalmas megmozduláson.

A Művészetügyi Minisztérium és a Magyar Népi Szövetség, elsősorban természetesen a Román Munkáspárt voltak a szervezők. Május első két vasárnapján, miután a megyei kultúr tanácsok a politikai és kulturális kérdéseket alaposan megbeszélték, a kultúr csoportok saját községükben mutatkoztak be, utána 3–4 község körzeti versenyt rendezett, már bíráló bizottság jelenlétében. A körzeti versenyek győztesei vettek részt a járási versenyeken, a járási győztesek a megyei versenyekben s a megyék győztes csoportjai június 26-án Csíkszeredán csapnak össze a végleges elsőség kérdésének eldöntésére.

Minden faluban életre hívták, ott is, ahol eddig nem működött, a falusi kultúrotthonot, a versenyben minden község színjátszó csoporttal, tánccsoporttal és kórusal vett részt, voltak ezenkívül kéziipari, kézimunka- és hasonló kiállítások. A minisztérium gondoskodott róla, hogy a kultúr csoportok bőségesen kapjanak értékes díjakat. Nagy mennyiségben osztanak ki könyvtárakat, szovjet gyártmányú filmvetítő és rádiókészülékeket.

A verseny igen nagy nehézségek leküzdését követelte meg a rendezőségtől. Legnagyobb probléma volt a kultúrotthonokat megfelelő anyaggal és vezetővel ellátni. Elsősorban a falusi tanítókra építettek. A megfelelő embereket még a tél folyamán tanfolyamra vitték. Énekkari és színpadi anyag dolgában szigorúan ragaszkodni kellett a kultúrotthonok számára kiadott anyaghoz, mely részben a Kulturális füzetekben, részint speciális kiadványokban található.

Kitűnően sikerült a versennyel kapcsolatos tömegmozgósítás. Már a járási versenyeket 10 és 10 ezer ember nézte végig; a falvak apraja-nagyja lázban volt, a lendület az eddig alvó kultúrotthonokat is magával ragadta.

A Székelyföld népe határozottan hálásan vette, hogy ilyen nagy méretekben foglalkoznak vele. A hangulat általában igen lelkes volt. A teljesítmény értékelésénél meg lehet állapítani, hogy a színjátszó csoportok messze a kórusok és táncos csoportok színvonala alatt voltak. Részint a rendelkezésre álló színdarabanyag volt igen gyenge, részint úgy látszik, a színjátszás igényli leginkább az erőskezű szakértő vezetőt, amivel nem lehet két hónap alatt több száz községet ellátni. Az énekkarok forradalmi indulókat, szovjet dalokat, és nagy számban magyar és román népdalokat jó feldolgozásban énekeltek. Különösen értékes volt a táncos csoportok teljesítménye. Minden csoport a maga falujának a táncait mutatta be, melyet a vezetés csupán csiszolt, simított, de nem változtatott. Látszott, hogy az egész vonalon érvényesült a népművészettel szemben vallott egészséges, szocialista álláspont. A szép teljesítményt egyáltalán nem rontotta néhány kezdetlegesség, pl. az, hogy a legtöbb csoport a maga falujának egy szál (leg-

jobb esetben két szál) cigányával vonult fel, ez még inkább mutatta, hogy nem valami gyönyösbokrétát lát a nézősereg.

A Magyar Népi Szövetség meghívására részt vettem június 19-én Marosvásárhelyen a kultúrcsoportok Maros megyei versenyén. (A verseny egész nap 3 különböző helyen folyt, egy alkalommal üdvözöltek a színpadról név szerint, egyébként nem verték dobra a magyar követ jelenlétét.) Nekem különösen a román és magyar résztvevők közötti igazán testvéri, jó egyetértés tűnt fel. Ezt a rendezés az egész vonalon igyekezett hangsúlyozni. Vegyes lakosságú községek kultúrcsoportjai vegyesen, népviseletben vonultak fel. A magyarok énekeltek románul is, a románok magyarul is, egymás táncait is közösen járták, román legény magyar lánnyal és fordítva. De ezen túlmenően lépten-nyomon láttam, hogy a falusi románok és magyarok kezdenek valóban összeemeledni. Versenyen kívül is sokan együtt sétáltak, egymás teljesítményéért lelkesedtek. Kísérőm szerint az utolsó fél esztendő hozott öröndetes javulást e téren.

Két érdekes megfigyelésről számolhatok még be. Az egyik, hogy a kultúrversenyen megjelentek a szászok is. Önálló szász kultúrcsoportot nem láttam, csupán románokkal vegyesen. A másik érdekesség, amit Marosvásárhelyen láttam, hogy a székelyek csaknem kivétel nélkül piros-fehér-zöld díszítésű népviseletben vonultak fel. Nem nemzeti színű szalagokkal, hanem úgy, hogy a ruha alapszínei a piros és zöld. Ez a régi Romániában elképzelhetetlen volt, tudomásom szerint a bécsi döntés idején nem volt divatban.

A Magyar Népi Szövetség vezetői több ízben elmondották nekem, hogy az egész kultúrverseny legfőbb politikai célja az volt, hogy elvonják a tömegeket a katolikus főpapság befolyása alól. Időben is úgy volt beállítva, hogy a verseny legmozgalmasabb része épp pünkösdre essék, amikor a székelyföldi katolikusok legnagyobb eseménye, a csíksomlyói búcsú van. Ebből a szempontból nézve a kultúrversenyt, minden szép eredmény mellett legjobb esetben félsikerként értékelhetjük.

Tavaly pünkösdkor a Magyar Népi Szövetség Csíkszeredán intézőbizottsági ülést tartott, majd a búcsúval egy időben népgyűlést. A népgyűlésen 6000 ember vett részt, a szomszédos Csíksomlyón, a búcsún 60 000 ember volt. Idén az MNSZ vezetői úgy nyilatkoztak, hogy az eredménnyel meg vannak elégedve, mert a búcsún kevesebb mintegy 30 000 ember volt. Információim szerint a résztvevők száma idén sem volt kevesebb mint 40 000 (ez nehezen állapítható meg). A lényeg az, hogy óriási tömeg volt jelen, melyben feltűnő volt az ifjúság nagy részvétele. Erdélyi utazásaim tapasztalata az, hogy a katolikus egyház befolyása speciálisan a Székelyföldön nemhogy csökkent volna, hanem inkább erősödött. Ezt láttam most a verseny alkalmával Marosvásárhelyen is, ahol a hivatalos beszédek azon részét, melyben az egyház vezetőinek reakciós politikáját támadták, a hallgatóság túlnyomó része fagyos hangulatban fogadta. Az egyházi befolyás erősödését a következő okokra vezethetem vissza.

Maga a Székelyföld népe, különösen Csík megye mélyen katolikus. Tudok olyan esetről, hogy munkáspárti tag traktorista ifjómunkás elment a búcsúra, „mert mi kérem ezt 400 éve így csináljuk”. Amellett a Székelyföld zárt világ, önmagának élő parasztnép, ipari munkás alig van.

Ez a parasztság a népi demokráciától eddig jóval kevesebbet kapott, mint a magyarországi parasztság. Földreform itt nem játszott szerepet, a háromévi szárazság és a kemény adópolitika gazdaságilag igen földrenyomta. (Ez az év ígérkezik olyannak, melyben a mélyponton túljutottak.)

A román kormány politikájában nem számolt megfelelően a Székelyföld különleges helyzetével. Igen sok intézkedés, mely előnyös lehet az Ókirályságban, itt rossz hatást vált ki. Különösen megnyilvánult ez az úri birtokosok „államosításakor”. Székelyföldön úri birtok kevés volt, de mikor túlbuzgó funkcionáriusok elvettek néhány 30-40 holdat (amit itt nem lehet egy bánáti 30 holdassal egyenlő mértékkel mérni), erre csak úgy reagáltak, hogy megkezdődött a „harisnyás” székelyek elleni akció.

Az általános szegénységhez és politikai dezorientáltsághoz hozzájön a nemzetiségi helyzet. A tagadhatatlanul sok szép eredményt felmutató nemzetiségi politika mellett a székely ember alapjában még mindig kisebbségnek érzi magát. Márton Áron gyulafehérvári püspök, a katolikus klérus vezetője, az egész politikáját a „nemzeti egységre” építi. Minden magyar egy akolba, ez ellen a jelszó ellen a Székelyföldön nagyon jó politikát kell folytatni, az osztályharcot nem lehet ugyanarra a kaptafára húzni, mint Moldovában vagy Bánátban.

A katolikus kérdés Romániában nem központi kérdés, mint Magyarországon. A román kormány tehát sokkal radikálisabban vágott neki a probléma megoldásának, nem igyekezett kompromisszumos megoldásokkal. A vallásoktatást az iskolareformmal teljesen eltörölték. A szerzetesrendi és apáca pedagógusok nem voltak hajlandók átlépni az államigazgatásba, de ezen merevségüket a tömegek előtt indokolni nem tudták. Nem állt elő tehát az a helyzet, mint Magyarországon, ahol a nép előtt a klérus lelepleződött azáltal, hogy nem engedte a szerzeteseket tanítani, holott az iskolákban továbbra is megmaradt a vallásoktatás. A katolikus egyház elleni ilyen akciókat a reakciónak Erdélyben nem volt nehéz úgy feltüntetni, mint magyarellesnes intézkedést.

Külön figyelmet érdemel Márton Áron személye. Csík megyei szegényparaszt származású, a nép előtt igen népszerű. Kétségtelen, hogy teljes mértékben az imperialista politika vonalán mozog, működése az erdélyi magyarságra igen káros és veszélyes. Gyökerei a népben azonban mélyek. Kiváló szónok, okos ember, aki nem nyújt ellenfeleinek olyan támadható felületeket, mint Mindszenty. A katolikus vidéket székéren járja, sőt a csíksomlyói búcsún, mint igazi „zászlósúr”, lóháton vonult végig, teljes püspöki ornátusban. Vele szemben azonban nem az ország első garnitúrája vonul fel, hanem a Magyar Népi Szövetség vezetősége. Az erőviszonyok személyi vonalon a püspökre nézve kedvezőek.

Újabban a magyar nyelvű sajtóban erős támadó akció indult meg Márton Áron ellen. Több esetet kitergettek, melyből kiderült, hogy a püspök a múltban és ma is népellenes, kizsákmányoló, kulákelemekkel szűri össze a levet. Az ilyen hírlapi támadások valószínűleg jogosak, de nem elég súlyosak ahhoz, hogy Márton Áron hitelét és befolyását komolyan megingassák. Márton Áron még nem szenvedett eddig politikai vereséget, nem úgy, mint Mindszenty. A vezető katolikus papok egy része kétségtelenül zavarban van, fél az elkövetkező vereségtől. Az alsópap-ság körében is van némi ingadozás. Nagyon kevés azonban az olyan pap, aki a püspökkel és politikájával szembehelyezkedne. Márton Áron pedig úgy látszik, a vereség elkerülhetetlenségének tudatában, rossz ügyhöz méltó buzgalommal hordozza meg a szent háború véres kardját Erdélyben, inkább vállalva a harc közben a vereséget, mint a megalkuvást, kihívva maga ellen az államhatalom erejét.

Megemlítésre méltó körülmény, hogy befolyása a református egyházra is erős. A kálvinista püspök, Vásárhelyi,¹¹⁰ kezes bárány, de erős ellenzéke van papjai körében, akik Márton Áronra esküsznek.

¹¹⁰ Vásárhelyi János.

Márton Áron malmára hajtotta a vizet az a nem éppen szerencsés politika, hogy Erdélyben a görög katolikus kérdést likvidálták.¹¹¹ Még múlt év nyarán Iustinian patriárka, a görögkeleti egyházfő, beiktató beszédében felszólította a görög katolikusokat, hogy térjenek vissza az ortodox egyház kebelébe. A görög katolikus püspökök keményen ellenálltak, mire legtöbbjüket le tartóztatták. A likvidálás mégis meglepően rövid idő alatt sikerült, erős adminisztrációs és rendőrségi nyomás hatására. 32 görög katolikus pap Bukarestben konferenciát tartott, melyen a csatlakozást elhatározták. Ezeket országszerte „vajások”-nak nevezték, mert köztudomású volt, hogy a múlt rendszer idejéből sok vaj volt a fejükön. Általában, igen ügyesen, a múlt rendszerben kompromittált papokat azzal bírták jobb belátásra, hogy régi bűneik előkaparásával fenyegették meg őket. Márpedig a román papok túlnyomó többségét nem kell sokáig kaparni, hogy egy kis vasgárdista adat előkerüljön. Az akció tehát látszatra sikerült. Másfél millió lélek kikerült a Vatikán irányítása alól. Ugyanakkor a kedélyeket rendkívül felkavarták, az érdekelt tömegek ma nagyobb mértékben járnak templomba, mint azelőtt. Ortodox templomba azonban csak azokban a falvakban, ahol más nincs. Ha van rá mód, az ortodoxoknak áttértett egykori görög katolikusok ma katolikus templomba járnak, sőt hallottam olyan esetről, hogy inkább a református templomot keresik fel, mint a görögkeletit.

A jelek azt mutatják, hogy Márton Áron nagy harcra készül, nem hajlandó a népi demokrácia támogatására, inkább vállalja a vereséget. Erdély népe némi izgalommal figyeli a nagy mérkőzést. Véleményem szerint fennáll az a veszély, hogy Márton Áront hatalmi úton igyekeznek eltávolítani,¹¹² ami a székelység politikai fejlődése szempontjából a mai helyzetben nem lenne előnyös.

Széll
követ

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 239/49 sz., másolat.

¹¹¹ 1948. október 3-án a fenyegetésekkel, hatósági erőszakkal Kolozsvárra egybehívott görög katolikus papi gyűlés delegátusa átadta Iustinian pátriárkának kérelmüket, mely alapján a pátriárka „visszafogadta őket az ortodox anya jámbor kebelébe”. (Az 1800 görög katolikus lelkészből csak 400 tért át.) 1948. december 1-jén a görög katolikus egyház minden egyházmegyéjét és közösségét megszüntették, tulajdonuk vagy az államé, vagy az ortodox egyházé lett.

¹¹² Márton Áront a jelentés kelte előtt három nappal, június 21-én orvul lefogták és Bukarestbe hurcolták, majd megkezdődött a kihallgatása.

31.

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE KÁLLAI GYULA KÜLÜGYMINISZTERNEK AZ OKTATÁS- ÉS MŰVELŐDÉSÜGYI INFORMÁCIÓIRÓL

Bukarest, 1949. szeptember 30.

599/biz/1949.-2.

Az új iskolaév kezdetén a román *Hivatalos Közlöny* közli az 1949/50. évben működő összes középiskolák jegyzékét. A jegyzék olvasása alkalmával szembetűnik rögtön, hogy egy esztendő alatt a középiskolák száma, különösen a szakiskoláké jelentékenyen megnövekedett.

A másik örvendetes jelenség a magyar középiskolák számának a komoly növekedése. Az ország területén működő 705 középiskola közül 124 az együtt élő nemzetiségek anyanyelvi oktatását biztosító intézet vagy tagozat. 124 iskola közül 106 magyar tanítási nyelvű intézet, míg 1948/49 tanévben csak 79 magyar középiskola működött. Nem érdektelen, ha ezeket részletezve közlöm:

<i>Iskolatípus</i>	<i>1948/49</i>	<i>1949/50 – ebből tagozat</i>	<i>1948/49</i>	<i>1949/50</i>
Mezőgazdasági iskola	6	6	4	3
Erdészeti	1	1	–	–
Ipari műszaki	15	21	13	20
Bányászati	2	1	2	1
Egészségügyi	3	4	–	2
Jog- és közigazgatás	5	1	3	1
Gazdasági pénzügyi	14	15	1	7
Pedagógia	11	18	1	1
Elméleti gimnázium	22	24	–	1
Testnevelési	–	1	–	–
Művészeti	–	1	–	1
Esti elméleti gimnázium	–	6	–	–
Munkás pedagógus	–	1	–	1
Szövetkezeti	–	5	–	3
<i>Összesen:</i>	<i>79</i>	<i>106</i>	<i>24</i>	<i>41</i>

Amint a fenti statisztikából kitűnik, főleg a szakiskolák mellett működő magyar tagozatok számát szaporították. Érdekes a marosvásárhelyi művészeti középiskola létesítése. Megoldották a magyar nyelvű munkástanfolyamok kérdését is. Ez iskolai évben már 7 esti középiskola működik.

A többi nemzetiségek középiskolai tanulói számára szám szerint az alábbi iskolákat létesítették: 6 német nyelvű állami középiskolát és 2 német nyelvű tagozatot, 2 ukrán, 2 szerb, 1 bolgár, 1 jiddis, 1 görög, 1 orosz, 1 török és 1 szlovák középiskolát.

Nemrégén jelent meg a Közoktatásügyi Minisztérium rendelete új különleges nevelőnői iskolák megnyitására. Ez iskolák hallgatói lehetnek mindazok, akik legalább 7 elemi végeztek, 18 évnél nem fiatalabbak és 35 évnél nem idősebbek.

A hallgatók egyéves elméleti és gyakorlati oktatásban részesülnek, a tanfolyam elvégzése után vizsgáznak. Aki sikeresen leteszi a vizsgát, elhelyezik napközi otthonokban, óvodákban.

Ilyen iskolák lesznek Kolozsváron, román és magyar nyelvű. Temesváron is román, magyar és német nyelven.

Az állam az iskolákat még fokozottabban támogatja ösztöndíjjal. Pl. a majdnem színmagyar Háromszék iskolái között 30 millió lejt osztanak ki.

Nagy ünnepük volt a román pionéreknek az elmúlt héten. Az új iskolaév megnyitása alkalmából ünnepi ülést tartottak a főváros pionérszervezői, ahol megjelent a Komszomol küldöttsége is. Zenaida Feodorora, a Szovjetunió Komszomolja KV-titkára. Feodorora a Komszomol nevében egy vörös zászlót adott át a pionéroknak.

Itt említem meg, hogy a *Köznevelés* 17. száma a 482. oldalon a Román Népköztársaságban élő nemzetiségek helyzetét tárgyalva a vallási megosztottságnál a lakosság 9,17%-át mohamedánnak veszi, amikor ezek száma elenyészően csekély és még az 1%-ot sem haladja meg.

Már előző jelentésemben megírtam, hogy Eminescut a román irodalmi és politikai körök pozitívan értékelték ki. A napokban a minisztertanács elhatározta, hogy a költő 100 éves évfordulójáról ünnepélyes külsőségek között emlékeznek meg. Ez alkalomból népgyűléseket tartanak, ünnepélyeket, előadásokat rendeznek a vállalatoknál, az iskolákban és kultúrotthonokban. Különkiadásban megjelentetik összes műveit és azokat a zenei műveket is, amelyeket az ő verseire szereztek. A fővárosban kiállítást rendeznek, amelyet aztán Eminescu Múzeummá változtatnak. Szobrot emelnek a nagy költőnek Bukarestben és a iasi egyetem bölcsészeti karát N. Eminescu-bölcsészkarának fogják elnevezni.

A kulturális élet nagy eseménye volt a Pavlov-centenáriumnak a megünneplése. A Román Népköztársaság Akadémiája díszülést tartott. A folyóiratok, napilapok bőségesen foglalkoztak a nagy tudóssal. A legnagyobb bukaresti és vidéki filmszínházakban a *Pavlov élete* című szovjet filmet vetítették.

Hatalmas méretű ünnepségek keretében zajlott le a *Scânteia*, a Román Munkáspárt lapjának új székháza építésére rendezett ünnepség a fővárosban és vidéken. A fővárosban húsz helyen volt felállítva szabadtéri színpad, ahol a legjobb kultúrccsoportok szórakoztatták a tömegeket.

A kulturális egyezmény keretein belül Bukarestben megnyíló magyar dokumentációs kiállítás előkészítését is megkezdtem. Megküldtem a kiállításterem pontos rajzait. Tömpéné fogalmazoz ez ügyben leutazott és Kállai attaséval együtt áttárgyalták részleteiben is a kiállítás problémáit. Majd a helyszínen nézték meg a kiállítás épületét. A Művészetügyi Minisztériumban Vlad osztályvezetővel folytattak tárgyalást és megegyezésre jutottak a kiállítás megnyitás dátumában – október 15-ében.

(A kiállítás előkészítési problémáit és elért eredményeit Tömpéné fogalmazó részletesen ismerteti az illetékesekkel.)

Tömpéné itt-tartózkodása alatt Kállai attasé vacsorára hívta meg ismerkedés céljából Marinescu külügyminisztériumi sajtóosztály-vezetőt, Olaru magyar referenst és Chimesanu külügyminisztériumi tisztviselőt. Beszélgetés során a kulturális egyezmény egyes még el nem intézett pontjai is szóba kerültek. Így pl. Harry Brauner, a Román Folkór Intézet igazgatójának a pesti látogatása. Magánértesülések folytán már ezelőtt megtudtam, hogy egyes magasabb kulturális személyiségek nem egyeznek bele Brauner kiküldetésébe, aki szerintük politikailag nem elég megbízható. Viszont Marinescu azt hozta fel, hogy ittléte nélkülözhetetlen.

Szeptember 30-án hívatta Marinescu sajtóosztályfőnök Kállait és közölte vele, hogy a kiállítás időtartamát 3 hét helyett 2 hétre javasolja, mivel a kiállítási teremre értesülése szerint november 7-re szükség van. Még ezt a dolgot meg fogja érdeklődni pontosan. Másik ellenvetése a kiállítást megelőző sajtópropaganda kérdésében volt. Igyekezett bebizonyítani, hogy a kiállí-

tást megelőző cikksorozatra nincs szükség, elég ha a lapok a kiállítás megnyitása előtt pár nappal – csak a kiállítással és nem a megbeszélte Magyarországról szóló cikksorozattal jelennek meg. Mint mondotta, a román lapok úgyszólván állandóan foglalkoznak Magyarországgal. Kállai attasé ragaszkodott a cikksorozat megjelenéséhez. Mire Marinescu kérte, hogy a román sajtó részére küldendő anyagot minél előbb juttassuk el hozzá átnézés végett.

Már előző jelentésemben és telefonon is továbbítottam a Román Szakszervezeti Tanács kulturális osztálya magyar szekciójának a kérését a milánói Szakszervezeti Világkongresszus magyar nyelvű anyagának a megküldésére. Napokban kérték a „Moszkvai jellem” sürgős megküldését, amit itteni magyar nyelvű kultúrtájékoztatóban jelentetnének meg magyar színjátszó csoportok számára.

A Román Munkáspárt könyvkiadójának a magyar osztálya anyagot kért könyvnap szervezésével és tapasztalataival kapcsolatos anyagra – ők is szeretnének ilyesmit rendezni és fel szeretnék használni a magyar tapasztalatokat.

Végül örömmel közlöm, hogy a kolozsvári Opera a *Hunyadi László*-partitúra fordításáért járó 4000 forint ellenértéket megküldte.

Szék
követ

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 466–468., másolat.

32.

SZÉLL JENŐ KÖVET HÁROM JELENTÉSE KÁLLAI GYULA KÜLÜGYMINISZTERNEK A KOLOZSVÁRI LETARTÓZTATÁSOKKAL KAPCSOLATOS INFORMÁCIÓKRÓL

Bukarest, 1949. november 12., 16., december 10.

A

133/szig.biz./1949-2.

Szigorúan bizalmas!

Kolozsvárról szerzett értesülések szerint a városban november hó 5-én¹¹³ és 6-án nagy fel-tűnést keltő letartóztatások történtek. Biztos értesülések szerint eddig a következő letartóztatá-sok voltak:

Méliusz-Nelovankovics József, a Magyar Nemzeti Színház rendezője
Kurkó Gyárfás, az MNSZ intézőbizottságának tagja, országgyűlési képviselő
Balogh Edgár, a Bolyai Egyetem rektora, országgy. képviselő
Szász Pál, az EMGE volt elnöke, továbbá
Bikfalvi és Kálmán egyetemi tanárok.

¹¹³ Téves adat, a letartóztatások november 3-án történtek.

E letartóztatásokat több feltétlen hitelt érdemlő helyről hallottam, s mint biztosakat jelenthettem. Ugyancsak feltétlen bizonyossággal állítják Csőgőr Lajosnak (a marosvásárhelyi orvosi főiskola rektora, országgyűlési képviselő) letartóztatását is, kit állítólag szintén Kolozsvárott vettek őrizetbe.¹¹⁴ Csőgőr Lajosnak, ki Marosvásárhelyen él, tudomásom szerint Kolozsvárott is volt még lakása, s állítólag ott tartóztatták le. Tekintve azonban, hogy ő egy éve lényegileg Marosvásárhelyen tartózkodik, letartóztatását teljes bizonyossággal még nem tudtam megállapítani.

A felsorolt nevek közül Bikfalvi és Kálmán kevésbé ismertek.¹¹⁵ Szász Pál, az EMGE volt elnöke a felszabadulás utáni időkben nem játszott komolyabb szerepet. Annál nagyobb feltűnést kellett azonban a többi négy elfogatás.

Kurkó Gyárfás személyéről a Magyar Népi Szövetséggel kapcsolatban már több ízben említést tettem jelentéseimben. Mint ismeretes, ő 1947 végéig az MNSZ elnöke volt, leváltása után a szervezet titkárságának tagja maradt, az 1948. decemberi intézőbizottsági ülésen azonban már csak a szász intézőbizottságba választották be. Mint már több ízben jelentettem, az MNSZ vezetői és a román Munkáspárt két év óta őt tette felelőssé azokért a hibákért, melyeket az MNSZ politikai munkájában 1948-ig megállapítottak, elsősorban az ún. elvtelen magyar egység politikájáért. Jóllehet az ő működése idején még nem voltam Bukarestben, több ízben azt jelentettem, hogy véleményem szerint Kurkó Gyárfás valóban elkövetett politikai hibákat, és bizonyos nacionalista vonal nem volt tőle idegen. Eddigi jelentéseimben azonban azt is meg kellett állapítanom, hogy máig is ő volt az erdélyi magyarság szemében a legnépszerűbb politikus. Általában tisztakezű, becsületes embernek ismerték. Az MNSZ vezetéséből való félreállítását után az volt róla a benyomás, hogy kisebb munkakörében lojálisan dolgozott tovább. Néhány hónappal ezelőtt irodalmi munkásságba kezdett és első önéletrajzi regénye, a *Nehéz kenyér*, melyet az Állami Könyvkiadó adott ki, általában jó kritikát kapott.

Méliusz József letartóztatása váltotta ki talán az aránylag legkisebb meglepetést. Az elmúlt másfél évben Méliuszt fokozatosan szorították háttérbe. Ideérkezésemkor Méliusz még a Művészeti Minisztériumban töltött be fontos szerepet. Ebben az időben néhányszor felkeresett a követségen s egy alkalommal én is felkerestem őt kolozsvári hivatalában. Benyomásom az volt róla, hogy bár régi mozgalmi ember, viselkedése, modora, egész életstílusa erősen gentriskedő, telve volt elkeseredéssel és hangos elégedetlenkedéssel. Éppen ezért jó ideje, több mint egy éve, megszakítottam vele minden érintkezést. Mintegy évvel ezelőtt a Művészeti Minisztériumban viselt tisztsége alól felmentették¹¹⁶, s a kolozsvári Magyar Nemzeti Színház¹¹⁷ igazgatója lett. Ez év nyarán ebből az állásból is leváltották, s csupán mint rendező működött a színháznál.

A legnagyobb feltűnést, sőt megdöbbenést kétségkívül Balogh Edgár és Csőgőr Lajos letartóztatása jelentette. Mindkét embert meglehetősen jól ismertem. Csőgőr Lajos orvosprofesszor, régi mozgalmi ember. Kétségtelenül volt benne is némi kiábrándultság érezhető, azok közé tartozott, akik szűk baráti körben nagyon óvatosan hangot adott annak, hogy a hivatalos román nemzeti-ségi politika tagadhatatlanul hatalmas eredményei mellett sok apróbb-nagyobb visszasság tapasztalható, de az az ember volt, aki a maga területén, az orvosi főiskolával kapcsolatban egyenesen és bátran kiállt intézménye érdekeinek védelméért. Ugyanakkor velem szemben állandóan

¹¹⁴ Dr. Csőgőr Lajost Marosvásárhelyen tartóztatták le.

¹¹⁵ Bikfalvi és Kálmán nevű letartóztatottokról nincs tudomásunk.

¹¹⁶ Méliusz József 1947 szeptembere és 1948 júniusa között a Magyar Művészeti Vezérfelügyelőséget vezette Bukarestben.

¹¹⁷ Helyesen: Állami Magyar Színház.

annak a nézetének adott kifejezést, hogy ezeket a visszasságokat nem kell tragikusan venni, ő maga hívta fel rá a figyelmemet, hogy több ilyen ún. sérelem egymás után megszűnt, feloldódott, s ahogy a Román Népköztársaság halad előre a szocializmus építésében, úgy sorba ezek a még fennálló nehézségek is meg fognak oldódni. Ez volt a véleménye a Magyarország és Erdély kulturális kapcsolatainak kérdésében is. Éppen ezért az ő letartóztatása, meg kell vallanom, engem is váratlanul ért és meglepett. Megjegyzem, hogy az elmúlt évben nagyon keveset találkoztam vele, mondhatnám, mindössze kétszer. Egyetlen erdélyi utazásom alkalmával feleségemmel együtt meglátogattam őt marosvásárhelyi hivatalában, ha jól emlékszem, áprilisban, egyszer pedig a nyár folyamán Nagy István író társaságában Bukarestben keresett fel, hogy tisztázzuk a Marosvásárhelyen működő magyar állampolgárságú egyetemi tanárok néhány ügyét.

Az említett személyek közül Magyarországon is Balogh Edgár neve a legismertebb. Általában az volt róla a vélemény, hogy szinte túlzott lojalitással képviseli a hivatalos román politika minden ténykedését, olyan ember volt, aki az erdélyi magyarság ügyeiben, elsősorban a kulturális ügyekben még akkor is a hivatalos álláspontot támogatta, amikor alárendelt emberek kifogásolható vagy helytelen rendelkezéseiről volt szó. Andics Erzsébet elvtársnő romániai tartózkodása¹¹⁸ után említette, hogy Balogh Edgár provokatív jellegű kérdést tett fel neki Kolozsvárral; midőn megkérdezte tőle, hogy véleménye szerint milyen hibákat követett el a Román Munkáspárt az erdélyi magyarsággal szemben. Az említett személyek közül kapcsolatot csak Balogh Edgárral tartottam fenn, mert úgy láttam, hogy őbenne a Román Munkáspárt teljes mértékben megbízik, és mintegy a hivatalos álláspontot képviseli. Így októberben, midőn gépkocsival Budapestre utaztam, oda- és visszautazásom alkalmával felkerestem. Első alkalommal, egy vacsora keretében neki és több más kolozsvári román és magyar személyiségnek Petőfi-érmet adtam át, visszafele utazásomkor pedig lakásán kerestem fel és Andics Erzsébet egy üzenetét közvetítettem, mely a kolozsvári levéltár bizonyos okmányainak lemásolására vonatkozott. E beszélgetésünkkor egy furcsa, úgy érzem, szintén provokatív jellegű megjegyzésre lettem figyelmes. Elmondotta, hogy Nagy István legutóbb kijelentette, hogy át akar települni Magyarországra, mert ő ismét író szeretne lenni, és ezt csak Magyarországon tudná megvalósítani. Ez a kijelentés meglepett, azzal ütöttem el, hogy Nagy István közismerten gőzösfejű ember, az ilyen kijelentéseit éppen úgy nem szabad komolyan venni, mint eddig hangoztatott más kijelentéseit, melyekkel éppen Magyarországot vagy a Magyar Dolgozók Pártját kritizálta helytelenül.

Ma még természetesen nem lehet semmit sem tudni, hogy milyen konkrét vádak vannak a letartóztatottakkal szemben. Nincs okom azonban feltételezni, hogy holmi pusztá gyanúsításokról vagy meggondolatlan lépésekről lehetne szó. Kétségtelen, hogy a román kormány megfelelő időben az ügyet nyilvánosság elé fogja tární.

Jelenleg azonban az idegesség, a megdöbbenés, a különböző találgatások szélében-hosszában terjengenek. A letartóztatások napján Kolozsvár tele volt rakva rendőri és katonai őrzéssel, a rendőrtisztek is, valamennyien oldalfegyvereikkel, több napon keresztül megszakítás nélkül szolgálatban voltak. Mindez egy kisvárosban érthetően nagy izgalmat keltett. A letartóztatottak munkahelyén és környezetében szigorú utasításokat adtak, hogy semmiről sem szabad nyilatkozni, véleményt nyilvánítani, vagy a történeteket elmondani. Értesülésem van arról, hogy az egyik letartóztatott telefonját a Román Munkáspárt Kolozs megyei szervezetének káderosztá-

¹¹⁸ Andics Erzsébet (1902–1986) magyarországi kommunista kultúrpolitikus, történész 1948. januárban, a magyar–román barátsági és együttműködési egyezményt aláíró küldöttség tagjaként járt Romániában.

lyához kapcsolták, s aki az illetővel beszélgetni akar, nem tudván, hogy az le van tartóztatva, azt a telefonközpont a káderosztályhoz kapcsolta.

Az általános közvélemény az, hogy ezen letartóztatások a Rajk-üggyel vannak kapcsolatban, sőt egyes túlbuzgó találgatók egyenesen Rajknak a múlt év szeptemberi kolozsvári látogatásával hozzák azt kapcsolatba. A kolozsvári közvéleményt sajnos elsősorban az a tény kavarta föl, hogy valamennyi letartóztatott az erdélyi magyarság többé-kevésbé ismert személyisége, és valószínűnek tartom, hogy a reakció magyarelles intézkedésnek igyekszik a történeteket beállítani. Vannak olyan ellenőrizhetetlen hírek is, hogy a kolozsvári CFR-műhelyben 18 vagy 30 magyar munkást is letartóztattak, olyanokat, akiket a közelmúltban a Román Munkáspárt tagjainak felülvizsgálata alkalmából a pártból kizártak. Ezeket a híreket azonban egyelőre nem tudom mint megbízhatóakat elfogadni, mert pontos értesülesem nincsenek. Nem rendelkezem pontos értesülésekkel az ország egyéb részén és Bukarestben történetekről sem, a levegőben azonban az érződik, hogy nemcsak egy elszigetelt kolozsvári esetről van szó, hanem feltehetően egyéb dolgok is vannak.

Kolozsvári útlevélhivatalunk alkalmazottainak mindenesetre utasítást adtam, hogy életmódjukban, viselkedésükben ugyanúgy működjenek tovább, mint eddig. Végezzék hivatali munkájukat, ne igyekezzenek különösképpen érdeklődni, de ha értesítéseket mégis megtudnak, azt azonnal bizalmas úton jelentsék, egyebekben pedig nagyon kevés ismerősükkel és barátjukkal az érintkezést ugyanolyan mértékben tartsák fenn, mint eddig.

Meg kell még említenem, hogy a román Nagy Nemzetgyűlést november 8-ára vagy 9-ére kellett volna eredeti tervek szerint összehívni. Újságírói körökből azt az értesülést kaptuk, hogy néhány új törvény szövege még nem készült el, s ezért a nemzetgyűlést mintegy 10 nappal később hívják össze, mint eredetileg tervezték. Valószínűnek tartom, hogy ez az elhalasztás inkább az általam említett eseményekkel függ össze, hiszen a tudomásomra jutott személyek közül is három országgyűlési képviselő.

Igyekezni fogok a további fejleményekről tájékoztatást adni.

*Széll Jenő
követ*

B

142/szig.biz/1949.-2.

Előadó: Kovács köv. attasé.

Szigorúan bizalmas!

Előző jelentésem kiegészítéseképpen tisztelettel jelentem, hogy a letartóztatásokkal kapcsolatban újabb nevek jutottak tudomásomra. Bukaresti és pillanatnyilag még ellenőrizhetetlen hírek szerint Kolozsváron őrizetbe vették Demeter János egyetemi tanárt is,¹¹⁹ aki a Bolyai Tu-

¹¹⁹ Demeter Jánost csak 1952. augusztus 30-án tartóztatták le. December 22-i, 157./szig.biz/1949.-2. sz. jelentésében a követ korrigálta ezt a téves információt: „Jellemző erre a tájékoztatlanságra, hogy nem volt helytálló a Demeter János letartóztatásáról kapott információ sem, mivel a napokban a bukaresti *Romániai Magyar Szó* közölt cikket tőle. Ezek szerint a Vescan, Bugnariu és Demeter letartóztatásáról elterjedt hírek valótlanak bizonyultak.” A jelentést tartalmazó aktán Rácz Gyula december 24-i, kézzel írt megjegyzése olvasható: „Magánértesülesem alapján tudom, hogy a Demeter János nemcsak hogy cikket írt, de Kolozsváron egy nyilvános nagygyűlésen beszédet is mondott.”

dományegyetem jogi karának a dékánja. Itt kell emlékeztetnem arra, hogy a berni Vitianu-per tárgyalására a román kormány többek között dr. Demeter János egyetemi tanárt is tanúként küldte ki Svájcba, aki vallomásában keményen és teljes jogi felkészültséggel állott ki a román hivatalos álláspont mellett. Őrizetbe vették rajta kívül Antal Dániel országgyűlési képviselőt, a kolozsvári Magyar Gazdasági Főiskola tanárát. A Romániai Magyar Népi Szövetség mezőgazdasági szakemberét, az Erdélyi Magyar Gazdasági Egylet alelnökét.

Hírek érkeztek ezenkívül Vescan Teofil és Tudor Bugnariu kolozsvári lakosok letartóztatásáról is. Mindkettő régi mozgalmi ember, az erdélyi kérdésben azonban a szeparatizmus elvét vallották,¹²⁰ éppen ezért már jó ideje semmiféle pozíciót nem töltöttek be.

Itt kell megemlítenem, hogy azokat a most elkészült magyar nyelvtankönyveket, amelyekben Balogh Edgár és Méliusz József írásai szerepelnek, visszatartották.

Olyan hírek is érkeztek, hogy a letartóztatások hulláma Erdélyben tovább terjed, és pedig Marosvásárhely és Nagyvárad irányába. Az erre vonatkozó hírek valódiságáról eddig nem állott módomban meggyőződni.

*Széll Jenő
követ.*

C

151/szig.biz./1949-2.

Szigorúan bizalmas!
Hiv. szám: 133/szig.biz/1949. itten
és 142/szig.biz/1949. itten

Budapestről való visszatérésemkor utamat Kolozsvárra megszakítottam s egy napot töltöttem a városban. Alkalmam volt ottaniakkal a már ismert letartóztatások ügyében beszélgetni. Megállapíthattam, hogy a november elején történt letartóztatások óta újabb események nem voltak. A közvélemény általában teljesen tájékozatlan, a letartóztatások okairól ma is csak találgatnak, mint hogy hivatalos részről mind ez ideig semmiféle állásfoglalás nem történt. Ugyanakkor azonban az is megállapítható, hogy a felkavart hullámok kezdenek megnyugodni. Ma már tényként megállapítható, hogy CFR-munkásokat is letartóztattak, a kolozsváriak azonban úgy látják, hogy ez esetben másról volt szó, mint Balogh Edgárék ügyében.

Legutóbbi jelentésem helyreigazításaképp közölnöm kell, hogy az ott említett Vescan Teofil és Tudor Bugnariu letartóztatása nem felel meg a valóságnak. Mindketten ma is helyükön vannak. Ugyancsak helyén van az 1945–46-os években helytelen politikai magatartása miatt félreállított Jordáky Lajos is.¹²¹

¹²⁰ Vescan és Bugnariu az 1944. november–1945 márciusa közti időszakban, Észak-Erdély „különállása” idején a kolozsvári autonomista csoporthoz tartozott. Bővebben lásd: Nagy–Vincze, 2004, 19–114.

¹²¹ Jordáky Lajost csak 1952. augusztus 30-án tartóztatták le.

Bukarestben olyan hírek vannak, hogy a közeljövőben sor kerül Pătrășcanu perére.¹²² Állítólag Pătrășcanu ügyével kapcsolják össze a kolozsvári letartóztatottak, valamint más román és egyéb romániai nemzetiségekhez tartozó ügyét is.

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 9. doboz, 5/c tétel, 1154/49. sz., Széll Jenő aláírásával hitelesített tisztázatok. Az első jelentést közli: Erdély magyar egyeteme 1944–49. II. köt. (Vál., szerk.: Lázok János–Vincze Gábor. Bevezető tanulmány, jegyzetek: Vincze Gábor.) Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1998, 268–272.

33.

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE KÁLLAI GYULA KÜLÜGYMINISZTERNEK BALOGH EDGÁR BEVÁLASZTÁSÁRÓL A NEMZETGYŰLÉS KÖZMŰVELŐDÉSI BIZOTTSÁGÁBA

Bukarest, 1950. január 12.

4./szig.biz.1950.-2.

Szigorúan bizalmas!

Előadó: Kovács köv. attasé.

Tisztelettel jelentem, hogy a román Nagy Nemzetgyűlés 1949. december 28-án megnyílt őszi ülészakán a különböző bizottságok tagjainak megválasztása során érthető meglepetést keltett a jelenleg letartóztatásban lévő Balogh Edgár képviselő bevéasztása a nemzetgyűlés közművelődési bizottságába. A javaslatot előterjesztő képviselő Balogh Edgár nevét a második helyen említette és bevéasztását a közművelődési bizottságba a képviselők, a többiek megválasztásával együtt, karfelemeléssel, egyhangúlag jóváhagyták.

Érthető, hogy ezt követőleg találgatások indultak meg, vajjon ez Balogh Edgár rehabilitálását jelentené-e, vagy csupán egyszerű tévedésről, illetve az előző ülés közművelődési bizottsága tagjai jegyzékének változtatás nélküli lemásolásáról volt-e szó. Ezzel kapcsolatban közelebbit eddig nem sikerült megtudni.¹²³

*Széll
követ*

Magyar Országos Levéltár, a bukaresti követség TÜK-iratai, XIX-J-33-a, 2. doboz, 1-253. tétel, 4. Széll aláírásával hitelesített másolat.

¹²² Pătrășcanu pere csak 1954. április 6-án kezdődött el.

¹²³ Balogh Edgárt – a fenti eseménytől teljesen függetlenül – 1951 nyarán szabadlábra helyezték. A szabadságot nem sokáig élvezhette, mert 1952-ben Demeter Jánossal együtt ismét letartóztatták.